

Čas: 2154

EKONOMICKÝ ČASOPIS

ROČNÍK II, ČÍSLO 5

1954

SLOVENSKÁ AKADÉMIA VIED, BRATISLAVA

Redakčná rada: Štefan Heretik (hlavný redaktor), Penka Rašková (tajomník redakcie), Ján Ferienc, Vlastimil Halaxa, Adela Hornová, Ján Svetoň,

Ján Tomčáni, Pavol Turčan.

Adresa redakcie: Bratislava, Klemensova 27, tel. 259-32

OBSAH

Ferienc J., Poľnohospodárstvo — hlavný článok rozvoja národného hospodárstva ČSR v najbližšom období	409
Šebesta M., Cesty ekonomického upevňovania JRD	420
Fendek J. — Tulka J., Niektoré skúsenosti zo zavádzania vnútro podnikového chozrasčotu v podnikoch ľahkého priemyslu	440
Kašpar J., K otázkam štatistického skúmania vlastných nákladov v priemysle	453
Unčovský L., Ekonomické a sociálne názory G. Berzeviczyho	470

RECENZIE

Tomčáni J., Cesta slovenského roľníctva k socializmu	489
Ostrovský M., Plánovanie v jednotných roľníckych družstvách	491
Sedláček J. — Sojka J., Účtovná evidencia v jednotných roľníckych družstvách	494

JÁN FERIANC

POLNOHOSPODÁRSTVO — HLAVNÝ ČLÁNOK ROZVOJA
NÁRODNÉHO HOSPODÁRSTVA ČSR V NAJBLIŽŠOM OBDOBÍ

V závislosti od podmienok politicko-hospodárskeho vývinu vystupujú v socialistickom národnom hospodárstve do popredia vždy nové úlohy v smere požiadaviek základného ekonomického zákona socializmu. V rokoch päťročného plánu bola u nás hlavným článkom výstavba ťažkého priemyslu a v ňom jeho jadra, ťažkého strojárstva. V jednotlivých obdobiach päťročného plánu vystupovali do popredia vždy tie úlohy, ktoré mali zabezpečiť splnenie tohto hlavného článku. Už v rokoch 1950—1951 sa napr. ukázalo, že pre rozvinutie ťažkého strojárstva je nevyhnutný urýchlený rozvoj základných odvetví národného hospodárstva — palivovej, energetickej a rudnej základne — pretože tieto odvetvia začali zaostávať za tempom rozvoja ostatných odvetví národného hospodárstva. V rokoch 1952 a 1953 došlo k ďalšiemu vzostupu výroby vo všetkých odvetviach národného hospodárstva, čo aj pri rozvíjaní základných odvetví stupňovalo ich relatívne zaostávanie. Preto X. sjazd Komunistickej strany Československa vytýčil smernicu: v oblasti priemyselnej výroby urýchlene likvidovať zaostávanie palivovej, energetickej a rudnej základne za potrebami národného hospodárstva.

Vedľa tejto disproporcie začala sa stále viac prejavovať disproporcija medzi prudko sa rozvíjajúcim priemyslom a zaostávajúcim poľnohospodárstvom. Táto disproporcija sa zvlášť markantne prejavuje od roku 1953, kedy úspechy dosiahnuté plnením päťročného plánu, rozvinutá spolupráca so Sovietskym sväzom a krajinami ľudovej demokracie, ako aj uvoľnenie medzinárodného napätia umožnili našej strane a vláde vytýčiť líniu podstatného zvýšenia životnej úrovne pracujúceho obyvateľstva.

Uvoľnenie medzinárodného napätia, úspechy vo výstavbe a rozvinutá spolupráca, založená na poskytovaní vzájomných výhod, umožnili všetkým krajinám demokratického tábora pristúpiť r. 1953 k podstatnému zvyšovaniu životnej úrovne ľudu. Podľa údajov vedecko-výskumného konjunktúrneho ústavu SSSR stúpla priemyselná výroba v európskych ľudovodemokratických krajinách r. 1953 v porovnaní s rokom 1937 na 307%,

kým v kapitalistických štátoch západnej Európy stúpla len na 131%. Socialistický spôsob výroby dokázal v praxi úplnú prevahu nad starým kapitalistickým spôsobom výroby vo všetkých týchto krajinách.

Najdôležitejším politickým a ekonomickým výsledkom rokovaní X. sjazdu Komunistickej strany Československa je ďalšie upevňovanie zväzku robotníckej triedy s roľníctvom, čo sa prejavuje ako v smerniciach pre podstatné zvýšenie poľnohospodárskej výroby v najbližších dvoch až troch rokoch, tak aj v smerniciach pre zostavenie štátneho plánu rozvoja národného hospodárstva ČSR na rok 1955. Podstatné zvýšenie poľnohospodárskej výroby vytyčila strana pre celý pracujúci ľud ako najnaliehavejšiu úlohu v najbližšom období.

Ako zdôraznil vo svojom prejave na X. sjazde s. Široký — „nemôže byť uskutočnená úspešná výstavba socializmu bez ďalšieho podstatného rozvoja výrobných síl nielen v priemysle, ale aj v poľnohospodárstve. Bez náležitého rozvoja výrobných síl v poľnohospodárstve — ako o tom svedčí i naša skúsenosť — nemožno zabezpečiť základný cieľ socialistickej výstavby: maximálne uspokojiť neustále rastúce materiálne a kultúrne potreby pracujúcich. Je preto skutočnosťou nad mieru významnou z hľadiska celého ďalšieho vývinu socialistickej výstavby, že si vytyčujeme ako úlohu najaktuálnejšiu a najnaliehavejšiu podstatne zvýšiť poľnohospodársku výrobu a zabezpečiť maximálny rozvoj výrobných síl aj na úseku poľnohospodárstva.“

Nevyhnutnosť podstatného zvýšenia tempa rozvoja poľnohospodárskej výroby vyplýva zo zmenených podmienok, do ktorých naša republika vstúpila v súčasnom období. Je zákonným zjavom, že vo všetkých krajinách budujúcich socializmus dochádza v dôsledku rastu kúpnej sily obyvateľstva k rastu nárokov obyvateľstva na kvalitnejšie výrobky, v potravinách na produkty živočíšnej výroby. Táto zákonitosť sa prejavuje najvýraznejšie v štátoch s veľkým podielom priemyselnej výroby.

Napriek tomu, že podielom spotreby mäsa, mlieka a iných produktov živočíšneho pôvodu, pripadajúcich na jedného obyvateľa, zaraďuje sa naša republika na jedno z prvých miest vo svetovom meradle, pociťuje sa najmä v týchto produktoch najväčší nedostatok. To je vyvolávané jednak absolútnym vzrastom spotreby, ako aj tendenciou prechodu obyvateľstva k spotrebe hodnotnejších potravín, najmä k spotrebe mäsa.

Tento zjav sa prejavuje nielen u priemyselného obyvateľstva, ale aj u roľníckeho obyvateľstva. Tak napr. na Slovensku sa zvýšila spotreba na hlavu v roľníckej domácnosti r. 1953 v porovnaní s rokom 1928 takto: výsekové mäso z 2,95 kg na 9,03 kg, údeniny z 2,25 kg na 6,71 kg, hydina z 5,68 kg na 15,81 kg, bravčová masť z 4,47 kg na 7,09 kg, maslo z 1,81 kg na 5,01 kg, vajcia z 88,26 kusov na 125,9 kusov, cukor z 6,13 kg na 11,61 kg. Naproti tomu došlo k zníženiu spotreby zemiakov a strukovín.

Tejto zmenenej štruktúre spotreby ako u priemyselného, tak aj u poľnohospodárskeho obyvateľstva už nezodpovedá štruktúra poľnohospo-

dárskej výroby a rastu nárokov nezodpovedá intenzita poľnohospodárskej výroby.

V rokoch päťročného plánu došlo k podstatnej zmene štruktúry výroby podľa jednotlivých odvetví nášho národného hospodárstva. To sa výrazne prejavuje na ukazovateľoch národného dôchodku. Kým podiel priemyselnej výroby na národnom dôchodku predstavoval r. 1949 57,0% a podiel poľnohospodárstva 20,1%, r. 1953 sa zmenila váha týchto dvoch základných odvetví národného hospodárstva v tom smere, že podiel priemyslu vzrástol na 69,3% a podiel poľnohospodárstva poklesol na 13,2%. K tomuto zjavnému došlo napriek tomu, že sa hrubá výroba rastlinnej výroby zvýšila v päťročnici o 12,4% a že podiel živočíšnej výroby dosiahol v poslednom roku päťročnice 40% z celkovej hrubej výroby nášho poľnohospodárstva.

Oproti predvojnovému priemeru rokov 1934—1938 zvýšili sa hektárové výnosy u pšenice o 18,7%, u raži o 13,1%, u jačmeňa o 17,1%. Naproti tomu poklesli hektárové výnosy zemiakov, cukrovky, ľanu a chmelu, kde sa vzrast výroby dosiahol rozšírením osevných plôch. Stav ošipáných sa zvýšil o 32,8%, stavy hovädzieho dobytku a krávk sa nepatrne znížili v dôsledku nižších stavov v pohraničí. Vcelku však ostala intenzita poľnohospodárskej výroby na predvojrovej úrovni, kým priemyselná výroba silne vzrástla.

Základnou úlohou smerníc X. sjazdu KSČ pre rozvoj poľnohospodárstva je úloha „zvýšiť do roku 1957 oproti roku 1953 výrobu mäsa o 26%, z toho bravčového mäsa a masti r. 1953 o 34%, r. 1956 o 47% a r. 1957 o 51%. Do roku 1957 zvýšiť hrubú výrobu mlieka o 31%. Výrobu rýb do konca roku 1957 oproti roku 1954 zvýšiť u štátneho rybárstva o 41%.“

Pre zabezpečenie tejto základnej úlohy vytyčuje X. sjazd KSČ ako hlavný článok rozvoja poľnohospodárstva — rozširovať krmovinovú základňu pre živočíšnu výrobu. Pre zabezpečenie krmovinovej základne sú v našom poľnohospodárstve veľké rezervy, spočívajúce v rozširovaní obrábaných plôch, v plnom využití ornej a poľnohospodárskej pôdy a v prechode k intenzívnej rastlinnej výrobe.

Intenzívnu živočíšnu výrobu nemôže zabezpečiť doterajšia krmovinová základňa, ale rozvoj takých kultúr, ktoré na jednom hektári obrábanej pôdy dávajú najviac živín pre živočíšnu produkciu. V tomto smere vystupuje do popredia pestovanie vysokoproduktívnych kultúr — kukurice, zemiakov a cukrovej repy, pričom treba zabezpečiť správne dopĺňanie kŕmnych strukovín, miešaniek, lucerien, ďateľín, ako aj zlepšenie lúk a pasienkov.

Hlavnou krmovinou pre zabezpečenie intenzívnej živočíšnej výroby sa má stať kukurica, ktorá poskytuje najväčšie množstvo živín z jedného hektára. Priaznivé výrobné podmienky pre pestovanie tejto plodiny, ako aj pokrokové skúsenosti popredných štátnych majetkov a JRD ukazujú, že touto cestou možno v krátkom čase zabezpečiť podstatné zvýšenie krmovinovej základne. Treba prejsť v krátkom čase k silnému rozvoju

pestovania kukurice, a to nielen v kukuričných oblastiach, kde sa jej najlepšie darí, ale aj tam, kde sú pre ňu nie najlepšie podmienky, kde ju možno pestovať na zeleno, pretože aj tak dosahuje vysoký počet ovsených jednotiek.

Ďalšou dôležitou plodinou pre zabezpečenie podstatného rozvoja krmovinej základne sú zemiaky v horských oblastiach, najmä v zemiakárskej oblasti, kde, ako tomu nasvedčujú skúsenosti, možno dodržiavaním požiadaviek modernej agrotechniky, uplatňovaním štvorcovo-hniezdového sadenia dosiahnuť podstatne vyššie hektárové výnosy. Zemiaky sadené týmto spôsobom možno pestovať na veľkých plochách a používať pritom namiesto ručného okopávania kultivačné stroje, ako aj stroje pre vyorávanie zemiakov.

Rezervy pre zvýšenie krmovinej základne spočívajú aj vo využití cukrovej repy, ktorú po zaokrytí potrieb potravinárskeho priemyslu možno používať ako výdatné krmivo, pretože cukrová repa dáva vyšší počet ovsených jednotiek ako kŕmna repa. Najväčšie rezervy u tejto plodiny spočívajú však v hektárových výnosoch, ktoré zatiaľ nedosahujú ani predvojnovú úroveň, a to pre nedostatok pracovných síl, ktorých úbytok nebol vyvážený mechanizáciou kultivačných prác.

Veľké rezervy spočívajú aj vo využití lúk a pasienkov, kde zintenzívnením povrchovej úpravy, používaním umelých a prirodzených hnojív, odvodňovaním a zavlažovaním možno podstatne zvýšiť ich výnosnosť.

Rozvíjanie krmovinej základne zintenzívnením rastlinnej výroby, rozšírenie ornej pôdy a rozvíjanie živočíšnej výroby kladie veľké nároky na potrebu pracovných síl, čo už pri súčasnej skladbe rastlinnej a živočíšnej výroby je najužším profilom v poľnohospodárskej výrobe.

Smernice X. sjazdu riešia tento problém po dvoch líniách: po prvé presunom pracovníkov do poľnohospodárstva a zabezpečením odborných kádrov, po druhé rozvojom mechanizácie, investíciami do pôdy a do výstavby.

X. sjazd určuje konkrétne cesty k zabezpečeniu poľnohospodárskej výroby pracovnými silami a odbornými kádrami. Dnes stojí otázka pracovných síl v celom národnom hospodárstve inakšie, ako to bolo v doterajšom vývine. Ak v rokoch päťročného plánu bolo poľnohospodárstvo tým odvetvím, v ktorom boli rezervy pracovných síl, v súčasnom období sú pracovné sily úzkym miestom najmä v tých oblastiach poľnohospodárstva, kde proces socializácie najviacej pokročil. Najväčší nedostatok pracovných síl sa pociťuje na JRD, kde pripadá najväčší podiel ornej pôdy na jedného pracovníka. Tu treba riešiť nedostatok pracovných síl rozširovaním členskej základne a zabezpečením toho, aby v poľnohospodárskej výrobe ostávala mládež.

V rokoch päťročného plánu došlo nielen k nežiadúcemu zníženiu počtu pracovných síl v poľnohospodárskej výrobe, ale sa tiež nebezpečne vysunula veková hranica pracovníkov. Napr. ak na Slovensku bol r. 1930

podiel vekovej skupiny od 20 do 29 rokov 16,9%, r. 1953 poklesol tento podiel na 13,2%, naproti tomu podiel vyšších vekových skupín: 40—49 rokov vzrástol zo 17,4% na 25,8% za toto isté obdobie a podiel vekovej skupiny od 50—59 rokov zo 17,7% na 22%.

K tomuto zjavu došlo preto, že v poľnohospodárstve neostávala mládež. Je potrebné prekonať predsudky v mládeži proti práci v poľnohospodárstve. Ide o predsudky zakorenené z dôb kapitalizmu, keď pracovníci v poľnohospodárstve boli najviac vykorisťovaní.

Okrem rozširovania členskej základne JRD vstupom malých a stredných roľníkov do družstiev a popri udržaní mládeže v poľnohospodárskej výrobe riešia smernice problém pracovných síl tým, že určujú presunúť do poľnohospodárskej výroby z iných odvetví národného hospodárstva tých pracovníkov, ktorí z poľnohospodárskej výroby odišli. To vytvára nové rozdelenie práce medzi odvetviami. Ak vzrast priemyselnej výroby na Slovensku v päťročnom pláne na 236% bol vyvolaný pôsobením dvoch činiteľov: rastom produktivity práce o 68% a rastom počtu pracovníkov v priemysle o 53,9%, dnes musí byť rast výroby v priemysle zabezpečený v rozhodujúcej miere rastom produktivity práce.

Vyriešenie problému pracovných síl, čo je vzhľadom na úlohy poľnohospodárstva a ostatných odvetví jeden z najvážnejších problémov, vyžaduje, aby sa vo väčšej miere využívali aj ďalšie zdroje, najmä zaraďovanie žien z domácnosti do pracovného procesu. Okolnosť, že dnes sú zabezpečené podmienky ďalšieho rastu životnej úrovne rozvinutým obratom tovarov, ako aj rozvinutými službami a sociálnymi zariadeniami podporuje záujem žien o prácu mimo domácnosť.

Na druhej strane do miest, z ktorých sa mnohé stali význačnými priemyselnými centrami, dochádza denne mnoho pracovníkov z dedín. Napr. do Bratislavy, kde je koncentrovaná prevažná väčšina priemyslu bratislavského kraja, dochádza denne asi 30 000 pracovníkov. Pritom zvlášť v bratislavskom kraji je veľký nedostatok pracovných síl v poľnohospodárstve. Na jedného pracovníka tu pripadá až 6,3 ha ornej pôdy, t. j. najväčší podiel z hľadiska jednotlivých krajov Slovenska. Pritom na mnohých družstvách v oblasti Žitného ostrova a priľahlých oblastiach Bratislavy, kde je kolektívizácia uskutočnená takmer na 100%, je ešte väčší podiel ornej pôdy na jedného pracovníka a horšia veková skladba, ako je vyššie uvedený celoslovenský priemer. Zaraďovanie žien do pracovného procesu v priemyselných centrách uľahčí návrat pracovníkov z dedín do poľnohospodárstva.

V päťročnici vyrástlo množstvo kvalifikovaných a vysokokvalifikovaných kádrov, a preto možno v zmysle smerníc X. sjazdu zabezpečiť intenzívnu, vysokomechanizovanú rastlinnú a živočíšnu výrobu v pomerne krátkom čase kvalifikovanými kádrami. Pre zabezpečenie presunu pracovných síl, odborníkov a pre udržanie mládeže v poľnohospodárstve vytvárajú sa na dedine podmienky tým, že smernice určujú opatrenia na zmeny v rozde-

lení národného dôchodku v prospech dediny. Ide o investície na výstavbu sociálnych a kultúrnych zariadení, o bytovú výstavbu, o zabezpečenie plátov pre odborníkov na STS a ŠM, o ďalšie rozvíjanie tovarového obratu. Okrem toho majú pracovníci v poľnohospodárstve všestrannú morálnu a politickú podporu a spoločenské uznanie, pretože X. sjazd KSČ postavil rozvoj poľnohospodárstva pred celú stranu, masové organizácie, robotníkov, roľníkov a inteligenciu ako najdôležitejšiu úlohu v najbližšom období.

Ďalšou líniou, po ktorej smernice X. sjazdu KSČ zabezpečujú rozvoj poľnohospodárstva, je mechanizácia, ktorá v súčasnom období, v dôsledku napätej bilancie pracovných síl v celom národnom hospodárstve vystupuje do popredia oveľa výraznejšie ako v predchádzajúcich obdobiach.

Už r. 1953 zvýšil sa počet traktorov na Slovensku oproti roku 1949 3,1-krát, obilných kombajnov 10,5-krát, samoviazačov skoro 10-krát a výkony strojových staníc, počítané v priemerných hektároch obrobenej pôdy vzrástli 13-krát.

Rast mechanizácie poľnohospodárskej výroby a prechod k socialistickým výrobným formám prispel k tomu, že vzrástla produktivita poľnohospodárskej práce. Objem hrubej hodnoty výroby na jedného pracovníka za celú ČSR stúpol r. 1953 oproti roku 1949 o 36%. R. 1953 vykonali strojové a traktorové stanice všetku orbu na 49% celkovej plochy a pokosili 35% obilnín.

Napriek týmto úspechom nebol úbytok pracovných síl v poľnohospodárskej výrobe v dostatočnej miere vyvážený rozvojom mechanizácie v poľnohospodárstve. Dosiaľ vážne zaostáva najmä mechanizácia kultivačných prác pri okopaninách, celkom nedostatočná je aj mechanizácia živočíšnej výroby, teda mechanizácia tých prác, od ktorých závisí splnenie hlavnej úlohy v poľnohospodárstve.

Smernice počítajú s vysokým rastom mechanizácie poľnohospodárstva, s podstatným zvýšením počtu poľnohospodárskych strojov. Tak napr. celkový počet traktorov sa zvýši na dvojnásobok, z toho pásové traktory sa zvýšia 3,5-krát, obilné kombajny viac ako 6-krát, repné kombajny 10-krát a kombajny na ľan 6-krát. Podstatne sa zvýši rozsah mechanizačných prác pri medziriadkovom obrábaní okopanín, vo vyorávaní cukrovky, vyorávaní zemiakov, podstatne vzrastie mechanizácia v živočíšnej výrobe. Pre splnenie týchto úloh určujú smernice strojárstvu úlohu zabezpečiť výrobu poľnohospodárskych strojov už r. 1955 oproti roku 1953 o 70% vyššiu, pričom sa zvyšuje najmä výroba výkonných kultivačných strojov. Najvyššie tempo rastu sa ukladá výrobe kultivačných traktorov — do roku 1957 v celkovom počte 9500, ako aj základných traktorov, ktoré sa v našich podmienkach najlepšie osvedčili, a to traktorov typu Z 35 v celkovom počte 3700 kolesových a 2400 pásových traktorov. Mechanizácia je zameraná najmä na odstránenie disproporcií, čiže na tie práce, ktoré vyžadujú najviac ľudskej práce.

Tieto smelé úlohy môže naše strojárstvo splniť aj napriek tomu, že

smernice k štátnemu plánu rozvoja národného hospodárstva na rok 1955 predpokladajú rast mechanizácie vo všetkých odvetviach národného hospodárstva, v ťažbe palív, železných, mangánových rúd a rúd farebných kovov, rast mechanizácie ťažkých a namáhavých prác v hutníctve, v ťažkej organickej a anorganickej chémii, v sklárskej výrobe, mäsej výrobe, pekárňach a konzervárňach, rozvoj mechanizácie nakladacích a vykladacích prác v doprave, na stavbách a opravách železničných tratí, ako aj mechanizáciu zemných, skalných a betonárskych prác v stavebníctve.

Všetky tieto úlohy, včítane vysokého tempa rastu mechanizácie v poľnohospodárskej výrobe, môže splniť naše strojárstvo vďaka tomu, že bolo v päťročnici hlavným článkom rozvoja národného hospodárstva a dosiahlo tak najvyššie tempo rozvoja, pretože jeho výroba sa v celoštátnom meradle zvýšila 3,3-krát oproti roku 1948.

Odstránením disproporcií v mechanizácii priemyselných odvetví, stavebníctva, dopravy a najmä poľnohospodárskej výroby zvýši sa účinnosť mechanizácie uskutočnenej už v rokoch päťročnice a tak sa vytvárajú podmienky pre väčší rast produktivity práce, ktorá sa stala rozhodujúcim činiteľom pre zabezpečenie rastu výroby vo všetkých odvetviach národného hospodárstva. Podstatné zvýšenie využitia mechanizačných prostriedkov vo všetkých odvetviach národného hospodárstva, najmä na STS, je veľkou rezervou pre rast objemu mechanizovaných prác. V tomto smere ukladajú smernice zvýšiť priemerný výkon do roku 1957, pripadajúci na jeden traktor, o 15 HP, u STS na 342 priemerných hektárov; pri zbere obilnín kombajnami dosiahnuť výkon 185 ha na jeden 15-stopový kombajn. Podstatné zvýšenie využitia mechanizačných prostriedkov sa má doceliť najmä skrátením času opráv a odstránením nedostatku náhradných dielcov.

Disproporcía medzi priemyselnou a poľnohospodárskou výrobou bola v rokoch päťročného plánu spôsobená aj tým, že do poľnohospodárstva boli v nedostatočnej miere zamerané investičné prostriedky. Nedostatky v investičnej činnosti spôsobili, že nielen v JRD, ale aj na štátnych majetkoch vznikol nedostatok ustajňovacích priestorov, nedostatok skladov pre krmivá, najmä však nedostatok bytov pre stálych pracovníkov. V nedostatočnej miere sa uskutočňovali investície do pôdy, najmä do jej povrchovej úpravy, do odvodňovania a zavlažovania, v dôsledku čoho sa v nedostatočnej miere vytvárali predpoklady pre trvalé vysoké hektárové výnosy.

Nedostatočné zameranie investícií do poľnohospodárstva bolo spôsobené najmä tým, že ani štátne majetky ako najvyššie organizovaný sektor v poľnohospodárskej výrobe nemali vypracované generálne plány rozvoja, čo je nevyhnutný predpoklad, aby sa mohli uskutočňovať rozvojové investície s perspektívnym zameraním.

Tieto nedostatky investičnej činnosti v oblasti poľnohospodárskej výroby sa začali odstraňovať už v pláne na rok 1954. Plán predpokladá zvý-

šenie objemu investícií do poľnohospodárstva v socialistickom sektore, ako aj zvýšenie investičných úverov, pričom sa zvyšujú najmä stavebné investície.

Značné investičné prostriedky, ktoré sa poskytujú pre rozvoj poľnohospodárstva majú zabezpečiť výstavbu výrobných a sociálno-kultúrnych zariadení a bytov pre poľnohospodárstvo. Investičné prostriedky umožnia skvalitniť lúky a pasienky urobením povrchových úprav, budovaním odvodňovacích a zavlažovacích sústav, čo vytvorí podmienky pre podstatné zvýšenie výnosov na doteraz zanedbaných lúkach a pasienkoch. Vedľa týchto investícií predpokladajú smernice zvýšiť používanie umelých a prirodzených hnojív. Toto je jeden z podstatných činiteľov, ktorý má zabezpečiť vysoké hektárové výnosy. Dodávky minerálnych hnojív sa r. 1957 zvýšia oproti roku 1953 pri dusíku o 77%, pri fosfore o 50% a drasle o 57%. Pritom ukladajú smernice plne využiť minerálne hnojivá a vápené hmoty z miestnych zdrojov. Všetky tieto umelé hnojivá a najmä plné využívanie prirodzených hnojív ako hlavného prostriedku pre zvyšovanie úrodnosti pôdy vyžadujú vysoké investície, pretože treba vo veľkom meradle zakladať komposty, rozširovať výrobu humusových hnojív s využívaním rašeliny a odpadkov z miest a z priemyselných závodov.

Okrem investícií do pôdy predpokladajú smernice rozsiahle investície pre zabezpečenie rozvoja živočíšnej výroby, pre budovanie ustajňovacích priestorov, skladov, sýpok, ktoré treba dnes už budovať tak, aby sa aj v živočíšnej výrobe vytvárali podmienky pre rozsiahlu mechanizáciu ťažkých a namáhavých prác. Investičnú výstavbu treba uskutočňovať tak, aby pre jednotlivé druhy stavieb boli vypracované účelné a lacné typové projekty, ktoré umožnia v najväčšej miere využiť miestne stavebné hmoty.

Rozsiahla investičná výstavba v poľnohospodárstve je jedným z najdôležitejších predpokladov pre úspešné osídlenie pohraničia, pre získanie odborníkov a pracovných síl pre poľnohospodárstvo vôbec. Toto zabezpečujú smernice jednak po línii bytovej výstavby, ako aj po línii budovania sociálnych a kultúrnych zariadení. Pritom vstupuje do popredia otázka rozmiestenia týchto stavieb, ako aj rozmiestenia stavieb zabezpečujúcich samu výrobu, pretože tieto investície sú najdôležitejším predpokladom nielen zabezpečenia poľnohospodárskej výroby, ale aj postupného odstraňovania rozdielov medzi mestom a dedinou.

Nové úlohy v oblasti investičnej výstavby — najmä ich zameranie do poľnohospodárstva a na bytovú výstavbu, kladú nové požiadavky aj na samo stavebníctvo, určujú nové proporcie stavebníctva k ostatným odvetviam národného hospodárstva. Ak v rokoch päťročného plánu v dôsledku zamerania investícií do výstavby priemyslu, najmä základných odvetví, boli veľké nároky najmä na potrebu cementu, dnes vystupuje do popredia úloha rozvinúť v maximálnej miere miestne zdroje stavebných hmôt.

Presunom pracovných síl a odborníkov do poľnohospodárskej výroby, rozsiahlou mechanizáciou, investíciami do pôdy a do výstavby zabezpečuje

X. sjazd podstatné zvýšenie poľnohospodárskej výroby. To vytvára možnosť hlbšieho uplatnenia zákona plánovitého proporcionálneho rozvoja národného hospodárstva. Vedľa radu nových proporcií v rozvoji nášho národného hospodárstva, vytvárajú sa tým aj podmienky proporcionality medzi poľnohospodárstvom a odvetviami ľahkého priemyslu.

Vieme, že v rokoch päťročného plánu predbehla výstavba ľahkého a potravinárskeho priemyslu svoju surovinovú základňu — poľnohospodársku výrobu. V dôsledku toho tieto odvetvia už niekoľko rokov nemôžu využívať existujúcu výrobnú kapacitu, nemôžu prekračovať plánovaný objem výroby. To už niekoľko rokov spôsobuje veľké ťažkosti v týchto odvetviach, pretože je tým brzdený rast produktivity práce, znižovanie vlastných nákladov a rast vnútornej priemyselnej akumulácie. Rozvíjaním poľnohospodárskej výroby sa vytvárajú možnosti pre odstránenie tejto disproporcie a vytvárajú sa predpoklady pre využitie existujúcich kapacít, pre rast produktivity práce a pre znižovanie vlastných nákladov, pretože rast objemu výroby je najdôležitejším činiteľom pre zlepšenie všetkých ukazovateľov.

Tým, že smernice X. sjazdu Komunistickej strany Československa vytyčujú vedľa poľnohospodárstva — ako hlavného článku v meradle celého národného hospodárstva — osobitne v oblasti priemyselnej výroby za najdôležitejšiu úlohu výstavbu a rozvoj základných odvetví: palív, energetiky a ťažby surovín, umožňujú v krátkom čase zlikvidovať existujúce disproporcie v národnom hospodárstve. Odstránením existujúcich disproporcií v národnom hospodárstve sa vytvorí predpoklady pre ďalší rozvoj výrobných síl a pre podstatný rast životnej úrovne, a to nielen zvýšením množstva spotrebných tovarov, ale najmä zvýšením ich kvality.

Zaostávanie poľnohospodárskej výroby sa prejavuje dosiaľ v oblasti tovarovej výmeny medzi mestom a dedinou. Pre rozvinutie tejto výmeny boli urobené najmä po vládnom vyhlásení z 15. septembra 1953 rozsiahle kroky na pomoc poľnohospodárstvu. Boli zvýšené výkupné ceny a štátne nákupné ceny mnohých poľnohospodárskych produktov, znížené normy povinných dodávok, podstatne rozšírený a zvýhodnený poľnohospodársky úver. Všetky tieto opatrenia, ako aj rast mechanizácie a rast investičnej výstavby umožňujú zvýšiť produktivitu práce, ako aj zvýšiť rast dôchodkov roľníkov. Rast reálnych dôchodkov roľníckeho obyvateľstva bol podporený troma zníženiami štátnych maloobchodných cien najmä priemyselných výrobkov, v dôsledku čoho preniká do dedín stále väčšie množstvo priemyselných výrobkov.

Účinnosť týchto opatrení sa prejavuje v raste životnej úrovne poľnohospodárskeho obyvateľstva. Najúčinnnejším prostriedkom pre rozvinutie tovarovej výmeny medzi mestom a dedinou sú však ceny poľnohospodárskych výrobkov. Správne využívanie hodnotového zákona v podmienkach mnohosektorovosti poľnohospodárstva formou výkupných cien, štátnych nákupných cien, ako aj cien na roľníckom trhu vystupuje do popredia

najmä po X. sjazde KSČ. To, že sa poľnohospodárstvo stáva hlavným článkom rozvoja národného hospodárstva v najbližšom období si vynucuje, aby sa v smere tohto hlavného článku, najmä v smere rozvíjania živočíšnej výroby, uberala aj cenová politika. Ide tu o riešenie zložitých otázok jednak celkovej hladiny cien poľnohospodárskych výrobkov, hladiny výkupných a štátnych nákupných cien, ako aj cenových relácií medzi rastlinnou a živočíšnou výrobou.

Lepšie využitie kategórie ceny pre rozvíjanie tovarového obratu medzi mestom a dedinou treba zdôrazniť už aj preto, že sa v poľnohospodárskej výrobe obmedzuje počet plánovaných ukazovateľov. Preto pre plánovité riadenie rozvoja poľnohospodárskej výroby treba využiť tento najúčinnjší, jemný ekonomický nástroj, pomocou ktorého možno účinne usmerňovať rozvoj výroby v smere požiadaviek národného hospodárstva. Lepšie využívanie hodnotového zákona si vynucuje aj to, že rozvoj poľnohospodárskej výroby povedie aj k rastu podielu tovarovej výroby na celkovom hrubom objeme výroby poľnohospodárstva, ktorý je v súčasných podmienkach nízky, a to najmä tá jeho časť, ktorá prechádza na trh za štátne nákupné ceny.

Pri riešení týchto otázok treba vychádzať zo smerníc X. sjazdu KSČ, pričom treba brať do úvahy rast mechanizácie, rast investícií do pôdy, do výstavby, rast počtu pracovníkov a kvalifikovaných pracovníkov, zväziť vplyv týchto činiteľov na rast produktivity práce a rast tovarovej výroby na jednej strane a na štruktúru a úroveň nákladov na strane druhej. Pri tom treba brať do úvahy aj rast dôchodkov poľnohospodárskeho obyvateľstva, ktoré sú určované celým radom ďalších činiteľov, najmä však hladinou cien priemyselných a potravinárskych tovarov.

To, že smernice X. sjazdu KSČ určujú, že ďalšie zvyšovanie životnej úrovne bude sa uskutočňovať po línii rastu reálnych dôchodkov obyvateľstva, povedie, prirodzene, aj k rastu reálnych dôchodkov poľnohospodárskeho obyvateľstva.

Pre uskutočnenie tejto línie, pre zabezpečovanie rastu životnej úrovne zvyšovaním reálnych dôchodkov vytyčujú smernice pre všetky odvetvia národného hospodárstva dôležitú úlohu, zvyšovať hospodárnosť vo výrobe a dosahovať rast akumulácie neustálym znižovaním množstva vynaloženej živej i zhmotnenej práce. Otázky hospodárnosti vystupujú do popredia najmä v poľnohospodárskej výrobe, kde X. sjazd osobitne podčiarkuje a stavia ako prvoradú úlohu ekonomické a organizačné upevnenie JRD.

Odstránením disproporcií v našom národnom hospodárstve vytvoria sa predpoklady pre hlbšie rozvinutie spolupráce so Sovietskym sväzom a ľudovodemokratickými krajinami. Už od roku 1953 dochádza k hlbšej koordinácii nielen vo výmene tovarov medzi týmito štátmi, ale aj priamo vo výrobe.

K dostatočnému zásobovaniu našich pracujúcich prispieva dnes v značnej miere dovoz chlebového obilja a iných potravín zo Sovietskeho sväzu.

Tak r. 1953 oproti roku 1952 sa zvýšil dovoz mäsa o 73%, masti o 145%, masla o 15%, rýb a rybích konzerv o 35%, južného ovocia o 44%, strukovín 4-krát, ryže o 73%, čaju o 24%, hydiny o 68%. Pre zabezpečenie poľnohospodárskej výroby dovážame značné množstvá osiva a jadrových krmív, ako aj vysokovýkonné poľnohospodárske stroje, najmä kombajny. Vedľa týchto výrobkov dovážame špeciálne výrobné zariadenia pre mnohé priemyselné odvetvia.

R. 1956 začneme uskutočňovať plán druhej päťročnice, ktorý bude už zladený s plánmi Sovietskeho sväzu a ľudovodemokratických štátov. Na základe úzkej spolupráce pri poskytovaní vzájomných výhod sa umožní, aby sa výsledky našej práce ešte viacej prejavili v ďalšom posilnení našej vlasti, vo väčšom tempe zvyšovania životnej úrovne ľudu a v ďalšom upevňovaní svetového mieru. Zladením päťročných plánov Sovietskeho sväzu a ľudovodemokratických štátov dôjde k vyššej forme del'by práce v medzištátnom meradle. To umožní v oveľa plnšej miere využívať existujúce výrobné kapacity, výrobné možnosti a skúsenosti jednotlivých štátov mierového tábora.

MIKULÁŠ ŠEBESTA

CESTY EKONOMICKÉHO UPEVNĚOVANIA JRD

I.

Socialistická prestavba dediny upevňovaním a ďalším rozvojom JRD stojí dnes pred našim národným hospodárstvom ako prvoradá a kľúčová úloha, ktorej urýchlené riešenie vyžadujú najmä tieto okolnosti: Doterajší vývoj nášho poľnohospodárstva, spočívajúceho prevažne na individuálnej malovýrobe, v menšej časti na skupinovom a všeludovom socialistickom vlastníctve, oneskoroval sa v dôsledku svojich odlišných ekonomických podmienok podstatne za rozvojom priemyslu a vytváralo sa nebezpečenstvo vážnych disproporcií medzi našim priemyslom a poľnohospodárstvom. Kým hrubá priemyselná výroba na Slovensku vzrástla r. 1953 oproti roku 1948 o 136%, vzrástla poľnohospodárska výroba len o 25%. Takýto rozdielny vývoj nezodpovedá požiadavkám základného ekonomického zákona socializmu a ako ekonomickú nevyhnutnosť nastoľuje riešenie problémov poľnohospodárskej výroby.

Súčasný výrobný vzťahy v značnej časti nášho poľnohospodárstva sú v rozpore s rozvojom výrobných síl, poľnohospodárska malovýroba je neschopná využiť vyspelú poľnohospodársku techniku a poznatky pokrokovej poľnohospodárskej vedy, v dôsledku čoho je jej produktivita i rentabilita nízka. Preto z hľadiska výstavby socializmu je socialistická prestavba poľnohospodárstva na vyspelej materiálno-technickej základni nevyhnutná jednak z hľadiska celej spoločnosti, ktorá nemôže natrvalo vedľa seba trpieť dva protirečiaci hospodárske sektory — zaostalú poľnohospodársku malovýrobu a modernú socialistickú priemyselnú veľkovýrobu a jednak aj v záujme samých roľníkov, ktorým možno len takto zabezpečiť nepretržitý a rýchly rast materiálnej a kultúrnej úrovne. V dôsledku veľkého vzostupu priemyselnej produkcie u nás, najmä v oblasti výroby výrobných prostriedkov, je splnenie tejto úlohy nielen nevyhnutné, ale aj po každej stránke možné.

Zaostávanie poľnohospodárskej výroby za priemyselnou výrobou brzdí rozvoj výmeny tovarov medzi mestom a dedinou, sťažuje pravidelné záso-

bovanie robotníkov a pracujúcej inteligencie v mestách lacnými potravinami a v dôsledku nízkej tržnej výroby a teda aj nízkych dôchodkov roľníkov znižuje aj konzum priemyselných výrobkov na dedine. Za takéhoto stavu mohlo by dôjsť k oslabeniu politického a ekonomického zväzku robotníckej triedy s pracujúcim roľníctvom, ktorý je základom našej ľudovodemokratickej štátnej moci.

Od IX. sjazdu KSČ r. 1949, ktorý vyzdvihol problém socializácie dediny ako nevyhnutného predpokladu pre výstavbu socializmu v našej vlasti a ktorý aj ukázal cestu k vyriešeniu tohto problému, zmenila sa už podstatne tvár našej dediny. Kým k 1. máju 1950 bolo na Slovensku len 16 JRD III. typu, začiatkom júna 1954 bolo na Slovensku už 1416 JRD III. a IV. typu, ktoré obhospodarovali asi 33% všetkej poľnohospodárskej pôdy a v ktorých bolo združených k spoločnému hospodáreniu vyše 100 000 poľnohospodárskych usadlostí. To značí, že skoro v každej druhej obci na Slovensku máme jednotné roľnícke družstvo vyššieho typu.

Napriek tomu, že ide o počiatkové obdobie družstevného hospodárenia, ktoré nevyhnutne sprevádzajú mnohé ťažkosti rastu, dokázali naše JRD už doteraz prednosti družstevného hospodárenia na scelených lánoch a v spoločných družstevných maštaliach. Z roka na rok stúpa ich celková i tržná produkcia, takže JRD sa čoraz viac stávajú pevnou a spoľahlivou základňou výroby potravín a mnohých dôležitých priemyselných surovín. Svedčí o tom aj týchto niekoľko údajov:

V porovnaní so súkromným sektorom v poľnohospodárstve dosiahli JRD r. 1953 napr. výnosy pšenice z 1 ha osiatej plochy vyššie o 13%, raži o 22%, jačmeňa o 17%, konopí o 7%, tabaku o 12%. Mnohé JRD dosiahli pritom také výnosy, aké sa v ich obciach nikdy predtým nedosiahli.

Aj na verejné zásobovanie dodali JRD z 1 ha osiatej plochy (dodávka podľa noriem a voľný predaj) podstatne viac ako individuálne hospodáriaci roľníci, a to pšenice viac o 30%, raži o 34%, jačmeňa o 43%, konopí o 207%, zemiakov o 17%.

O vysokej tržnosti družstevnej výroby svedčí ďalej tento prehľad (v %):

Plodina	JRD		Súkromný sektor	
	Podiel z osevnej plochy	Podiel na dodávkach	Podiel z osevnej plochy	Podiel na dodávkach
Pšenica	44,5	47,4	47,3	36,4
Raž	35,7	41,6	57,8	47,8

Vidieť, že JRD dodávali na verejné zásobovanie pomerne ďaleko viac obilia, ako bol ich podiel na celkových osevných plochách. Naopak, súkromný sektor, hoci obhospodaroval väčšiu časť z celoslovenskej plochy týchto plodín ako JRD, zúčastňoval sa, až na raž, nižším podielom na dodávkach ako JRD a aj u raži je jeho podiel na dodávkach ďaleko nižší

ako podiel na ovej ploche. Táto skutočnosť má prvoradý význam pre celé naše národné hospodárstvo a plne potvrdzuje slová J. V. Stalina o tom, že vysoká tržná schopnosť je hlavným znakom družstevnej výroby.

Obdobne z roka na rok stúpa aj podiel JRD na dodávkach živočíšnych produktov. Z celoslovenských dodávok krajsky plánovaného sektora dodali JRD nasledujúci podiel (v %):

	r. 1951	r. 1952	r. 1953
Hovädzí dobytok	3,11	11,19	31,56
Teľce	1,17	4,55	12,84
Ošípané	4,31	17,76	44,96

Mnohé popredné družstvá zabezpečujú svojim členom v dôsledku vysokých výrobných úspechov neustále rastúce peňažné a naturálne dôchodky, aké títo za individuálneho súkromného hospodárenia predtým nikdy dosiahnuť nemohli. Tak napr. r. 1953 pripadol na 1 družstevnú rodinu (priemer z 50 rodín podľa výskumu VÚPE) dôchodok vyšší o 11% ako r. 1952.

Vysoké výrobné výsledky, vzorné plnenie dodávok, predaj produktov cestou štátneho nákupu i voľného trhu umožnil mnohým družstvám dosiahnuť vysokú odmenu na každú odpracovanú pracovnú jednotku. Tak napr. v JRD Ružindol, okres Trnava bola r. 1953 odmena na 1 pracovnú jednotku 20,60 Kčs v peniazoch, 15,56 Kčs v naturáliách, spolu 36,16 Kčs, v JRD Vyškovce, okres Šahy vyplácali na 1 pracovnú jednotku 22,— Kčs v peniazoch, 8,84 Kčs v naturáliách, spolu 30,84 Kčs, JRD Mlynica vyplácalo na 1 pracovnú jednotku 23,— Kčs v peniazoch, 8,95 Kčs v naturáliách, spolu 31,95 Kčs. Vysoké príjmy zo spoločného družstevného hospodárstva sú základom neustále rastúcej životnej úrovne družstevníkov v týchto JRD, prameňom ich spokojnosti a vysokej pracovnej morálky, názorným príkladom predností dobrého družstevného hospodárenia pre samých družstevníkov a nie menej aj povzbudením pre družstvá, ktorých hospodárske výsledky sú zatiaľ neuspokojivé.

Dosiahnuť takéto vysoké výrobné a finančné výsledky vo všetkých JRD a zvýšiť poľnohospodársku výrobu vôbec je dnes hlavnou úlohou na úseku poľnohospodárstva. Vychádzajúc zo súčasnej sociálno-ekonomickej štruktúry dediny, celá pozornosť strany a vlády je dnes zameraná na poskytnutie všemožnej materiálnej a politickej pomoci tak jednotným roľníckym družstvám, ako aj individuálne hospodáriacim roľníkom, aby jednak v JRD, jednak u malých i stredných roľníkov boli zabezpečené ekonomické predpoklady pre zvýšenie hektárových výnosov a úžitkovosti dobytká. Táto politika má prvoradý význam pre upevňovanie zväzku robotníckej triedy s malými a strednými roľníkmi, keďže okrem zabezpečenia celoštátnych potrieb podporuje najmä najvlastnejšie záujmy malých a stredných roľníkov.

II.

X. sjazd KSČ, ktorý venoval mimoriadnu pozornosť otázkam poľnohospodárskej výroby a vytýčil smernice k jej podstatnému zvýšeniu v najbližších 2—3 rokoch jasne zdôraznil, že pri všetkej pomoci, ktorú treba poskytnúť individuálne hospodáriacim roľníkom na zvýšenie ich poľnohospodárskej výroby, ostáva ústredným problémom na dedine zabezpečenie ďalšieho rozvoja JRD, ktoré spolu so ŠM a STS predstavujú základ výstavby socializmu na dedine. Jedine družstevná socialistická veľkovýroba, spočívajúca na vyspelej technike, organizujúca výrobu podľa vyskúšaných vedeckých metód, s vysokým objemom celkovej i tržnej produkcie je schopná — ako to dokázali už doterajšie výsledky dobre prosperujúcich JRD — zabezpečiť splnenie a prekročenie vysokých výrobných úloh, ktoré boli nášmu poľnohospodárstvu vytýčené.

Teoreticky dokázať absolútnu prevahu družstevnej poľnohospodárskej veľkovýroby nad roľníckou malovýrobou, podoprieť teoretické dôkazy konkrétnymi skúsenosťami dnes už nie je ťažké. Praktické budovanie JRD skrýva však v sebe veľké množstvo výrobných-organizačných a finančno-hospodárskych problémov, pri riešení ktorých prekážajú družstevníkom ich doterajšie malé skúsenosti, nesprávne predstavy a predsudky družstevníkov — včerajších malých a stredných roľníkov, ktorých riešenie je však nevyhnutným predpokladom trvalého upevnenia jestvujúcich a rozvoja ďalších JRD.

Socialistická prestavba dediny, uskutočnená z podnetu štátnej moci za podpory pracujúcich roľníkov, stavia týchto pred nové, doteraz nepoznané problémy plánovania a organizácie výroby na stovkách hektárov pôdy so stovkami kusov hospodárskych zvierat, pred problémy organizácie práce veľkého družstevného kolektívu, pred zložitými otázkami evidencie a finančného hospodárenia. Za novoutvorenými výrobnými vzťahmi v družstevnej výrobe pritom ešte zaostáva nové socialistické uvedenie družstevníkov, zaostáva vytváranie správneho socialistického pomeru k spoločnému družstevnému vlastníctvu, ku kolektívnej práci na spoločnom hospodárstve, čo prirodzene znásobuje ťažkosti s ovládnutím novej ekonomiky v počiatkovom období vývoja JRD.

Tieto skutočnosti, ktoré sú charakteristické pre počiatkové obdobie socialistickej prestavby dediny aj v ostatných ľudovodemokratických štátoch a vyskytovali sa aj pri výstavbe kolchozov v SSSR, sú príčinou toho, že napriek úspechom, ktoré JRD na Slovensku doteraz dosiahli a ktorými jednoznačne dokumentovali svoje prednosti pred individuálnou malovýrobou, má naše družstevné hospodárenie ešte mnoho nevyužitých rezerv, ktoré sú skryté predovšetkým v zlepšení jeho riadenia a organizácie, v plnšom a hospodárnejšom využití produkčných možností družstevnej pôdy i hospodárskych zvierat, vo zvýšení pracovného úsilia družstevníkov zvýšením ich osobnej hmotnej zainteresovanosti na plnení a prekračovaní

výrobných plánov družstva. Tieto rezervy vyniknú obzvlášť vtedy, ak porovnáme priemerné výrobné a finančné výsledky JRD na Slovensku s výsledkami niektorých popredných družstiev, ktoré ďaleko prekročili priemerné výnosy i úžitkovosť hospodárskych zvierat, dosahovaných v príslušnej výrobnjej oblasti.

Ak považujeme napr. priemerný výnos pšenice z 1 ha osiatej plochy, dosiahnutý v 22 JRD v kukuričnej a repárskej oblasti, ktoré skúmal VÚPE r. 1953, za 100%, dosiahlo napr. JRD Výčapy-Opatovce 123,5%, JRD Dubník 149%, JRD Vištuk 150% atď. Obdobne u jačmeňa dosiahlo JRD Dolné Saliby 132%, JRD Výčapy-Opatovce 137%, JRD Ružindol a Vištuk 140% priemerného výnosu v týchto JRD.

Podobné rozdiely sú aj v dosiahnutej dojivosti na 1 kravu, ktorá sa v uvedených 22 JRD pohybuje od 1200 litrov do 2300 litrov, v znáške vajec na 1 nosnicu, kde je rozpätie od 41,5 kusov do 105 kusov.

Najmä v tých družstvách, kde sa používali niektoré pokrokové výrobné metódy, dosiahli sa doteraz nepoznané výsledky v rastlinnej alebo živočíšnej výrobe. Tak napr. v minulom roku dosiahlo JRD Výčapy-Opatovce výnos cukrovej repy priemerne 305 q/ha, čo je podstatne viac, ako bol celoslovenský priemer. Na 10 ha ploche, ktorou sa JRD Výčapy-Opatovce zapojilo do súťaže v rámci Prosenického hnutia, dosiahlo však až 472,5 q/ha, čo je o 55% viac ako dosiahnutý priemerný výnos v tomto družstve.

Využiť rezervy družstevnej výroby a úspešne rozriešiť všetky problémy prechodu od individuálnej poľnohospodárskej malovýroby k družstevnej socialistickej veľkovýrobe môžu družstevníci prirodzene len za najvýdatnejšej pomoci štátu. Význam všestrannej pomoci štátu družstevníctvu vyzdvihol už V. I. Lenin vo svojej práci *O družstevníctve*: „Každé spoločenské zriadenie vzniká len tak, že sa určitá trieda finančne podporuje. Netreba pripomínať, koľko sto a sto miliónov rubľov stálo zrodenie „slobodného“ kapitalizmu. Teraz si musíme uvedomiť a premeniť na skutočnosť, že dnes je družstevníctvo to spoločenské zriadenie, ktoré musíme mimoriadne podporovať.“

V duchu tejto poučky V. I. Lenina poskytuje strana a vláda družstevníctvu od začiatku všestrannú pomoc. Stačí uviesť, že v zmysle vládneho vyhlásenia zo septembra 1953 zvýšil sa investičný úver pre JRD ešte r. 1953 na jednu miliardu Kčs a r. 1954 vzrástol ešte o 38,8% oproti zvýšenému investičnému úveru r. 1953.

Družstvám sa poskytla možnosť odkladu splácania krátkodobých, dlhodobých i investičných úverov a platenia úrokov, znížili sa dodávkové normy viacerých rastlinných a živočíšnych produktov, zlepšil sa prídel hnojív a predaj šľachtených osív, rieši sa nedostatok pracovných síl v niektorých poľnohospodárskych oblastiach atď. Tieto opatrenia vlády, naväzujúce už na predchádzajúce zvýšenie výkupných cien niektorých poľnohospodárskych výrobkov o 24—28%, prinášajú družstvám značné ma-

teriálne výhody a umožňujú im ďalšiu intenzifikáciu družstevnej výroby.

Vychádzajúc zo skúseností výstavby kolchozov v SSSR, venuje vláda mimoriadnu pozornosť budovaniu STS, ktoré tvoria prevodnú páku štátu pri plánovaní, riadení a kontrole výroby v družstvách a ktoré predstavujú formu veľkých štátnych poľnohospodárskych podnikov, v ktorých je sústredená moderná poľnohospodárska technika predovšetkým na pomoc JRD. STS pomáhajú pri plánovaní družstevnej výroby, uzatvárajú s JRD výnosové zmluvy, v ktorých sa konkretizuje pomoc STS, ako aj vzájomné vzťahy medzi STS a JRD, pomáhajú prevychovávať myslenie družstevníkov a vcelku sú nástrojom premeny charakteru poľnohospodárskej práce na charakter priemyselnej výroby.

Veľká pomoc štátu, poskytovaná pracujúcemu roľníctvu v JRD v duchu upevnenia zväzku robotníckej triedy s roľníkmi, je takto pevným podkladom, o ktorý môžu družstevníci oprieť svoje vlastné úsilie pri zveľaďovaní družstevného hospodárstva. Je totiž zrejmé, že trvalou zárukou úspechov družstevného hospodárstva aj pri sebaväčšej pomoci štátu je len usilovná práca samých družstevníkov, ich pevná vôľa prekonávať počiatočné ťažkosti, ich poctivý pomer k spoločnému družstevnému vlastníctvu, ako to vyjadril už J. V. Stalin na I. všesväzovom sjazde kolchozníkov: „Aby sa kolchozníci stali zámožnými, treba teraz len jedno: pracovať v kolchoze poctivo, riadne využiť traktory a stroje, riadne využiť ťažný dobytok, riadne obrábať pôdu a strážiť kolchozné vlastníctvo.”

V duchu týchto slov J. V. Stalina poukázal X. sjazd KŠČ na opatrenia, ktorými za pomoci štátu môžu predovšetkým družstevníci sami čo najskôr pozdvihnúť celú družstevnú výrobu a takto čo najrýchlejšie zvýšiť aj blahobyť družstevníkov. Vo svojom prejave vyzdvihol predseda vlády s. Široký potrebu urýchlene vyriešiť najmä niektoré problémy organizácie a riadenia družstiev, zvýšenia osobnej hmotnej zainteresovanosti družstevníkov na plnení výrobných úloh, zvýšenia kvalifikácie predovšetkým družstevných funkcionárov a rozvíjania širokej iniciatívy družstevníkov pri odhaľovaní a využívaní rezerv na zvýšenie hektárových výnosov a úžitkovosti zvierat. Osobitnú pozornosť si pritom žiada živočíšna výroba, ktorá pomerne najviacej zaostáva.

Vychádzajúc z doterajších skúseností z hospodárenia popredných i zostávajúcich družstiev, možno obširnejšie poukázať aspoň na niektoré závažné nedostatky v doterajšej výstavbe a hospodárení JRD, na nedostatky, ktorých korene, ale aj riešenie, je predovšetkým v rukách samých družstevníkov. V tomto článku sa zapodievame len vnútrodružstevnými problémami, ktoré sa týkajú najmä:

- a) organizácie práce a riadenia družstevného hospodárstva,
- b) odmeňovania družstevníkov v súvislosti so zvyšovaním hospodárnosti družstevnej výroby a zveľaďovaním družstevného majetku.

III.

Zásadou správnej socialistickej organizácie práce v JRD je vytvoriť také pracovné podmienky, ktoré by umožnili neustále zvyšovať produktivitu práce, vykonať práce načas, rýchlo a kvalitne, rozvíjať tvorivú aktivitu družstevníkov a zvyšovať aj ich osobný hmotný záujem na dosahovaní čo najlepších výrobných výsledkov. Správna organizácia práce povzbudzuje u každého družstevníka pocit osobnej zodpovednosti za pridelenú prácu a jej výsledky, zvyšuje snahu o zlepšenie úrodnosti pôdy a úžitkovosti zvierat, o dobré využitie vyspelej techniky, ktorú štát dáva družstevníkom k dispozícii a zabraňuje šturmovčine najmä pri sezónnych špičkových prácach.

Formou socialistickej organizácie práce v družstvách je stála pracovná skupina, o ktorej hovoria Vzorové stanovy JRD v článku 16: „Stála pracovná skupina je základnou výrobnou jednotkou v družstevnom hospodárstve.“

Stála pracovná skupina vytvorená v rastlinnej výrobe najmenej na dobu celého osevného postupu a v živočíšnej výrobe najmenej na dva až tri roky s pridelenými honmi, záprahmi, náradím a družstevnými strojmi, prípadne hospodárskymi budovami, úspešne splňuje základné požiadavky socialistickej organizácie práce. V pracovnej skupine stáleho zloženia, vytvorenej na dobu aspoň jedného výrobného cyklu, môže sa plne rozvinúť pracovné úsilie družstevníkov zamerané na stupňovanie úrodnosti pôdy a zvyšovanie úžitkovosti zvierat z roka na rok, môžu sa racionálne využiť stroje JRD, ako aj mechanizačné prostriedky STS a uplatňovať na širokom podklade poznatky pokrokovej poľnohospodárskej vedy. Tým, že práca v stálych pracovných skupinách dobre umožňuje, ba vyžaduje presné meranie práce každého družstevníka podľa množstva a akosti, vytvára spoľahlivý podklad pre socialistické odmeňovanie práce podľa pracovných výsledkov, ktoré jedine vyhovuje záujmom svedomitých družstevníkov.

V organizácii stálych pracovných skupín máme zatiaľ ako v rastlinnej, tak aj v živočíšnej výrobe mnoho nedostatkov. Často sa ešte vytvárajú pracovné skupiny formálne, nemajú pevné a trvalé zloženie a medzi jednotlivými pracovnými skupinami dochádza k značnej fluktuácii. Tým, že sa väčšinou ešte nedbá na konkrétne výrobné podmienky a pracovné pomery družstva, vytvárajú sa buď príliš malé, alebo neúmerne veľké pracovné skupiny, pričom malé pracovné skupiny za jestvujúceho stavu mechanizácie práce znamenajú väčšinou trieštenie výrobných síl družstva, kým príliš veľké pracovné skupiny pri súčasnej úrovni organizácie a vedenia družstevnej výroby stávajú sa často nepružnými a ťažko ovládateľnými a pracovná kapacita členov skupiny nie je vlastnými potrebami pracovnej skupiny využitá.

V období pred zlučovaním kolchozov v SSSR sa vytvárali v rastlinnej výrobe pracovné skupiny väčšinou s počtom 20 až 40 členov. Podľa prie-

skumu hospodárenia JRD za rok 1952 i z viacerých ďalších prieskumov VÚPE v rokoch 1952 a 1953 sa ukázalo, že aj v našich JRD zatiaľ pomerne najlepšie vyhovujú skupiny takejto veľkosti. Názorný príklad o nesprávnej organizácii práce vo veľkých skupinách možno uviesť z JRD Sol', okres Vranov, kde r. 1953 boli mechanicky ustanovené 2 poľné pracovné skupiny po 70 členoch. Takéto skupiny zrejme nevyhovovali potrebám JRD a keďže aj vedenie týchto skupín bolo nekvalifikované, nevykonávala sa práca na JRD v priebehu roka v takom zložení pracovných skupín, v akom boli vytvorené, ale veľkosť, zloženie a pracovné zadelenie skupín sa menili podľa okamžitej potreby. Hneď v jarných prácach prestali vytvorené pracovné skupiny samostatne pracovať na pridelených honoch a aj žatvu vykonali obidve skupiny spoločne. Podobne v jesenných prácach jedna skupina robila orbu, sejbu, dovoz umelých hnojív a hnojenie pre potrebu celého družstva, kým druhá skupina robila celý zber okopanín a niektoré iné práce. Pri takej delbe práce sa počet členov pracovných skupín často menil, takže napr. skupina, ktorá robila orbu, sejbu, hnojenie a niektoré iné práce s prípravou pôdy na jeseň, mala priemerne 40 členov, kým iná skupina, ktorá sa prevažne zaoberala zberom okopanín, mala priemerne okolo 80 členov. Ostatní členovia zadelení pôvodne do stálych pracovných skupín pracovali na iných výrobných úsekoch.

V čom možno vidieť hlavné príčiny nestálosti týchto skupín?

Pre neprimeranú a mechanicky určenú veľkosť pracovných skupín, pre nízku úroveň ich vedenia, ďalej preto, že skupiny nemali a neplnili samostatné výrobné úlohy, na splnení ktorých by boli členovia skupiny aj kolektívne hmotne zainteresovaní, nebolo v skupinách pevného spojiva a spoločného záujmu, ktorý by bol zabránil škodlivej fluktuácii medzi skupinami v priebehu roka a celkom nesprávnemu rozdeľovaniu družstevných prác medzi skupinami. V dôsledku toho, že ani jedna pracovná skupina nevykonávala natrvalo všetky práce potrebné pre jednotlivé plodiny na pridelených honoch, neboli členovia skupiny ani kolektívne ani jednotlivovo priamo zainteresovaní na dobrej príprave pôdy, ošetrovaní kultúr a hospodárnom zbere úrody ako predpoklade pre dosiahnutie vysokej úrody a vysokej odmeny podľa výsledkov úrody, čo je vlastne základným ekonomickým zmyslom trvalého pridelenia určitých pozemkov stálym pracovným skupinám.

Pre zvýšenie živočíšnej výroby v JRD zabezpečením dostatočnej a hodnotnej krmovínovej základne majú zvláštny význam stále krmovínárske skupiny ako špeciálny druh pracovných skupín v rastlinnej výrobe. Starostlivosť o výrobu krmovín, od ktorých sú v prevažnej miere závislé výrobné výsledky v živočíšnej výrobe, pripadá zatiaľ aj vo veľkých družstvách poľným pracovným skupinám, ktoré pri veľkom počte pestovaných plodín a aj preto, že nie sú nijako zvlášť hmotne zainteresované na zabezpečovaní živočíšnej výroby dostatočnou a hodnotnou krmnou základňou, venovali výrobe krmovín doteraz celkom nedostatočnú pozornosť. Tento

stav kritizoval na II. celoštátnej krmovinárskej konferencii v Poděbradoch v apríli 1953 aj sovietsky odborník prof. Simonov, ktorý hovoril: „V JRD a na ŠM sa netvoria krmovinárske skupiny, a to vraj pre nedostatok pracovných síl. Takýto názor je mylný. Nezávisle od pracovných síl sa v každom JRD a ŠM pestujú krmivá pre živočíšnu výrobu, ich produkcia bude však omnoho úspešnejšia, ak budú pri výrobe krmovín pracovať odborníci.“ Ukázalo sa, že v kolchozoch, kde boli utvorené takéto skupiny, ktoré preberajú zodpovednosť za osiatie a obrobenie plôch krmovinových osevných postupov, za vykonanie zberu sena z plochy prirodzených lúk a poľných krmovín pridelených skupine, za splnenie plánu silážovania, za práce spojené s výrobou semena krmivových kultúr, za vylepšenie lúk a pasienkov a za docieľovanie vysokých úrod krmivových kultúr na plochách pridelených skupine, zlepšila sa výroba krmív a hospodárenie s nimi, zvýšili sa výnosy krmovín a chov zvierat bol po celý rok dobre zásobený.

Krmovinárskym skupinám sa pridružuje obdobne ako iným pracovným skupinám potrebný počet poľnohospodárskych strojov, dopravných prostriedkov, poťahov atď., aby skupina mohla vykonať všetky svoje práce včas a v plnom rozsahu, čo je pri zbere krmovín zvlášť dôležité.

Odmeňovanie členov krmovinárskej pracovnej skupiny je rovnaké ako u členov iných pracovných skupín, t. j. podľa započítaných pracovných jednotiek, pričom ďalšiu odmenu dostávajú za prekročenie plánu zberu krmovín vo forme doplnkovej odmeny v naturáliách alebo v peniazoch.

Na našich JRD sa zatiaľ krmovinárske skupiny zakladali len málo. Príčinou toho je predovšetkým nie všade jasná pracovná náplň krmovinárskych pracovných skupín, najmä s ohľadom na krmoviny pestované v osevných postupoch poľných pracovných skupín, ktoré reprezentujú často dosť veľkú časť celej plochy krmovín v družstve. Okrem tejto základnej otázky spolupráce a vymedzenia pôsobnosti poľných a krmovinárskych pracovných skupín pri výrobe krmovín v družstve, treba zrejme rozpracovávať aj otázku účasti krmovinárskej skupiny na doplnkovej odmene v živočíšnej výrobe, ak sa prekročenie plánu úžitkovosti v živočíšnej výrobe dosiahlo aj pričinením krmovinárskej pracovnej skupiny. Doterajší systém odmeny pre krmovinársku pracovnú skupinu neobsahuje — ako sa zdá — dosť podnetov pre spoločné úsilie pracovníkov v krmovinárskej skupine a v skupine pre živočíšnu výrobu na zvyšovanie úžitkovosti zvierat.

Avšak napriek tomu, že je nevyhnutné ďalej rozpracovávať a objasňovať problematiku krmovinárskej skupiny, treba pristúpiť čo najskôr k zvyšovaniu starostlivosti o výrobu krmovín buď vytváraním organizačne samostatných jednotiek, alebo dočasne aspoň v rámci jestvujúcich pracovných skupín.

Zvýšenie starostlivosti o organizáciu výroby, zberu a uskladnenie krmovín, ako aj produkcie kvalitných krmovinových semien môže v dohľadnom čase značne zlepšiť celkovú krmovinovú bilanciu a najmä znížiť aj doteraz vysoké náklady na nákup krmív v mnohých JRD. V 10 JRD, ktoré VÚPE

skúmal za rok 1953, prekročili sa plánované náklady na nákup krmív často aj niekoľkokrát. Pre JRD bolo takéto hospodárenie veľmi zafažujúce a keďže sa zatiaľ len nedostatočne uplatňovalo kŕmenie podľa kŕmnych plánov zostavených na základe vedecky odporučených noriem, pre zlé hospodárenie s krmivami a nízku kŕmnu techniku nebol väčšinou ani ekonomický účinok nákladov na kŕmenie úmerný ich výške. V spomenutých družstvách sa plánovaná dojivosť kráv dosiahla napr. väčšinou na 70 až 80%, pričom aj prírastky na váhe hovädzieho dobytká a u ošípaných ostali značne pod plánom.

V živočíšnej výrobe základnými organizačnými jednotkami sú jednotlivé chovy, ktoré predstavujú samostatné výrobné celky so zvláštnym výrobným procesom. Základom pre zadelenie družstevníkov do práce sú trvalé pracovné skupiny, ktoré plnia samostatné výrobné úlohy. Podľa vzorových stanov JRD organizujú sa pracovné skupiny v živočíšnej výrobe zásadne pre jednotlivé chovy, pričom v živočíšnej výrobe menšieho rozsahu stačí pre celú živočíšnu výrobu 1 pracovná skupina, ktorá sa delí na čaty pre jednotlivé chovy. Zriaďovať menšie pracovné celky pre jednotlivé chovy, prípadne aj kategórie zvierat je zvlášť významné preto, že v živočíšnej výrobe sa žiada priamo individuálny postoj ku každému kusu dobytká a zvlášť aj pocit hlbokoj osobnej zodpovednosti pri ošetrovaní zvierat.

V družstvách s mimoriadne veľkou výmerou pôdy a veľkým počtom hospodárskych zvierat môže vzniknúť potreba vytvoriť aj viacej stálych pracovných skupín v rámci jednotlivých chovov (napr. podľa vekových kategórií, pohlavia alebo účelového určenia zvierat). V tomto prípade zodpovedajú jednotliví vedúci skupín za plnenie výrobných úloh vedúcemu celého chovu, ktorý organizuje a riadi prácu v celom chove prostredníctvom vedúcich skupín.

Skúsenosti z mnohých družstiev zatiaľ ukazujú, že bez ohľadu na rozsah živočíšnej výroby ustanovuje sa väčšinou 1 pracovná skupina pre živočíšnu výrobu, pričom delenie takejto skupiny na čaty sa nerobí buď vôbec, alebo len formálne. Tým sa stáva, že často veľký počet družstevníkov v živočíšnej výrobe nie je dostatočne vedený a kontrolovaný, že zodpovednosť za takúto rozsiahlu živočíšnu výrobu s viacerými chovnými odvetvami a veľkým počtom družstevníkov spočíva na jednom družstevníkovi.

Tento organizačný nedostatok vyniká tým skôr, že vekové zloženie pracovníkov v živočíšnej výrobe je obvykle menej priaznivé ako vekové zloženie pracovníkov priemerne v celom družstve. V živočíšnej výrobe pracujú zatiaľ väčšinou starší družstevníci často bez potrebnej kvalifikácie na to, aby uplatňovaním nových výrobných metód vedeli zabezpečovať vysokú produktivitu práce v spoločnej a rozsiahlej živočíšnej výrobe JRD. Ako príklad uvádzame údaje zo 16 družstiev v kukuričnej a repárskej oblasti a z 9 družstiev zemiakárskej a pastvinárskej oblasti, z ktorých máme vekové údaje pracovníkov v živočíšnej výrobe za rok 1953.

JRD v oblasti	Vek pracovníkov v živočíšnej výrobe (v %)				
	do 25 r.	25—40 r.	40—50 r	50—60 r.	nad 60 r.
kukuričnej a repárskej	4,6	36,3	33,3	20,3	5,5
zemiakárskej a pastvinárskej	7,5	24,2	48,—	13,6	6,7
Spolu:	5,5	32,6	37,9	18,2	5,8
JRD Svätuška	—	—	90,—	10,—	—
JRD Poľný Kesov	3,2	6,4	32,3	48,4	9,7
JRD Čhtelnica	—	25,—	20,4	36,4	18,2
JRD Jasov	—	12,5	18,7	37,5	31,3

Z týchto údajov vidieť, že podiel pracovníkov vo veku do 25 rokov je v živočíšnej výrobe celkom nepatrný a že hlavná ťarcha prác spočíva tu zrejme na pracovníkoch nad 40 rokov, ktorí tvoria v družstvách kukuričnej a repárskej oblasti skoro 60%, v družstvách zemiakárskej a pastvinárskej oblasti skoro 70%, v celkovom priemere skúmaných družstiev 62%. Z hľadiska fyzickej výkonnosti a najmä menšej ochoty týchto pracovníkov študovať a uplatňovať nové výrobné metódy treba považovať tieto pracovné pomery za krajne nepriaznivé. Tým skôr teda treba zdôrazniť nevyhnutnosť zlepšenia organizácie práce v živočíšnej výrobe najmä dôslednou deľbou práce podľa jednotlivých chovných odvetví, prípadne aj v rámci jednotlivých chovných odvetví, keďže bez účelnej deľby práce pri takej nepriaznivej vekovej štruktúre pracovníkov ľahko môže dôjsť k preťaženiu pracovníkov, k zanedbaniu ošetrovania, kŕmenia a celkovej starostlivosti o zvieratá, čo všetko tvorí predpoklad vyšších výrobných výsledkov.

Súčasnne však nemožno zabudnúť, že za terajšej úrovne organizácie práce a mechanizácie pracovných procesov v živočíšnej výrobe táto vyžaduje sústavnú, každodennú a cez deň aj viackrát opakovanú namáhavú prácu, ktorá pripútava pracovníkov skoro úplne k pracovisku. Preto zlepšiť vekovú štruktúru pracovníkov v živočíšnej výrobe, pritiahnúť do živočíšnej výroby aj mladších družstevníkov možno predovšetkým zvýšením mechanizácie a zlepšením organizácie práce na tomto výrobnom úseku. V SSSR sľubne riešia odbremeňovanie pracovníkov v živočíšnej výrobe zavádzaním dvoch smien v maštaliach. Princíp dvoch smien, ktoré sa zavádzajú predovšetkým tam, kde sa dojí štyrikrát denne spočíva v tom, že na jednom pracovisku nepracuje v priebehu dňa len 1 pracovník, ale dvaja aj traja. Znamená to síce zmeny v organizácii výroby, ale nevyžaduje zvýšenú potrebu pracovných síl, keďže počet ľudí pridelený jednému pracovisku sa len rozdeľuje na dve polovice. Mimoriadny význam

má pritom správny rozvrh pracovného dňa, ktorý umožňuje pravidelný spôsob práce pri ošetrovaní a kŕmení zvierat, čo umožňuje aj dobytku pravidelný a potrebný odpočinok. Tým, že sa jedna skupina pracovníkov nachádza na pracovisku neustále po dobu jednej smeny — až na 2-hodinový odpočinok — má možnosť aj sústavnejšie sledovať dobytok, lepšie poznávať jeho individuálne vlastnosti a zavádzať napr. skupinové alebo individuálne spôsoby ošetrovania a kŕmenia.

Tento spôsob práce bude treba aj u nás viacej študovať a pristúpiť k jeho zavádzaniu predbežne aspoň v niektorých družstvách a štátnych majetkoch.

Úspech práce pracovných skupín v rastlinnej i živočíšnej výrobe okrem snaživosti a svedomitosti družstevníkov závisí v rozhodujúcej miere aj od toho, ako je skupina riadená. Dlhoročné skúsenosti kolchozov i skúsenosti našich popredných JRD jednoznačne ukázali, že keď na čele skupiny stojí schopný, húževnatý, pokrokový a odborne vyspelý pracovník, dosiahnu sa v pracovnej skupine ďaleko lepšie výsledky ako tam, kde takéto vedúci a organizátor práce skupiny chýba. Výber vedúceho pracovnej skupiny má preto prvoradý význam. Vedúci pracovných skupín majú dobre ovládať zásady socialistickej organizácie práce podľa Vzorových stanov JRD, základy správnej agrotechniky a zootekniky, vedieť účelne a hospodárne využívať výrobné prostriedky, ktoré boli skupine pridelené. Vedúci pracovnej skupiny sa musí vyznačovať vysokým pocitom zodpovednosti voči družstevnému kolektívu, súdružským a spravodlivým pomerom ku všetkým členom svojej skupiny, má v nich upevňovať socialistický pomer k spoločnému družstevnému vlastníctvu, organizovať socialistické súťaženie v rámci skupiny a medzi skupinami a vychovávať družstevníkov k uvedomelej a dobrovoľnej pracovnej disciplíne. Význam dobrých vedúcich skupín je — ako vidieť — veľký.

Aj v riadení práce pracovných skupín a vo výbere vedúcich pracovníkov v družstvách vôbec máme zatiaľ mnohé nedostatky. Jedným z najväčších nedostatkov je často neúčelné spájanie vedúcich a riadiacich funkcií, ich kumulovanie, v dôsledku čoho na čele jednotlivých úsekov družstevnej výroby nestojí dostatočný počet odborne i politicky vyspelých družstevníkov. Tak sa nevhodne spája napr. funkcia agrónoma s funkciou vedúceho poľnej pracovnej skupiny alebo funkcia zooteknika s funkciou vedúceho pracovnej skupiny pre živočíšnu výrobu, niekedy aj s funkciou predsedu JRD, a to často aj vtedy, keď si rozsah družstevnej výroby nevyhnutne vyžaduje deľbu práce medzi agrónomom a vedúcim poľnej skupiny, prípadne zooteknikom a vedúcim skupiny pre živočíšnu výrobu. Tým dochádza k nejasnej náplni práce takýchto všestranných družstevných funkcionárov, neodlišuje sa v potrebnej miere funkcia vedúceho rastlinnej alebo živočíšnej výroby, zodpovedného predovšetkým za riešenie základných výrobnotechnických otázok družstevnej výroby, a funkcia organizátora práce družstevníkov, zodpovedného za správne

rozmiestenie pracovných síl a výrobných prostriedkov pridelených skupine, za kontrolu a evidenciu množstva a kvality práce družstevníkov pri plnení výrobných úloh skupín.

Táto skutočnosť vyplýva často z toho, že družstevníci, najmä niektorí špičkoví funkcionári JRD, neuvedomujú si dostatočne význam a poslanie organizátorov výroby a práce vo veľkom družstevnom hospodárstve, že takúto funkciu považujú z hľadiska družstevného hospodárenia často za neproduktívnu. Je však zrejmé, že veľké družstevné hospodárstvo s niekoľko sto družstevníkmi, so všestranne rozvinutou výrobou na stovkách hektárov pôdy a s veľkým počtom hospodárskych zvierat sa neobíde bez primeraného počtu vedúcich organizačných kádrov, ktorí nesú zodpovednosť za plnenie výrobných a finančných úloh družstva. V záujme zlepšenia organizácie práce v družstvách bude treba potierať takéto miestami sa vyskytujúce nesprávne názory, posilňovať autoritu vedúcich pracovníkov pred kolektívom družstevníkov predovšetkým tým, že im umožníme plne rozvinúť svoje schopnosti a iniciatívu a tým sústavne zvyšovať úroveň organizácie družstevnej výroby.

Zo základných povinností vedúceho pracovnej skupiny sa žiada osobitne vyzdvihnúť starostlivé preberanie práce od členov skupiny aj od STS. Preberanie práce od družstevníkov spojené s kontrolou kvality vykonanej práce má pre úspešné hospodárenie družstva veľký význam, keďže je dôležité, aby sa každá práca vykonala nielen v agrotechnickom termíne, ale aj v predpísanej kvalite. Kvalitná práca je predpokladom dobrých výrobných výsledkov a bohatej odmeny družstevníkov. Svedomití družstevníci nemôžu preto pripustiť, aby sa na ktoromkoľvek výrobnom úseku družstva vykonávala, ba aj odmeňovala nedbanlivá práca.

Starostlivé preberanie práce od družstevníkov zabraňuje aj plýtvaniu s pracovnými jednotkami, umožňuje vykonať všetky práce s plánovaným počtom pracovných jednotiek, prípadne s menšími odchýlkami. Tak napr. v poľnej pracovnej skupine s. Vachuta v JRD Výčapy-Opatovce splnil sa r. 1953 plán potreby pracovných jednotiek pri niektorých prácach takto:

	Plán		Skutočnosť	
Pretrhávanie repy	606,25	pracovných jednotiek	610,12	pracovných jednotiek
Plečkovanie cukrovej repy	128,—	pracovných jednotiek	135,—	pracovných jednotiek
Prvé okopávanie repy	340,—	pracovných jednotiek	346,—	pracovných jednotiek

Ak berieme do úvahy zatiaľ nedostatočné skúsenosti našich družstevníkov s vypracovávaním plánu, je zrejmé, že s. Vachut dobre dbal o to, aby hospodárne priznával pracovné jednotky.

Pre zlepšenie organizácie práce, ako aj pre správnu deľbu družstevného dôchodku v súhlase s množstvom a kvalitou pracovnej účasti každého

družstevníka na vytváraní družstevného produktu majú prvoradý význam správne stanovené stredne progresívne výkonové normy, plne rešpektujúce dané pracovné podmienky. To značí, že treba viesť družstevníkov k tomu, aby bojovali za pevné a progresívne normy podľa zvyšujúcej sa mechanizácie prác a kvalifikácie družstevníkov. Význam takýchto noriem dnes už dobre pochopili aj tí družstevníci, ktorí predtým videli určité výhody v nízkych demobilizujúcich normách, v priznávaní čo najväčšieho počtu pracovných jednotiek bez ohľadu na množstvo a kvalitu vykonanej práce. Boj za množstvo zapísaných pracovných jednotiek sa postupne mení na boj za upevňovanie noriem, ako o tom svedčí aj príklad z JRD Kovárce, okres Topoľčany, kde na členskej schôdzi začiatkom tohto roku nebol prijatý návrh noriem vypracovaný správou JRD, ale viaceré normy museli byť podľa pripomienok družstevníkov upravené. Po úprave noriem sa ukázalo, že na všetky plánované práce potrebuje družstvo o 17 000 pracovných jednotiek menej.

Okrem stanovenia správnych progresívnych noriem pre družstevné práce vôbec treba vyzdvihnúť význam diferencovania výkonových noriem podľa konkrétnych pracovných podmienok každej pracovnej skupiny. Vzorové normy sú len vodidlom pre družstevníkov, avšak konkrétne stanovenie noriem pre jednotlivé práce musí nevyhnutne vychádzať z toho, za akých podmienok sa bude práca vykonávať. To značí, že nielen pre každú skupinu, ale pri individuálnej úkolovej práci aj pre každého družstevníka v rámci skupiny alebo čaty možno stanoviť zvláštne výkonové normy, aby na splnenie alebo prekročenie dennej normy mala každá skupina, prípadne každý družstevník rovnakú možnosť vzhľadom na svoje pracovné podmienky. Práve tak ako majú pracovné skupiny trvať na vypracovaní samostatných výrobných úloh pre jednotlivé skupiny, tak je v ich záujme trvať aj na stanovení diferencovaných noriem, aby sa nestalo, že 1 pracovná skupina v dôsledku výhodnejších pracovných podmienok ľahko splní, ba prekročí stanovené celodružstevné normy, kým iná skupina v nevýhodnejších pracovných podmienkach túto možnosť prakticky nebude mať. Bez diferencovaných výrobných úloh a výkonových noriem nemožno zavádzať ani odmeňovanie podľa výrobných výsledkov, ani doplnkovú odmenu.

IV.

Mohutnou pákou pri zvyšovaní družstevnej výroby je zvyšovanie osobnej hmotnej zainteresovanosti družstevníkov na plnení výrobných úloh. Strana a vláda poskytuje jednotným roľníckym družstvám ako poľnohospodárskym podnikom socialistického typu a základu socialistickej prestatby dediny všemožnú politickú a najmä aj materiálnu pomoc.

Priaznivý účinok vytvorených ekonomických podnetov pre zvyšovanie poľnohospodárskej výroby JRD sa môže však v plnej miere prejaviť len

vtedy, ak nielen družstvo ako celok, ale aj každý družstevník ako jednotliviec bude plne zainteresovaný na plnení a prekračovaní výrobných plánov JRD, ak sa vzbudí a podnieti jeho osobný hmotný záujem na plnej pracovnej účasti pri zvyšovaní družstevnej výroby. Podnecovanie osobnej hmotnej zainteresovanosti družstevníkov na výsledkoch ich práce je v plnom súlade so socialistickou zásadou odmeny podľa vykonanej práce. Uplatňovanie tejto zásady umožňuje využiť výrobné rezervy každého družstva rozvíjaním iniciatívy a pracovnej aktivity družstevníkov, zvyšovaním ich záujmu na zlepšovaní stavu družstevného hospodárenia. Priama zainteresovanosť družstevníkov na upevňovaní a sústavnom rozvoji družstevného hospodárstva vyhovuje aj ich osobným záujmom, upevňuje potrebný súlad medzi ich osobnými záujmami a spoločenskými záujmami družstva.

Naopak, zanedbanie momentu zvyšovania záujmu družstevníkov na výsledkoch družstevnej výroby poškodzuje záujmy družstva i družstevníkov, brzdí rozvoj družstevnej výroby. Touto významnou otázkou sa zaoberajú aj uznesenia pléna ÚV KSSS zo 7. septembra 1953, v ktorých sa poukazuje na niektoré príčiny zaostávania poľnohospodárskej výroby: „K takýmto príčinám patrí v poľnohospodárstve predovšetkým porušovanie zásady materiálnej zainteresovanosti pracovníkov na rozvoji výroby, na zvyšovaní jej výnosnosti — porušovanie jednej zo základných zásad socialistického hospodárenia.“

Formou odmeny družstevníkov zabezpečujúcou zvýšenie osobného záujmu každého pracovníka na výsledkoch výroby je odmena podľa množstva a kvality vykonanej práce, podľa dosiahnutých výrobných výsledkov a doplnková odmena za prekročenie výrobného plánu. Zaviest' dôsledne uplatňovať takéto odmeňovanie v rastlinnej a v živočíšnej výrobe znamená likvidovať predovšetkým rovnostársky systém odmeny len podľa počtu odpracovaných hodín na poli alebo v maštali, podľa počtu zvierat pridelaných družstevníkovi na ošetrovanie, ďalej aj nesprávne odmeňovanie určitým podielom z úrody a pod. Rovnostárstvo a vôbec nesocialistické odmeňovanie vedie priamo k znižovaniu osobného záujmu pracovníkov na dosahovaní vysokej výroby, vedie k znižovaniu pocitu zodpovednosti za vykonanú prácu, čo je škodlivé najmä v živočíšnej výrobe, kde rovnostárske odmeňovanie, majúce za následok aj zanedbanie nevyhnutných zootecnických a veterinárnych zásahov do výroby, môže viesť k postupnému znižovaniu a aj k strate úžitkových vlastností zvierat.

Skúsenosti z prieskumu viacerých JRD v roku 1953 ukazujú, že najmä v živočíšnej výrobe sa zatiaľ len málo uplatňuje odmeňovanie podľa úžitkovosti a dôsledná doplnková odmena nebola zatiaľ skoro vôbec zavedená. Družstevníci v živočíšnej výrobe sú odmeňovaní buď len paušálne určitým počtom pracovných jednotiek vzhľadom na počet ošetrovaných zvierat, inde sa kombinuje určitá paušálna odmena s odmenou podľa plnenia plánu a len v niektorých prípadoch je zavedené viac-menej úplné odmeňovanie

podľa úžitkovosti, ktoré však napriek svojim niektorým dočasným nedostatkom ukázalo už svoje nesporné výhody. Uvádzame o tom nasledujúci prehľad:

Počet JRD	Odmeňovanie	V úžitkovosti dosiahli sa tieto výsledky:		
		Priemerná dojivosť na 1 ustajnenú kravu	Na 100 kráv uliahlo sa teliat	Z uliahnutých teliat sa odstavilo
16	paušálne, príp. kombinované	1197 l	74,8 ks	81,6%
16	podľa úžitkovosti	1480 l	81,8 ks	88,2%

V družstvách, ktoré odmeňovali pracovníkov v chove kráv podľa úžitkovosti, dosiahla sa v porovnaní s ostatnými družstvami dojivosť na 1 kravu vyššia o 23,5%, pričom aj natalita kráv a odstav teliat boli priaznivejšie.

Pričiny takéhoto nedostatočného rozšírenia odmeny podľa úžitkovosti a doplnkovej odmeny väzia predovšetkým v tom, že často ani pracovníkom národných výborov a družstevným funkcionárom nie sú celkom jasné formy tohto odmeňovania a ani možnosti, ktoré takéto odmeňovanie poskytuje pre zvýšenie živočíšnej výroby. Tak dochádza buď k zaznávaniu mobilizačnej funkcie tohto systému odmeňovania, alebo naopak, k snahám zavádzať takéto odmeňovanie nedôsledne, nesprávnym spôsobom.

Ak sa má takéto odmeňovanie osvedčiť, ak chceme družstevníkov presvedčiť na skutočných príkladoch o výhodách, ktoré pre nich osobne z odmeňovania podľa úžitkovosti vyplývajú, treba predovšetkým vytvoriť predpoklady, aby sa mohla dosiahnuť aspoň plánovaná úžitkovosť. To značí zabezpečiť dostatočnú krmovinovú základňu čo do množstva a krmnej hodnoty a pomôcť družstevníkom využívať krmivá hospodárne. Ďalej sa treba postarať o hygienické a vyhovujúce ustajnenie zvierat, aby bolo možné ich sústavne odborne ošetrovať a udržiavať ich v dobrej produkčnej kondícii.

Z hľadiska plánovacieho treba určiť samostatné výrobné úlohy pre každú pracovnú skupinu a pre každý kus dobytka, pričom sa vychádza z plánu výrobných úloh, určeného pre celú živočíšnu výrobu družstva. Stanovenie samostatných výrobných úloh zabraňuje tomu, aby niektorý družstevník alebo pracovná skupina ľahko splnila výrobný plán stanovený v priemere pre celé družstvo, kým iný družstevník by u jemu zverených zvierat takúto úžitkovosť nemohol vôbec dosiahnuť.

Ak sú stanovené diferencované výrobné úlohy, treba potom spoľahlivo sledovať a zaznamenávať výrobné výsledky každého pracovníka u jemu pridelennej skupiny zvierat zvlášť. Táto evidencia umožňuje porovnanie

plánovanej a skutočne dosiahnutej výroby a je základom pre výpočet základnej i doplnkovej odmeny.

Len vytvorenie týchto kŕmnych, plánovacích i evidenčných predpokladov zaručuje, že odmeňovanie podľa úžitkovosti sa osvedčí a dokáže svoje prednosti.

Zavedenie dôsledného odmeňovania podľa množstva a kvality vykonanej práce je v plnom súlade aj s uplatňovaním zásady hospodárnosti v družstevnej výrobe. Obdobne ako na každom úseku národného hospodárstva sa rozvíja boj za vyššiu produktivitu práce, za lepšie využitie výrobných a pracovných rezerv, za vyšší ekonomický účinok vynakladaných materiálových i pracovných nákladov, treba aj v družstevnej výrobe uplatňovať vo zvýšenej miere režim hospodárnosti a úspornosti. Pri tom v JRD ide tak o lepšie využitie produkčných možností pôdy a úžitkových vlastností zvierat, ako aj o znižovanie materiálových a pracovných nákladov na každú výrobnú jednotku.

V tomto ohľade máme v našich družstvách ešte mnoho rezerv, ktoré sa už čiastočne spomínali a ktoré možno ozrejmiť ďalšími príkladmi. Ak napr. porovnáme výšku poľnohospodárskej produkcie pripadajúcu na jednu odpracovanú pracovnú jednotku medzi viacerými družstvami, môžeme zistiť značné rozdiely. Výsledky prieskumu v 10 JRD za rok 1953 nám ukázali, že ak napr. považujeme výšku živočíšnej produkcie dosiahnutú priemerne na 1 pracovnú jednotku vynaloženú v živočíšnej výrobe za 100%, pripadá na 1 pracovnú jednotku v JRD Necpaly 164%, v JRD Sabinov 158%, v JRD Mlynica 123%, avšak v JRD Dolné Saliby len 40% alebo v JRD Zvolenská Slatina len 50%.

Obdobne môžeme porovnať počet pracovných jednotiek vynaložených na ošetrovanie jednej dobytčej jednotky. Tak napr. na 1 dobytčiu jednotku v JRD Dolné Saliby sa vynaložilo 48,16 pracovných jednotiek, pričom však výrobné výsledky v živočíšnej výrobe boli podstatne nižšie ako napr. v JRD Vištuk, ktoré vynaložilo na 1 dobytčiu jednotku len 39,67 pracovných jednotiek alebo v JRD Slovenské Nové Mesto, kde na 1 dobytčiu jednotku pripadá len 26,73 pracovných jednotiek. Tieto údaje ukazujú veľmi rôzny ekonomický efekt vynaloženej práce v skúmaných družstvách, vyplývajúci v prevažnej miere z rozdielnej úrovne organizácie a odmeňovania práce. Kým v JRD Dolné Saliby alebo Zvolenská Slatina boli pracovné skupiny nestále a odmeňovalo sa prevažne paušálne podľa počtu kusov zvierat pridelených jednotlivým družstevníkom do opatery, na JRD Sabinov, Necpaly, Mlynica bola družstevná výroba už pomerne lepšie organizovaná, družstevníci pracovali už dlhšie pospolu v stálych pracovných skupinách a bolo zavedené aj odmeňovanie podľa úžitkovosti. Vzhľadom na to, že tieto JRD dosiahli aj podstatne priaznivejšie výrobné a finančné výsledky možno jednoznačne usúdiť na priamu súvislosť medzi výrobnými úspechmi a dobrým finančným hospodárením na jednej strane a správnou organizáciou a odmeňovaním práce na druhej strane.

V súvislosti so zvyšovaním hmotnej zainteresovanosti družstevníkov na výsledkoch družstevnej výroby ako nástroja pri upevňovaní družstiev treba napokon osobitne vyzdvihnúť význam ochrany družstevného majetku podľa Vzorových stanov JRD. Ochrana družstevného majetku proti jeho rozkrádaniu alebo poškodzovaniu je prvoradou úlohou všetkých družstevníkov, je ich najvlastnejším záujmom. Družstevná výroba ako socialistické skupinové vlastníctvo je jedným z ekonomických základov nášho ľudovodemokratického štátu. Boj za upevnenie tohto vlastníctva je preto bojom za upevnenie ekonomických základov nášho zriadenia vôbec a vo vzťahu k JRD bojom za upevnenie družstevného hospodárenia zvlášť.

Abý sa zabránilo poškodzovaniu alebo rozkrádaniu družstevného majetku treba, aby členská schôdza ako najvyšší orgán v družstve a ňou volená revízna komisia na základe spoľahlivej evidencie v JRD sústavne kontrolovali plnenie výrobných a finančných plánov družstva, aby sa družstevné hospodárenie v priebehu roku pravidelne vyhodnocovalo na celodružstevných schôdzach. Súčasne je však potrebné, aby sa — ako predpoklad ochrany spoločného družstevného vlastníctva — dôsledne vyriešila otázka osobného doplnkového hospodárstva každého družstevníka v zmysle Vzorových stanov JRD a v zmysle prejavu s. Širokého na X. sjazde KSČ, ktorý hovoril: „...zabezpečiť, aby vo všetkých družstvách družstevníci videli hlavný zdroj svojich príjmov v spoločnom hospodárení a aby hospodárenie na záhumenku splnilo svoju úlohu ako doplnkový zdroj výživy družstevníka...”

Dôchodky zo záhumenkového hospodárstva sú zatiaľ nevyhnutnými doplnkovými dôchodkami rodiny družstevníka, kým sama družstevná výroba nemôže ešte v plnom rozsahu kryť všetky jej potreby. Čím viacej sa však bude rozvíjať spoločná družstevná výroba, čím vyššia a rozmanitejšia bude odmena na pracovné jednotky, tým viacej bude záhumenkové hospodárstvo strácať svoj ekonomický význam.

Za súčasného stavu výroby JRD je tedy treba, aby sa každej rodine člena JRD zabezpečil záhumenok v rozsahu stanovenom Vzorovými stanovami JRD, aby sa bojovalo proti ľavičiarskym snahám o zrušenie záhumenkov, ale súčasne nepripustilo jeho zväčšenie na úkor spoločných pozemkových fondov JRD. Treba však zabrániť aj tomu, aby sa záhumenkové hospodárstvo nepremenilo na vysoko intenzívne súkromné hospodárstvo družstevníkov, zamerané najmä v živočišnej výrobe na tržnú produkciu. Podobne pestovanie intenzívnych kultúr na záhumenku značne odvádza pozornosť družstevníka od spoločných družstevných prác a je často príčinou toho, že mnohé JRD majú ťažkosti s poľnými prácami najmä v špičkových sezónnych obdobiach.

Naproti tomu stojí však ako vážna úloha pred správou JRD zabezpečiť dostatok krmovín aj pre dobytok družstevníkov, nachádzajúci sa v ich osobnom doplnkovom hospodárstve, aby družstevníci neboli vedení k nedovolenému skracovaniu družstevných krmovínových fondov. V dôsledku

toho, že pri plánovaní a výrobe krmovín v JRD sa zatiaľ nepamätalo na hospodárske zvieratá na doplnkovom hospodárstve družstevníkov, že JRD väčšinou neorganizovali v letnom období vedľa pasenia družstevného dobytku aj pasenie dobytku v osobnom vlastníctve družstevníkov a že sa krmoviny nepridelovali obdobne ako niektoré iné rastlinné produkty družstevníkom podľa odpracovaných pracovných jednotiek, dochádzalo v družstvách často k zašantročovaniu a rozkrádaniu družstevných krmovínových fondov.

Sústavná kontrola priebehu družstevného hospodárenia vcelku, vyriešenie rozsahu a štruktúry výroby na záhumenkoch, starostlivosť a pomoc správy JRD pri obhospodarovaní záhumenkov (poskytnutie potahov, krmoviny pre dobytok a pod.) môžu značne zvýšiť záujem družstevníkov na ochrane a zveľaďovaní družstevného majetku.

V.

Nadhodené organizačno-ekonomické problémy pri ďalšom upevňovaní a rozvoji JRD možno prirodzene s úspechom vyriešiť len za vysokej aktivity a sústavnej účasti družstevníkov pri vedení družstevného hospodárstva. Uplatňovať širokú vnútrodružstevnú demokraciu zakotvenú v ustanoveniach Vzorových stanov JRD možno predovšetkým prostredníctvom aktívnej účasti družstevníkov na členských schôdzach, kde sa všetci družstevníci podieľajú na rozhodovaní o základných otázkach družstevného hospodárenia a kde sa najlepšie môže prejavíť vlastná iniciatíva každého družstevníka. Spojovanie štátneho riadenia družstevnej výroby so širokým rozvíjaním iniciatívy družstevných máš umožňuje lepšie ako doteraz aj pripravovaný nový systém plánovania poľnohospodárskej výroby, ktorý kladie veľký dôraz na odhaľovanie a dôsledné využívanie rezerv družstevnej výroby pomocou aktívnej účasti všetkých družstevníkov na riadení a organizácii družstevnej výroby. S. Široký to zvlášť zdôraznil na X. sjazde KSČ takto: „Predpokladáme, že každý kraj, okres, každá obec a každé JRD, každý štátny majetok si vypracujú vlastný podrobný plán zvýšenia poľnohospodárskej výroby, založený na dôkladnom skúmaní miestnych podmienok, dosiahnutej úrovne výroby a skrytých rezerv pri rešpektovaní štátnych potrieb a záujmov.“

Treba však zdôrazniť, že decentralizácia plánovania poľnohospodárskej výroby a zníženie počtu ukazovateľov pri rozpise plánu nijako neznižuje význam vnútrodružstevného plánovania, ale naopak, bude vyžadovať jeho spresňovanie, keďže bude vo zvýšenej miere výrazom využívania miestnych podmienok družstva. Pôjde najmä o podrobné a presné rozpísanie celodružstevných plánov na jednotlivé pracovné skupiny ako podklad pre zlepšenie riadenia, kontroly i odmeňovania práce skupín.

Vyriešenie naznačených vnútropodnikových problémov bude ďalej vyžadovať väčšiu pozornosť zo strany okresných a krajských poľnohospo-

dárskych orgánov, ich ďaleko kvalitnejšiu a sústavnejšiu odbornú pomoc. Od ich operatívnej práce bude záležať, ako rýchlo sa budú riešiť a odstraňovať prekážky pri rozvoji družstevnej výroby v ich obvode, ako rýchlo bude stúpať objem družstevnej výroby.

Doterajšie skúsenosti našich popredných JRD nám jednoznačne dokazujú, že za ďalšej všestrannej a výdatnej pomoci strany a vlády, pri úprimnom úsilí všetkých družstevníkov túto pomoc čo najúčelnejšie využiť pre upevnenie a rozvoj JRD, bude možné aj v zatiaľ zaostávajúcich družstvách vyriešiť všetky vnútrodružstevné výrobné, organizačné i finančné problémy a tým urýchliť mohutný vzostup celého družstevného hospodárstva u nás.

JÚLIUS FENDEK—JAROSLAV TULKA

NIEKOTRÉ SKÚSENOSTI ZO ZAVÁDZANIA VNÚTROPODNIKOVÉHO CHOZRASČOTU V PODNIKOKH LAHKÉHO PRIEMYSLU

Mohutný rozvoj národného hospodárstva našej vlasti a v súvislosti s tým neustále rastúca hmotná a kultúrna úroveň pracujúceho ľudu čoraz viac vyžaduje, aby sme otázkam riadenia hospodárstva venovali stále väčšiu pozornosť. Uznesenia X. sjazdu KSC orientujú pracovníkov priemyslu, poľnohospodárstva, dopravy i obchodu na hľadanie nových, lepších ciest a prostriedkov pre rozširovanie vnútorných zdrojov akumulácie, ktoré sú tak veľmi potrebné pre plánovitú výstavbu socializmu v našej vlasti.

Referáty s. Novotného a s. Širokého na X. sjazde našej strany ukázali, že jedným z najväznejších nedostatkov našej cesty vpred sú nedostatky prejavujúce sa v nesprávnych metódach riadenia. Tieto nedostatky sa odrážajú v nedostatočnom využívaní všetkých rezerv a veľkých predností socialistického zriadenia. Existuje metóda riadenia socialistického hospodárstva, vyskúšaná v SSSR, ktorá sa s úspechom začína uplatňovať v mnohých podnikoch všetkých odvetví národného hospodárstva a prináša dobré výsledky za predpokladu, že sa správne chápe a že sa jej zavádzanie premyslene organizuje. Je to chozrasčot — podnikový a vnútropodnikový.

Hoci význam a zásady chozrasčotnej sústavy sú viac-menej známe, predsa sa vyskytujú mnohé nesprávne názory, najmä pokiaľ ide o vzťah podnikového a vnútropodnikového chozrasčotu, i pokiaľ ide o funkciu chozrasčotu v praxi. Tento článok o niektorých skúsenostiach zo zavádzania vnútropodnikového chozrasčotu v podnikoch ľahkého priemyslu chce pomôcť hospodárskym pracovníkom, ktorí pristupujú k uplatňovaniu vnútropodnikového chozrasčotu. Najprv rozvedieme niektoré nesprávne názory na chozrasčot a na metódy jeho zavádzania.

V mnohých podnikoch ľahkého priemyslu sa pri zavádzaní chozrasčotu vychádzalo z nesprávneho názoru, že vnútropodnikový chozrasčot možno zavádzať a uplatňovať len tam, kde je už poriadok v organizácii práce i v organizácii výroby. Pritom sa nepochopilo, že chozrasčot je metóda, pomocou ktorej nielenže sa vytvárajú predpoklady pre zavedenie poriad-

ku, ale pomocou ktorej sa poriadok skutočne zavádza. Ukázalo sa, že zavádzanie chozrasčotu v počiatočnom štádiu vyžaduje predovšetkým preskúmať organizáciu podniku, závodu, prevádzky, dielne a pracoviska, ďalej úroveň vnútropodnikového plánovania, stav a evidenciu technicko-hospodárskych noriem, organizáciu práce a miezd, stav národohospodárskej evidencie, odbornú a politickú úroveň predovšetkým strednotechnických kádrov a nakoniec aj úroveň vyhodnocovania technickej a hospodárskej činnosti jednotlivých organizačných útvarov podniku.

Len takéto dôkladné a všestranné preskúmanie organizácie práce ukáže, či vnútropodnikový chozrasčot možno zaviesť, alebo treba vytvárať určité nevyhnutné podmienky. Z toho vyplýva záver, že vnútropodnikový chozrasčot možno zavádzať všade, lebo zavádzanie chozrasčotu nie je nič iné, ako zlepšovanie, prehlbovanie a zdokonaľovanie organizácie práce vo všetkých úsekoch podniku.

Túto skúsenosť nadobudli sme v národnom podniku Tatravit v mládežníckej dielni, kde začali zavádzať chozrasčot napriek tomu, že nemali v poriadku normy. Hneď sa však ukázalo, že nevidieť účinnosť zavádzania vnútropodnikového chozrasčotu, keďže ju nebolo čím merať, čo viedlo k tomu, že v tejto dielni nasadili spotrebné normy na náhradné dielce, hoci to boli len normy odhadové — štatistické. Už po skúsenostiach jedného mesiaca sa však v dielni objavili obrovské úspory, vyplývajúce z nesúladu medzi postavenými normami a medzi odbornou i politickou úrovňou pracujúcich. Zistili sa veľké rezervy, ktoré si vyžiadali revíziu jestvujúcich noriem a postavenie noriem strednoprogresívnych. To znamenalo spevnenie technicko-hospodárskych noriem až o 50%. Obdobné prípady boli aj v národnom podniku Slovenka, Zornica, Trikota a inde.

Veľmi často panuje nejasnosť, kto a v ktorom organizačnom útvere má zavádzať vnútropodnikový chozrasčot, či je to vec napr. účtovníkov alebo plánovačov, technikov, mzdárov, majstrov a iných. Boli také názory, ktoré sa niekde udržujú podnes, že vnútropodnikový chozrasčot majú zavádzať len plánovači alebo účtovníci, alebo že je to vec technikov. Ba dokonca sa vyskytli názory, že treba systemizovať funkciu chozrasčotného ekonóma, ktorý by mal organizovať a riadiť všetky práce, spojené so zavádzaním a uplatňovaním chozrasčotu. Všetky takéto názory sú nesprávne a škodlivé, pretože vnútropodnikový chozrasčot sa týka všetkých pracovníkov podniku, ktorí majú na starosti plnenie plánu vo všetkých jeho kvantitatívnych a kvalitatívnych ukazovateľoch. Ak je úlohou vnútropodnikového chozrasčotu vytvárať predpoklady pre rovnomerné plnenie plánu a pritom zabezpečiť, aby podnik dosahoval s minimálnymi nákladmi maximálne výsledky, najvlastnejšou záležitosťou všetkých pracovníkov podniku je pracovať na svojom úseku podľa zásad chozrasčotu.

Medzi tými, ktorých povinnosťou je zavádzať a uplatňovať vnútropodnikový chozrasčot zďaleka nie posledné miesto patrí majstrovi, ktorý je v najbližšom styku s robotníkmi, má najväčší vplyv na nich, najlepšie

pozná prácu na pracovisku, jej klady i nedostatky. Preto majster ako bezprostredný organizátor výroby má byť aj bezprostredným organizátorom zavádzania a uplatňovania vnútropodnikového chozrasčotu. Aj túto skutočnosť dokázala prax našich národných podnikov. Napr. v národnom podniku Tatrassvit s. Koreň, majster v mládežníckej dielni, s. Habáňová, majsterka v národnom podniku Zornica, s. Mosná, majsterka v národnom podniku Trikota, sú priekopníkmi a organizátormi uplatňovania vnútropodnikového chozrasčotu. Tieto podniky ľahkého priemyslu sú aj najďalej v zavádzaní a uplatňovaní chozrasčotu. Ďalším nedostatkom je, že mnohé podniky nevidia v chozrasčotnej sústave metódu riadenia, nebudujú vnútropodnikový chozrasčot na zlepšení jestvujúcich podmienok, ale vytvárajú niečo úplne nové, niečo navyiac v doterajšej práci.

Inokedy sa zavádzanie a uplatňovanie vnútropodnikového chozrasčotu chápe len ako administratívno-technické opatrenie bez masovopolitickej prípravy pracujúcich. Takto vzniká nesprávny názor, že vnútropodnikový chozrasčot znamená len zavádzanie rôznych formulárov, zmenu organizácie evidencie, rozpisu plánu, niekedy aj organizácie práce priamo na pracoviskách, napr. zavedenie mechanizácie alebo pásovej výroby, zavedenie výrobných liniek a pod. Mnohé podniky sa pri zavádzaní vnútropodnikového chozrasčotu dopustili tej chyby, že sa nepridržiavali zásady hlavného článku vo výrobe, nemysleli na to, že treba aj tu zachovať a počítať s návaznosťou jednotlivých výrobných stupňov. Napr. v Odevných závodoch kpt. Nálepku v Prešove začali zavádzať vnútropodnikový chozrasčot v šickej dielni, pričom zabudli, že tak, ako je vo výrobnom procese šicia dielňa závislá od strihárne, tak aj zavádzanie a potom najmä uplatňovanie vnútropodnikového chozrasčotu v šickej dielni bude v prevažnej miere závislé od práce strihárne. Aj v národnom podniku Trikota začali zavádzať vnútropodnikový chozrasčot v konfekcii a zabudli, že hlavným a rozhodujúcim článkom je pletáreň, ktorá je zase závislá od práce snovárne. Len potom, keď bol zavedený vnútropodnikový chozrasčot v snovárni, priniesol dobré výsledky v pletárni a napokon aj v konfekcii. Veľmi nesprávne postupujú podniky, ktoré pri zavádzaní vnútropodnikového chozrasčotu stavajú ako prvú podmienku vyplácanie prémie. Tento postup je vonkoncom nesprávny, lebo prémie môžu byť len dôsledkom zavedenia a uplatňovania vnútropodnikového chozrasčotu. Je tomu tak preto, lebo prémie musia byť podložené reálnymi úsporami na základe presne zistiteľnej miery zásluhy jednotlivca alebo užšieho pracovného kolektívu, napr. čaty. To je možné len vtedy, keď sú vytvorené všetky podmienky, ako napr. technicko-hospodárske normy, rozpis plánu, operatívno-technická evidencia a pod.

Zavedenie vnútropodnikového chozrasčotu v podnikoch ľahkého priemyslu bolo výsledkom dôkladnej, tvorivej práce plánovačov, účtovníkov, technikov, majstrov, straníckych organizácií, odborových skupín a organizácií mládeže. Tak tomu bolo v národnom podniku Tatrassvit, Zornica,

Koželužne Bošany, Bavlnárske závody Bratislava, Závody 29. augusta Partizánske. Naopak, v tých podnikoch, kde sa otázka vnútropodnikového chozrasčotu nestala vecou celého kolektívu pracovníkov, chozrasčot neza-
viedli, ale o jeho zavádzaní len hovorili alebo písali, tak ako v národnom
podniku Bavlnárske závody V. I. Lenina v Ružomberku.

*Vnútropodnikový chozrasčot — nástroj zabezpečenia vyššej rentability
socialistických podnikov*

Veľký hospodársky i politický význam zavádzania a neustáleho upev-
ňovania vnútropodnikového chozrasčotu môžeme zhrnúť do týchto hlav-
ných bodov:

1. Vnútropodnikový chozrasčot ako nová dokonalejšia organizačná
forma riadenia výroby núti organizátorov výroby, aby systematicky dví-
hali úroveň svojej práce a odstraňovali nedostatky v jej organizácii.
V tejto súvislosti chozrasčot vyžaduje najmä lepšie a dôslednejšie vy-
užívanie kvantitatívnych a kvalitatívnych ukazovateľov plánu pre kaž-
dodennú výchovu pracujúcich k pocitu zodpovednosti za zverenú im
prácu a v dôsledku toho umožňuje celkový vzrast ekonomickej úrovne
riadenia práce v nižších organizačných útvaroch podniku.

2. Vnútropodnikový chozrasčot predpokladá rozpis úloh štátneho plánu
až na pracovisko. Ak správnym rozpisom plánu určujeme úlohy podniku
a jeho útvarov v jednotlivých ukazovateľoch na jednotlivé časové obdo-
bia, uplatňovaním vnútropodnikového chozrasčotu vytvárame nevyhnutné
podmienky k tomu, ako za širokej účasti pracujúcich zabezpečiť plnenie
plánu vo všetkých jeho ukazovateľoch.

3. Vnútropodnikový chozrasčot umožňuje všetkým pracujúcim, aby na
základe hlbokého a dôkladného rozboru plnenia plánu priamo na dielni svo-
jimi pripomienkami účinne pomáhali odstraňovať nedostatky, pomáhali
riadit a zlepšovať prácu vo výrobe.

4. Vnútropodnikový chozrasčot vyplácaním prémie za rovnomerné plnenie
plánu, za zvyšovanie kvality, plnenie sortimentu, znižovanie vlastných
nákladov, zvyšuje hmotnú zainteresovanosť pracujúcich a tak účinne spája
osobný záujem jednotlivca so záujmami spoločnosti.

5. Vnútropodnikový chozrasčot upevňuje u všetkých pracujúcich socia-
listický vzťah k spoločenskému vlastníctvu a vytvára reálne podmienky
pre rozvoj vyšších foriem socialistického súťaženia otváraním osobných
úctov úspor; takto sa každý jednotlivec stáva hospodárom na svojom
pracovisku.

6. Chozrasčot vedie pracujúcich k tomu, aby dôkladne ovládali proble-
matiku výroby na svojom úseku, zvyšuje ich technickú a ekonomickú gra-
motnosť, núti ich oboznamovať sa s ekonomikou výroby, vnikáť do pod-
staty hospodárskych javov, ktoré prebiehajú vo výrobnom procese, skú-
mať vplyv jednotlivých činiteľov, analyzovať príčiny úspechov alebo ne-

dostatkov a nakoniec rozmýšľať nad ciframi, ktoré ukazujú výsledky hospodárenia na pracoviskách.

7. Zavádzanie a upevňovanie vnútropodnikového chozrasčotu umožňuje odkrývať vo výrobe nové zdroje akumulácie, či už v prevádzkach, v dielňach alebo aj priamo na jednotlivých pracoviskách.

8. Takto sa vytvárajú predpoklady pre posilnenie a rozšírenie zlepšovateľského hnutia najmä vtedy, keď výsledkom rozboru hospodárskej činnosti podniku sú podnetné návrhy pracujúcich na zlepšenie a zhospoďárnenie práce.

Podniky ľahkého priemyslu, ktoré v minulom roku zaviedli na širokej základni vnútropodnikový chozrasčot, dostali sa na vysokú úroveň socialistickej organizácie práce, čo sa nemohlo neodraziť v ich dobrých hospodárskych výsledkoch. Napr. národný podnik Tatravit plnil celý minulý rok rovnomerne plán výroby podľa mesiacov a štvrťrokov: prvý štvrťrok 101,2%; druhý 101,5%; tretí 102,3%; štvrtý 102,2%. Produktivita práce rástla zo štvrťroka na štvrťrok — I. štvrťrok bola 100,8%, II. štvrťrok 103,0%, III. štvrťrok 104,2%, IV. štvrťrok 105,0%. Na základe dobrých hospodárskych výsledkov získal tento národný podnik za III. a IV. kvartál r. 1953 Červenú zástavu vlády, lebo sa umiestil na I. mieste v socialistickej súťaži medzi podnikmi ľahkého priemyslu v celej republike. V II. kvartáli r. 1953 a v I. kvartáli r. 1954 získal Červenú zástavu ministerstva. Aj národný podnik Závody 29. augusta v Partizánskom plnil plán výroby rovnomerne, keď dosiahol v I. štvrťroku 1953 101,9%, v II. štvrťroku 101,8%, v III. štvrťroku 102,4%, v IV. štvrťroku 102,9%. Produktivita práce vzrástla koncom minulého roku o 2,6%. V I. a IV. štvrťroku 1953 a v I. štvrťroku 1954 získal Červenú zástavu ministra. Národný podnik Slovenka v Banskej Bystrici vo IV. kvartáli 1953 získal Červenú zástavu ministra a v I. kvartáli 1954 cenu ministra. Treba povedať, že všade, kde sú stanovené presné kvantitatívne a kvalitatívne ukazovatele plánu, technicko-hospodárske normy spotreby surovín a základných materiálov, pomocných látok, palív, energie, je ľahšie uplatňovať chozrasčot a že jeho výsledok sa prejavuje najmä v zhospoďárnení výroby. Také podniky, ako je Tatravit, Závody 29. augusta, Zornica, Slovenka a niektoré ďalšie, sú našimi poprednými podnikmi a priekopníkmi socialistickej organizácie výroby. Napr. národný podnik Tatravit znížil r. 1953 vlastné náklady o 3 710 000 Kčs a vyprodukoval 1 970 000 Kčs nadplánovanej akumulácie. Národný podnik Závody 29. augusta v Partizánskom vyprodukoval 2 930 000 Kčs nadplánovanej akumulácie.

Vnútropodnikový chozrasčot a jeho podriadenosť plánu

Nevyhnutným predpokladom riadenia socialistickeho hospodárstva je spojenie centralizácie plánovania a vedenia v hlavných otázkach s decentralizáciou v operatívnych funkciách. Výrazom zásady decentralizácie je

techpromfinplán, v ktorom národné podniky a pracujúci týchto podnikov na zásadách operatívnej samostatnosti podávajú iniciatívne návrhy k zabezpečeniu splnenia a prekročeniu úloh štátneho plánu. Socialistickými záväzkami jednotlivcov i kolektívov zlepšujú kvalitu výrobkov, znižujú vlastné náklady výroby, zvyšujú produktivitu práce, znižujú odpad a pod. Tým odhaľujú nevyužitú a utajenú rezervu vo výrobe, vytvárajú zdroje nadplánovanej akumulácie a odvádzajú do štátneho rozpočtu prostriedky, ktoré umožňujú ďalšiu výstavbu a rýchlejšie zvyšovanie životnej úrovne.

Teda účelná decentralizácia v čiastkových problémoch najmä na prevádzkach vytvára predpoklady pre operatívnu samostatnosť podniku a rozvíjanie tvorivej iniciatívy pracujúcich.

Podriadenosť vnútropodnikového chozrasčotu techpromfinplánu spočíva v zabezpečení návaznosti rozpisu plánu zhora nadol a v zabezpečení jeho splnenia zdola nahor. Chozrasčot je teda nástrojom plnenia a žiadúceho prekračovania plánu. Preto zavádzanie a uplatňovanie vnútropodnikového chozrasčotu nevyhnutne vyžaduje systematicky zlepšovať a prehľbovať metodiku operatívnotechnického plánovania. Tým sa súčasne vytvárajú nevyhnutné podmienky pre splnenie tých úloh, ktoré majú pracujúci pri plnení plánu.

Komunistická strana a naša vláda nás vo svojich uzneseniach vedú k tomu, aby každý podnik, každý závod, dielňa, čata i jednotlivec na svojom pracovisku plnili plán rovnomerne každý deň, dekádu, mesiac. To však môže len taká hospodárska jednotka, ktorá pozná dopredu a presne svoje úlohy, čiže, ktorá má vopred správne rozpísaný plán. Kvalita a hĺbka rozpisu plánu je ďalšou, a to veľmi dôležitou podmienkou pre zabezpečenie splnenia plánu. Na tieto podmienky naväzuje sústavné zdokonaľovanie a prehľbovanie operatívneho plánovania pri dodržaní zásady jednotnosti a čo najväčšej jednoduchosti a zrozumiteľnosti. Z toho potom vyplýva, že najväčšou úlohou podniku je vybudovať takú organizáciu práce, ktorá je schopná zabezpečiť splnenie úlohy plánu vo všetkých úsekoch práce a vo všetkých ukazovateľoch.

Ako to dokazuje prax našich podnikov, podmienky pre takúto organizáciu práce vytvára vnútropodnikový chozrasčot, ktorý predpokladá, aby podnik kryl svoje výdavky príjmami z realizácie a okrem toho aby vyprodukoval nielen plánovanú, ale aj nadplánovanú akumuláciu. Zvyšovanie vnútropodnikovej akumulácie je preto neodlučiteľné od zavádzania a upevňovania vnútropodnikového chozrasčotu.

Aké sú hlavné podmienky zavádzania a uplatňovania vnútropodnikového chozrasčotu

Prax mládežníckej dielne v Tatrasvite ukázala, že najdôležitejším pre zavedenie chozrasčotu je dôkladná a rozsiahla masovopolitická práca, objasňujúca význam chozrasčotu. Bez tohto predpokladu je zavedenie vnútropodnikového chozrasčotu nemysliteľné a zvrhne sa na formalizmus,

papierovanie a znehodnocovanie chozrasčotu ako metódy plánovitého riadenia socialistických podnikov.

Plánovitá a svedomitá prípravná práca mládežníckej dielne v Tatrasvite priniesla kladné výsledky, čo presvedčilo iné dielne, že zavádzať a uplatňovať chozrasčot sa vyplatí. Bola to dielňa vybraná, ktorá sa stala príkladom pre ostatné. Skúsenosti zo zavádzania vnútropodnikového chozrasčotu na tejto vybranej dielni boli cenné najmä preto, že ukázali metodický postup, ako treba zavádzať a postupne uplatňovať chozrasčot. Na základe týchto skúseností bolo možné ľahšie pripravovať ostatné dielne národného podniku Tatrasvit k prechodu na chozrasčot. Takto praktické skúsenosti organizátorov chozrasčotu v mládežníckej dielni povzbudili a presvedčili ostatných pracujúcich nielen o možnosti, ale aj o účelnosti organizovania všetkých dielní na zásadách chozrasčotu.

Nie je náhodou, že to bola mládežnícka dielňa, ktorá sa stala priekopníkom tejto socialistickej metódy riadenia. Všetci robotníci a robotníčky v mládežníckej dielni boli príslušníkmi ČSM a boli už na takej politickej výške, že bola u nich záruka úspechu. Tento kolektív sa už v minulosti osvedčil pri prebojovávaní a uplatňovaní nových sovietskych metód práce, najmä metódy súdružky Korabelnikovej, Čutkicha, Kovaleva. O dobrých výsledkoch dielne svedčí aj tá skutočnosť, že jej príslušníčka s. Magda Pohorelcová-Mlynková dosiahla také pracovné výsledky, že sa stala najlepšou pracovníčkou podniku a bola r. 1952 vyznamenaná Radom práce.

Hoci v tejto dielni boli všetky politické predpoklady k zavedeniu vnútropodnikového chozrasčotu, predsa to trvalo skoro tri mesiace, pokiaľ sa mohlo pristúpiť k postupnému a premyslenému pripravovaniu organizačných predpokladov, nevyhnutných k zavedeniu vnútropodnikového chozrasčotu. Vďaka dobrej a systematickej politickej práci, príslušníci dielne pochopili potrebu školiť sa v takých otázkach, ako je význam plánovania a plánovitého riadenia, význam strednoprogresívnych technicko-hospodárskych noriem, význam operatívnotechnickej evidencie, dôkladného rozboru výsledkov hospodárskej činnosti prevádzky, dielne, uplatňovanie socialistickej zásady odmeny za vykonanú prácu, vlastné náklady, kalkulácia a pod. Takto „v škole hospodárnosti“ pripravení mládežníci pristúpili dobrovoľne k vytváraniu čiastkových podmienok pre zavedenie chozrasčotu. Ozrejmili si význam previerky noriem, spresňovanie kalkulácií a pod. Nie menej dôležitou podmienkou pre zavedenie chozrasčotu v tejto dielni bol uzavretý výrobný cyklus, dobre organizovaná a rozvinutá socialistická súťaž i dobrý, snaživý a iniciatívny majster.

Nevyhnutnou podmienkou pre zavedenie vnútropodnikového chozrasčotu je ďalej existencia technicko-hospodárskych noriem všetkých druhov. V etape zavádzania chozrasčotu ešte nie sú nevyhnutné strednoprogresívne normy. Ide tu o to, aby všetky úlohy v dielni boli podložené normami, hoci len empirickými. Postupné zavádzanie vnútropodnikového chozrasčotu si vynucuje sústavné spresňovanie technicko-hospodárskych noriem,

ktoré vedie k znižovaniu vlastných nákladov, čo je v ekonomickom zmysle jednou z hlavných úloh vnútropodnikového chozrasčotu. Ak účelne spojíme prvú podmienku zavádzania chozrasčotu, t. j. masovopolitickú prácu s druhou podmienkou, t. j. s vytváraním a spresňovaním technicko-hospodárskych noriem, ukáže sa, že chozrasčot sleduje v rámci konkrétnych podmienok — sústavne znižovať množstvo spoločensky nutnej práce na výrobu každého výrobku.

Dôležitou podmienkou zavádzania vnútropodnikového chozrasčotu je vybudovanie presnej a spoľahlivej sústavy operatívneho plánovania; jeho úlohou je postaviť ukazovateľov plánu na základe technicko-hospodárskych noriem nielen pokiaľ ide o množstvo a čas, ale aj pokiaľ ide o spotrebu materiálu a pracovnej sily, potrebnej na splnenie plánovanej úlohy na tom-ktorom úseku výroby. Pre operatívne plánovanie je však veľmi dôležité aj to, aby náklady potrebné na výrobu boli detailne rozpísané na príslušné výrobky tak v naturálnom, ako aj v peňažnom vyjadrení.

Pri operatívnom plánovaní, ktoré musí počítať s podrobným rozložením plánu na také časové obdobia ako je kvartál, mesiac, dekáda, deň, smena, niekedy aj hodina, má osobitný význam otázka času, aby sa mohol celý výrobný proces operatívne riadiť. To však vyžaduje, aby celý výrobný proces bol presne rozložený aj na najnižšie výrobné celky, ako je prevádzka, dielňa, čata, stroj, jednotliviec. V období zostavovania a vypracovávanía techpromfinplánu význam chozrasčotu spočíva práve v tom, že vzbudzuje v kolektíve veľký záujem o sústavné zhospodárňovanie výroby a dáva podnet technikom, majstrom, technológom k tomu, aby podrobili výsledky svojej práce pozornej analýze.

Sústavnou kontrolou a dôkladným rozborom činnosti všetkých úsekov výroby sa stávajú príčiny zlej práce jasnými, pracujúci sa dozvedia, prečo sa plán neplní, prečo sa zvyšujú alebo znižujú vlastné náklady, zlepšuje alebo zhoršuje kvalita a pod. Je známe, že väčšina neúspechov alebo porúch vo výrobe je výsledkom organizačných a technických chýb vo vnútri oddelení. Len také oddelenie v podniku môže byť dobrým oddelením, ktoré pozná svoje úlohy, keď jeho kolektív rozoberá do hĺbky ukazovateľov, keď ich študuje, najmä pokiaľ ide o to, ako dosiahli dobré výsledky, alebo prečo dosiahli slabšie výsledky. Hlboký rozbor výrobnéj a hospodárskej činnosti útvarov podniku vytvára záujem o vnútropodnikový chozrasčot, ktorý umožňuje pracujúcim kontrolovať plnenie rozhodujúcich ukazovateľov plánu. Teda chozrasčot musí mať svoj predvoj, hľadku, ktorej úlohou je preskúmať organizáciu určitého úseku výroby, nájsť nedostatky a navrhnúť, čo a dakedy treba urobiť, aby sme chozrasčot mohli zaviesť.

Aby sa chozrasčot zavádzal organizovane a postupne, sú v podnikoch zriadené chozrasčotné komisie na čele s podnikovým riaditeľom. Chozrasčotné komisie majú svoj vlastný plán práce, ktorý je aj plánom zavádzania chozrasčotu. V národnom podniku Tatrasvit zostavili pred zavedením vnútropodnikového chozrasčotu takýto plán:

*Pracovný plán chozrasčotnej komisie národného podniku Tatrasvit
na II. polrok 1952*

Úloha	Zodpovedný	Termín	Týždeň
I. Politická a odborná príprava:			
1. Zriadenie školy hospodárnosti — návrh osnovy	Staroň	15. VI.	24
2. Školenie majstrov, technikov, ZO KSS, ROH, ČSM	Pavlík	15. VI.	24
3. Aktiv učiteľov RSŠ — diskusia o chozrasčote	Havel	20. VI.	25
4. Školenie o chozrasčote v rámci desiatok	Tomašovič	30. VI.	27
5. Inštruktáž o chozrasčote v dielenskej rade	Staroň	27. VII.	30
6. Inštruktáž o chozrasčote funkcionárov ČSM	Staroň Tomašovič	30. VI. 1. VI.	27 23
7. Termíny školenia a aktívov			
8. Zostavenie plánu a náplne desaťminútoviek s ROH	tajomník ROH	1. VI.	23
II. Spresnenie noriem a normatívo:			
1. Prieskum a preverka všetkých noriem	Žák	18. X.	42
2. Rozpracovanie normatívo na dielne, pracovné čaty	Hazucha	31. XII.	52
III. Spresnenie cenníkov:			
1. Cenník pomocného a údržbového materiálu	Číž	31. VII.	31
2. Cenník výkonov pomocných prevádzok	Číž	31. VII.	31
IV. Uplatnenie zásady hmotnej zainteresovanosti:			
1. Vypracovanie návrhu čiastkového prémievého poriadku	Chlebo	25. VII.	30
V. Kalkulácie:			
1. Stanoviť limity režijného materiálu	Číž	10. VI.	24
2. Podľa preverených noriem opraviť kalkulácie	Číž	29. VI.	26
VI. Evidencia:			
1. Stanovenie chozrasčotných ukazovateľov	Pavlík	1. X.	40
2. Zavedenie limitných listov	Pavlík	31. XII.	52
3. Vypracovanie chozrasčotných odpočtov	Pavlík	1. X.	40
4. Vyhodnotenie výsledkov	Pavlík	30. XI.	48
VII. Výroba:			
1. Organizácia výroby do uzavretých výrobných celkov	Zahrádka	1. VII.	27
2. Zabezpečiť nemennosť výrobného programu	Zahrádka	stále	—
3. Urobiť typizáciu a špecializáciu podľa samostatného plánu	Zahrádka	stále	—
4. Zavedenie a prehĺbenie operatívnej evidencie	Zahrádka	1. X.	40
VIII. Plánovanie:			
1. Stanovenie ukazovateľov	Havel	1. X.	40
2. Stanovenie a pridelenie úloh chozrasčotným útvarom	Havel	1. X.	40
3. Vypracovanie chozrasčotného poriadku pre rok 1953	Havel	31. XII.	52

Podnikové chozrasčotné komisie organizujú a riadia celú činnosť, súvisiacu so zavádzaním vnútropodnikového chozrasčotu a kontrolujú plnenie jednotlivých úloh plánu na svojich pravidelných 14-dňových pracovných poradách. Treba sa vyhnúť takej chybe, aby chozrasčotná komisia nahradzovala vedenie podniku. Jej úlohou je len rozpracovať problematiku zavádzaniu chozrasčotu a iniciatívne sa starať o to, aby sa dôsledne plnili úlohy plánu zavádzania vnútropodnikového chozrasčotu.

Aj v nižších organizačných útvaroch sú chozrasčotné komisie napr. v prevádzke a dielni; na ich čele stojí vedúci prevádzky alebo majster.

Stanovenie druhu a počtu ukazovateľov

Skúsenosti ukázali, že od správneho výberu chozrasčotných ukazovateľov, od ich kvality a vhodnosti závisí úspech, resp. neúspech vnútropodnikového chozrasčotu.

Ak je veľa chozrasčotných ukazovateľov sťažuje sa na pracovisku ich sledovanie, evidencia plnenia plánu, znemožňuje sa správny rozbor a vyhodnotenie výsledkov práce. Z toho vyplýva, že pri voľbe chozrasčotných ukazovateľov musíme mať na zreteli možnosť evidovať ich účtovnícky alebo operatívne technicky, lebo len na tomto základe možno zistiť ich ekonomický efekt. Toto má veľký praktický význam pre zistenie miery zásluhy pracovníkov na výsledkoch práce. Vyplatenie napr. prémie musí mať svoj vlastný reálny zdroj vo forme dokázateľných úspor v nákladoch alebo na kvalite výrobkov. Prax ukázala, že chozrasčotní ukazovatelia nemôžu a nesmú byť raz navždy daní, že sa môžu a musia meniť podľa konkrétnych úloh a podmienok chozrasčotného útvaru; to znamená, že podniky musia z času na čas meniť chozrasčotných ukazovateľov podľa tých úloh plánu, ktoré sa oneskorujú a spôsobujú disproporcie v podniku.

V tomto období sú chozrasčotní ukazovatelia v ľahkom priemysle zameraní na rovnomerné plnenie plánu, kvalitu a hospodárnosť. Títo ukazovatelia tvoria základ osobných účtov úspor a na ne sú viazané aj prémie.

Pri zavádzaní chozrasčotu má preto stanovenie počtu ukazovateľov neobyčajne veľký význam; príliš veľký počet ukazovateľov vedie k formalizmu pri chápaní a uskutočňovaní chozrasčotu. Napr. v Odevných závodoch V. Širokého v Trenčíne spočiatku sledovali detailne až v dielni všetky položky dielenskej réžie, takmer všetkých ukazovateľov plánu práce, jednotlivé typové položky dielenskej réžie aj podľa nákladových druhov. Potom však od toho upustili lebo poznali, že jednak nemajú možnosť merať spoľahlivo rozličných ukazovateľov, napr. spotrebu pary (nemali parometre) a jednak preto, že na všetkých ukazovateľov nemajú zamestnanci priamy vplyv. Množstvom ukazovateľov sa často odvádza pozornosť od tých najdôležitejších ukazovateľov, ktorí v spotrebe predovšetkým zavážia. Aj rozbor hospodárenia sa rozplývajú často do nepatrností a odvádajú pozornosť od hlavných vecí. Vlastné skúsenosti

robotníkov ukázali, že najprv treba odstrániť tie najzávažnejšie rozhodujúce nedostatky a až potom ďalšie, podstatne menšie, hoci tiež dôležité.

V podnikoch ľahkého priemyslu sa pri stanovení ukazovateľov a ich počtu osvedčil takýto postup:

1. Pre začiatok stačí najnižší počet ukazovateľov (2, maximum 4), napr. plnenie plánu, kvalita, spotreba materiálu.

2. Stanoviť takých ukazovateľov, na ktorých plnenie majú pracujúci na tom-ktorom úseku priamy vplyv.

3. Vychádzať z hlavného článku príslušného úseku, aby sa sústredila pozornosť na úzke miesta vo výrobe. Prax ukázala, že na určenie chozrasčotných ukazovateľov niet šablóny. Každý úsek, dielňa musí stanoviť ukazovateľov podľa svojej konkrétnej situácie, pričom musí vychádzať z toho, čo je hlavným článkom toho-ktorého úseku v tom-ktorom období. Napr. ak niektorý podnik neplní sústavne plán výroby, treba v jeho oddeleniach rozpísať ako hlavného ukazovateľa plnenie plánu výroby. Ak sa zlepši plnenie plánu výroby, ale výroba je drahá a kvalita nezodpovedá technickým podmienkam, stane sa hlavným chozrasčotným ukazovateľom hospodárnosť a kvalita. Ak sú napr. v dielni 4 vážne problémy, treba z nich vybrať hlavný článok — základného ukazovateľa, od ktorého závisí stav ostatných ukazovateľov.

4. Určiť pre dielne len takých ukazovateľov, ktorých možno sledovať operatívnotechnickou alebo účtovnou evidenciou, pretože ukazovateľov nemožno bez evidencie využívať.

Rozširovanie ekonomickej a technickej gramotnosti pracujúcich vytvára možnosť účelne rozširovať chozrasčotných ukazovateľov tak, aby pracujúci mohli čo najlepšie poznať problémy výroby, zlepšovať svoju prácu a dosiahnuť pri minimálnych nákladoch maximálne výsledky.

Nevyhnutnou podmienkou zavedenia, uplatňovania a prehlbovania vnútropodnikového chozrasčotu je spoľahlivá, včasná, účelná, jednoduchá a zrozumiteľná národohospodárska evidencia, ktorá umožňuje správne postaviť chozrasčotných ukazovateľov, kontrolovať ich plnenie a dôkladný rozbor, stanoviť presne odmenu robotníka za vykonanú prácu podľa množstva a kvality.

Len účelná a presná evidencia môže dať jasný a pravdivý obraz práce toho-ktorého úseku, v nej sa odrážajú dobré a zlé stránky práce, signalizuje poruchy a ukazuje, kde sa vyskytujú. Tým súčasne umožňuje operatívne odstraňovať chyby a robiť opatrenia, aby sa neopakovali.

Na druhej strane evidencia umožňuje zistiť, akými metódami a cestami sa dosiahli dobré výsledky; tým vytvára možnosť ich zovšeobecnenia na príslušné rovnaké úseky, obohacuje skúsenosti a je hlavným pomocníkom operatívneho riadenia výroby.

Formy vnútropodnikového chozrasčotu

Vnútropodnikový chozrasčot je predĺženou rukou podnikového chozrasčotu. Hoci sa od podnikového chozrasčotu odlišuje svojou formou, predsa tvoria jeden celok, pretože majú rovnaký cieľ a spočívajú na rovnakých zásadách. Vnútropodnikové útvary sú organickou časťou podniku, pričom však podnik ako celok nemožno považovať len za súhrn týchto útvarov a naopak vnútropodnikové útvary nemožno považovať za také jednotky, ktoré by neboli závislé od podniku ako celku.

V praxi podnikov ľahkého priemyslu rozoznávame tieto formy vnútropodnikového chozrasčotu:

a) chozrasčot prevádzky, ktorý sa organizoval zhora, a to cestou výrobných príkazov a chozrasčotných odpočtov, ktoré dávajú hlavné správy podnikom, podniky závozom a tieto prevádzkam vo vybraných ukazovateľoch techpromfinplánu. Vo výrobnom príkaze dostane prevádzka stanovené úlohy v súlade s techpromfinplánom v základných ukazovateľoch výroby (menovité úlohy, kvalita a pod.), práce a miezd, vlastných nákladov a ostatných technicko-hospodárskych ukazovateľov (napr. výťažnosť, rôzne normatívy, využitie strojového zariadenia a pod.). Chozrasčotný odpočet sa zostavuje mesačne a podáva obraz o skutočne dosiahnutých výsledkoch v tých ukazovateľoch, ktoré boli dané výrobným príkazom. Podobné výrobné príkazy sa dávajú aj na dielne, ale v menšom počte ukazovateľov.

Úspory alebo prekročenie nákladov, čiže chozrasčotný výsledok sa zisťuje v prevádzkach ako rozdiel medzi plánovanými a skutočnými nákladmi na dosiahnutý objem výroby. Účtovný výsledok sa upravuje rozborom na výsledok chozrasčotný, vylúčia sa všetky vonkajšie vplyvy, ako napr. iné materiálové zloženie výrobku, vnútropodnikové penále a pod.

b) Chozrasčot dielne je podobný ako v prevádzke. Rozdiel je len v tom, že v dielni sa musí sledovať menší počet ukazovateľov ako v prevádzke, a to najmä takých, na ktorých majú robotníci priamy vplyv, pričom sa musí vychádzať z hlavného článku. Napr. na prevádzku rozpisujeme plán vlastných nákladov podľa kalkulačného vzorca, ale na dielňu rozpisujeme a sledujeme len niektoré položky kalkulačného vzorca (základný materiál, pomocný materiál alebo spotreba elektrickej energie, pary) podľa konkrétnych podmienok a najmä podľa toho, či môžu pracovníci dielne vplývať na zlepšenie daných ukazovateľov.

c) najnižší, v praxi používaný chozrasčotný útvar, je chozrasčot čaty a jednotlivca; jeho formou sú osobné účty úspor, ktoré predstavujú vyvrcholenie vnútropodnikového chozrasčotu, pretože zapojujú každého jednotlivca a čatu do boja za splnenie plánu. Osobné účty úspor sú konkrétnou a veľmi dokonalou formou socialistického súťaženia, dávajú každému robotníkovi možnosť poznať svoje úlohy, vytvárajú predpoklady pre rozvoj jeho iniciatívy. Aj pri zavádzaní chozrasčotu jednotlivca a čaty najdôle-

žitejšie sú normy, ktoré pri rozbore ukážu, s akými nákladmi sú plánované úlohy splnené.

Osobný účet úspor má obsahovať:

1. objem výroby,
2. spotrebu základného materiálu, niekedy aj percento odpadu,
3. kvalitu v percentách alebo v Kčs,
4. podľa podmienok aj niektoré položky dielenskej réžie, na ktorých má podnik osobitný záujem a robotník má priamy vplyv na ich zníženie (napr. olej, čistiace prostriedky, niektoré náhradné dielce — čo je úzky profil — napr. dovážané pletárske ihly, vzácne chemikálie).

Veľmi dôležité je, aby osobný účet úspor bol jednoduchý, zrozumiteľný a účelný a aby majiteľovi poskytoval úplný obraz o výsledkoch jeho práce.

Pokiaľ ide o vnútornú súvislosť osobných účtov úspor s chozrasčotom čaty (osobný účet čaty), prax pozná dve formy.

Podľa charakteru výrobného procesu možno vytvárať osobné účty úspor všetkých príslušníkov čaty, čiže individuálny chozrasčot, a to v tom prípade, keď sa môžu sledovať ukazovatelia u každého príslušníka čaty. Ak takéto podmienky nie sú, musí mať čata spoločný kolektívny účet úspor a výsledky práce vyhodnocuje v kolektíve podľa zásluh jednotlivcov.

Výhoda osobných účtov úspor je najmä v tom, že umožňuje odhaľovať skryté rezervy vo výrobe, rozvíjať a uplatňovať osobnú iniciatívu, reálne dokazuje výšku zásluhy jednotlivca na docielených výsledkoch práce a vytvára predpoklady pre správne uplatňovanie princípů socialistickej zásady: „Každý podľa svojich schopností, každému podľa jeho práce.“ Význam osobných účtov úspor je ďalej v tom, že sa v nich odráža kvalifikácia robotníkov, sú dobrým pomocníkom majstrov, pomáhajú vidieť nedostatky a nájsť spôsoby, ako ich odstrániť, či už školením, zlepšením organizácie práce alebo patronátmi nad slabšími pracovníkmi a pod.

V praxi uplatňujeme aj také metódy, že pracovníkov, ktorí neovládajú techniku svojej práce alebo technologické postupy, preradujeme na menej kvalifikovanú robotu alebo do cvičných dielní na doučenie. Týmto opatrením pomáhame zlepšiť výsledky práce celku, súčasne však pomáhame jednotlivcom, aby zvýšenou kvalifikáciou mohli vytvoriť väčšie hodnoty a tak dosiahnuť vyššiu odmenu.

Chozrasčot je metóda plánovitého riadenia socialistických podnikov, je nástrojom, ktorý vyvíja tlak na systematické zhospodárňovanie výroby uplatňovaním socialistických zásad organizácie práce. Celý výrobný proces sa nepretržite zdokonaľuje, lebo jedine v socializme sú nebývalé možnosti pre rozvoj techniky a pre sústavné zvyšovanie technických a ekonomických znalostí pracovníkov socialistického priemyslu.

JOZEF KAŠPAR

K OTÁZKAM ŠTATISTICKÉHO SKÚMANIA VLASTNÝCH NÁKLADOV V PRIEMYSLE

Znižovanie vlastných nákladov je základným zdrojom rastu socialistickej akumulácie, teda aj predpokladom socialistickej rozšírenej reprodukcie. Základnou úlohou štatistiky vlastných nákladov je predovšetkým poskytovať podklady o skutočnej úrovni vlastných nákladov pre zostavenie štátneho plánu národného hospodárstva, kontrolovať plnenie samého plánu vlastných nákladov a zisťovať skutočnosti, ktoré ovplyvnili plnenie plánu vlastných nákladov. V tomto článku chceme poukázať len na niektoré z otázok štatistického skúmania vlastných nákladov v priemysle, a to na otázky triedenia ako predpokladu sledovania štruktúry vlastných nákladov a jej zmien v čase, ďalej na sledovanie dynamiky vlastných nákladov rôzno-rodej produkcie a na otázky sledovania plnenia plánu zníženia vlastných nákladov porovnateľnej tovarovej výroby.

Použitie štatistickej metódy triedenia pri skúmaní štruktúry vlastných nákladov

V štatistickej, plánovacej a účtovníckej praxi rozumieme pod pojmom vlastné náklady súhrn nákladov, vyjadrených v peňažných jednotkách, ktoré boli vynaložené na vytvorenie určitého objemu produkcie pri danom zložení (štruktúre) výroby. Vlastné náklady sú teda syntetickým ukazovateľom, ktorý zahrnuje rôzne vplyvy spoločenského reprodukčného procesu.

Pri skúmaní vlastných nákladov treba skúmať predovšetkým ich štruktúru, pretože jednotlivé druhy vlastných nákladov majú v rôznych podnikoch, v rôznych odvetviach národného hospodárstva rôznu váhu. Z toho dôvodu treba sledovať podieľ jednotlivých druhov nákladov na celkovej výške vlastných nákladov, resp. sledovať dynamiku týchto podielov v čase.

Z toho vyplýva, že treba zamerať pozornosť pri znižovaní vlastných nákladov predovšetkým na náklady s najväčšou váhou, čo, pravda, neznamená, že by sa nemala súčasne robiť ekonomizácia ostatných nákladov.

Triedenie vlastných nákladov má však aj iné opodstatnenie a jeho význam je daný samým významom štatistickej metódy triedenia pri skúmaní sociálno-ekonomických javov. Aby sme mohli skúmať dynamiku zmien vlastných nákladov, treba predovšetkým správne vymedziť pojmy súvisiace s triedením vlastných nákladov podľa zvolených ekonomických hľadísk. Tieto hľadiská treba voliť tak, aby sme podľa nich získali ekonomicky reálne údaje a aby sa takto získané údaje mohli použiť k ďalším výpočtom (napr. národného dôchodku). Zvolené hľadiská, pokiaľ je to technicky možné, treba však pri konkrétnom triedení vlastných nákladov prísne dodržiavať, aby sa takto získali porovnateľné veličiny.

Uvedieme hľadiská, podľa ktorých dnes triedime vlastné náklady a súčasne poukážeme na ekonomický podklad uvedených hľadísk s upozornením na niektoré nedostatky dnešnej praxe pri triedení vlastných nákladov.

I. Podľa miesta vzniku triedime vlastné náklady v priemyselných podnikoch na

- a) vlastné náklady výroby,
- b) celkové (úplné) vlastné náklady.

Vlastné náklady výroby predstavujú súhrn nákladov, spojených s výrobou daného objemu produkcie do okamihu, keď táto produkcia opúšťa sféru výroby a prechádza do sféry obehu, t. j. do okamihu dohotovenia produkcie.

Celkové (úplné) vlastné náklady zahrnujú vlastné náklady výroby, ale aj náklady, ktoré nesúvisia priamo s výrobou. Sú to náklady priemyselných podnikov, ktoré sú spojené predovšetkým s realizáciou dohotovenej produkcie podnikov.

Náklady, ktoré má podnik s dohotovenou produkciou a ktoré teda nesúvisia s vlastným výrobným procesom, nazývame mimovýrobnými nákladmi.

Podľa smerníc k účtovnej osnove pre priemyselné podniky (slovenské vydanie, str. 96—97) počítame do mimovýrobných nákladov „náklady, ktoré vznikajú podniku s realizáciou výroby, ako aj náklady na rôzne opatrenia, ktoré nesie podnik podľa osobitných predpisov a ktoré patria do úplných vlastných nákladov”.

Súčasne sa však uvádza, že do mimovýrobných nákladov nepočítame náklady na udržiavanie skladov hotových výrobkov a na udržiavanie obytového oddelenia podniku, keďže sú započítané do celopodnikovej réžie.

V našej ekonomickej literatúre sa obyčajne len konštatuje, že vlastné náklady výroby sa v praxi priemyselnej štatistiky, plánovania a účtovnej evidencie počítajú predovšetkým na hodnotového ukazovateľa hrubej výroby, kým celkové (úplné) vlastné náklady sa vypočítavajú len na ukazovateľa tovarovej výroby, pričom sa neuvádza ekonomické zdôvodnenie tejto skutočnosti.

Ekonomické odôvodnenie týchto výpočtov nemožno hľadať v samom

triedení alebo vyčíslení vlastných nákladov, ale treba ho hľadať vo význame jednotlivých hodnotových ukazovateľov produkcie, ktorými sú v našom prípade hodnotoví ukazovatelia *hrubej* a *tovarovej* výroby v priemysle.

Rozdielny výpočet vlastných nákladov na ukazovateľa hrubej výroby a tovarovej výroby je daný rozdielnosťou a poslaním, príp. „použiteľnosťou“ týchto hodnotových ukazovateľov produkcie.

Ukazovateľ hrubej výroby napr. v priemysle nám má charakterizovať tú časť spoločenského produktu, ktorou sa priemysel ako samostatné odvetvie materiálnej výroby podieľa na jeho tvorbe.

Hrubá výroba priemyslu sa u nás vypočítava podnikovou metódou ako súčet podnikových hodnôt hrubej výroby, pričom sám ukazovateľ hrubej výroby priemyselného podniku vyjadruje hodnotovo objem produkcie za určité časové obdobie (pri výpočte spoločenského produktu je to jeden rok), vytvorenej v tzv. priemyselno-výrobných prevádzkach podniku. To znamená, že do hrubej výroby podniku nezahrnujeme výsledky činnosti ostatných nepriemyselných prevádzok (napr. dopravné oddelenie podniku) alebo nevýrobných prevádzok podniku (bytovo-komunálne oddelenie podniku), aj napriek tomu, že organizačne patria do priemyselného podniku a podliehajú jeho jednotnému vedeniu.

Je pochopiteľné, že hodnote, ktorá vyjadruje objem produkcie vyprodukovanej v priemyselno-výrobných prevádzkach podniku, bude odpovedať objem nákladov, ktoré boli spojené s výrobou daného objemu produkcie, vytvorenej v týchto priemyselno-výrobných prevádzkach podniku. Tieto náklady na výrobu nebudú však zahrňovať len náklady, ktoré vznikli v samých priemyselno-výrobných prevádzkach podniku, ale aj náklady spojené s riadením výrobného procesu, jeho evidenciou a pod. Tento objem nákladov nám vyjadruje práve objem vlastných nákladov výroby.

V tejto súvislosti treba upozorniť na skutočnosť, že podľa smerníc k účtovej osnove pre priemyselné podniky, nezapočítavajú sa do mimovýrobných nákladov náklady na udržovanie skladov hotových výrobkov a na udržovanie odbytového oddelenia podniku, keďže sú započítané do celopodnikovej réžie. Teoreticky by bolo správne tieto náklady vylúčiť aj z objemu výrobných nákladov, keďže sú to náklady obehu. Okamihom dohotovenia vystupuje výrobok zo sféry výroby a prechádza do sféry obehu. Sklady hotových výrobkov a odbytové oddelenia podniku sa teda z ekonomického hľadiska v ničom nelíšia od mimopodnikových skladov, ktoré sú organizačne zapojené do priemyselného podniku. Náklady prvých, ako aj druhých skladov predstavujú náklady na obeh a líšia sa len miestne.

Riešiť tento problém možnosťou vylúčenia, resp. osobitnej evidencie týchto nákladov prislúcha však pracovníkom účtovnej evidencie, ktorým prichodí aj kriticky zhodnotiť niektoré ďalšie kritériá pre rozhraničenie pojmov výrobných, mimovýrobných a celkových (úplných) vlastných nákladov.

Predmetom diskusie ostávajú aj ďalšie položky mimovýrobných nákla-

dov, napr. položky uvedené v spomenutých smerniciach k účtovej osnove pod názvom „príspevky alebo náklady na vedecko-výskumné práce“ alebo „náklady na technické normovanie výrobkov“. Tieto práce sú spojené so samým výrobným procesom v jeho širšom ponímaní a mali by byť zahrnuté do vlastných nákladov výroby. Konečným zmyslom vyčíslenia vlastných nákladov výroby je zistiť, aké náklady (na živú i zhmotnenú prácu) bolo treba vynaložiť na samo vytvorenie daného objemu produkcie, vyjadreného hodnotovým ukazovateľom *hrubej výroby*.

Hoci podniková metóda výpočtu hrubej produkcie a tým aj spoločenského produktu v procese jeho tvorby má svoje nedostatky, nemá vplyv na správnosť vyčíslenia na daný objem produkcie vynaložených nákladov. Duplicity, ktoré vznikajú pri započítavaní objemu podnikových hodnôt hrubej produkcie do spoločenského produktu, v tom istom rozsahu sa totiž opakujú aj pri výpočtoch vlastných nákladov výroby, keďže evidenčná jednotka sa nemení. Ostáva ňou priemyselný podnik ako výrobná jednotka, t. j. jeho priemyselno-výrobné prevádzky.

Na rozdiel od hrubej produkcie neslúži ukazovateľ tovarovej výroby výpočtom spoločenského produktu. Ukazovateľ tovarovej produkcie nám má ako hodnotový ukazovateľ produkcie charakterizovať hodnotu „všetkých v plánovacom období vyrobených hotových výrobkov a polotovarov a hodnotu prác priemyselnej povahy, určených k odbytu“. (Metodické pokyny SÚP pre rok 1954, str. 36.)

Ukazovateľ tovarovej výroby priemyslu nám má charakterizovať hodnotu priemyselnej produkcie, ktorá bola za daný časový úsek vyprodukovaná a ktorá sa dostane do tovarového obratu, t. j.

a) hodnotu priemyselnej produkcie, ktorú priemyselný podnik dodá ostatným odvetviám národného hospodárstva (za odbyt sa považujú aj dodávky nepriemyselným a nevýrobným prevádzkam samého priemyselného podniku),

b) hodnotu priemyselnej produkcie priemyselného podniku, ktorú podnik nedodáva ostatným odvetviám národného hospodárstva, ale ktorú dodáva iným samostatným organizačným (evidenčným) jednotkám priemyslu (iným priemyselným podnikom).

Je zrejmé, že ukazovateľ tovarovej výroby priemyslu zachycuje objem priemyselnej výroby, ktorá prostredníctvom realizácie odchádza za hranice priemyselného podniku ako výrobné jednotky, t. j. za hranice priemyselno-výrobných prevádzok podniku.

Priemyselný podnik, ako je známe, neplní výlučne len výrobné úlohy, ale plní aj určité úlohy, ktoré sa nedajú zaradiť do výrobných úloh priemyslu ako samostatného odvetvia sféry materiálnej výroby. Sú to predovšetkým úlohy spojené s realizáciou podnikom vyrobených hotových výrobkov a polotovarov a prác priemyselného charakteru pre zákazníka.

Ukazovateľ tovarovej výroby spojuje práve hľadisko výrobné s hľadiskom realizácie. Preto aj výpočet vlastných nákladov musí odpovedať to-

muto hľadisku, t. j. do objemu vlastných nákladov nebudeme zahrňovať len vlastné náklady výroby, ale aj náklady spojené s realizáciou produkcie, t. j. aj mimovýrobné náklady podniku. Význam ukazovateľa celkových vlastných nákladov na vyrobený tovar spočíva v tom, že nám umožňuje určovať celkovú cenovú hladinu, ako aj plánovať rentabilitu a tým aj akumuláciu jednotlivých odvetví.

Medzi ukazovateľom tovarovej výroby a celkovými (úplnými) vlastnými nákladmi je zdôraznená spojitosť celkovej činnosti podniku ako evidenčnej jednotky s obehom výrobkov alebo tovarov, sústavou existujúcej spoločenskej deľby práce a predovšetkým s chozrasčotom podniku.

Porovnaním hodnoty, ktorú nám charakterizuje ukazovateľ tovarovej výroby s objemom celkových (úplných) vlastných nákladov, získame prehľad o nákladoch, ktoré podnik ako evidenčná jednotka musel vynaložiť na ten objem produkcie, ktorý odovzdal iným evidenčným jednotkám (priemyselným i nepriemyselným) včítane vlastných nepriemyselných a nevýrobných prevádzok.

II. Druhým kritériom pre triedenie vlastných nákladov je znak ekonomických prvkov nákladov, ktorý nám umožňuje triedenie podľa jednotlivých tzv. „nákladových druhov“. Toto triedenie sa používa v rozpočtoch vlastných nákladov výroby a podľa tohto hľadiska sa členia výdaje na hrubú produkciu.

Základom pre členenie vlastných nákladov výroby podľa jednotlivých druhov nákladov je členenie uvedených nákladov podľa ich ekonomických prvkov na dve základné skupiny:

1. náklady na zhmotnenú prácu,
2. náklady na živú prácu.

Uvedené skupiny nákladov sa ďalej členia na jednotlivé zložky nákladov podľa ekonomického určenia.

Správne vyčíslenie materiálových nákladov, t. j. nákladov na prenesenú prácu, má osobitný význam pri výpočte národného dôchodku výrobnou metódou. Tu vychádzame z úvahy, že národný dôchodok predstavuje rozdiel medzi spoločenským produktom a materiálovými nákladmi, čiže nákladmi na zhmotnenú prácu. To znamená, že odpočítaním materiálových nákladov od hrubej produkcie dostaneme tzv. čistú produkciu, ktorá predstavuje objem novovytvorenej hodnoty, čiže zahrnuje len zložky národného dôchodku.

Výpočet národného dôchodku sa u nás robí ústredne, čo znamená, že podniky nevyčísľujú „čistú výrobu“. To, pravda, nijako nezmenšuje význam triedenia vlastných nákladov výroby podľa jednotlivých nákladových druhov. Kvalite týchto údajov sa musí venovať mimoriadna pozornosť, lebo od nej závisí aj kvalita ústredne vypočítaných údajov o národnom dôchodku.

Treba však upozorniť, že uvedené triedenie nie je úplné a zahrnuje niektoré globálne položky. Napr. položka „ostatné náklady“ zahrnuje výdaje

na služobné cesty, poštovné, telegrafné a telefónne poplatky a iné náklady.

Uvedené položky majú aj niektoré iné nedostatky. Napr. náklady na materiál, palivo, pomocný a ostatný materiál obsahujú nielen výdaje na zhmotnenú prácu, ale aj výdaje za vykladanie, nakladanie a pod., čiže výdaje na živú prácu. Bolo by iste treba uvažovať o lepšej forme zachytenia nákladov, ktoré sú započítavané do materiálnych nákladov a patria do nákladov na živú prácu. Keďže živá práca predstavuje zvýšenie národného dôchodku, nemožno tieto náklady zo spoločenského produktu vylúčiť ako materiálový náklad.

III. Členenie vlastných nákladov podľa jednotlivých druhov je pomerne zložitou úlohou. Preto sa v krátkodobých hláseniach uvádzajú údaje o vlastných nákladoch v členení podľa *kalkulačných položiek*.

Triedenie vlastných nákladov podľa kalkulačných položiek sa používa predovšetkým pri vyčíslívaní celkových (úplných) vlastných nákladov na ukazovateľa tovarovej výroby.

Pre jednotné zúčtovanie vlastných nákladov podľa kalkulačných položiek Ministerstvo financií stanovilo typový kalkulačný vzorec.

Triedenie vlastných nákladov podľa kalkulačných položiek sa líši od triedenia podľa nákladových druhov predovšetkým tým, že kalkulačné položky zahrnujú niektoré globálne položky, napr. dielenská réžia a celopodniková réžia, príp. náklady na prípravu a zábeh novej výroby, ktoré sa v časovom rozlíšení zahrnujú do dielenskej réžie a pod. V týchto položkách sa nerozlišujú náklady na prenesenú a živú prácu, pretože z hľadiska významu ukazovateľa celkových vlastných nákladov na vyrobený tovar nie je to ani potrebné.

Význam a odôvodnenie triedenia vlastných nákladov podľa kalkulačných položiek vyplýva predovšetkým z praktických otázok evidencie a praktických potrieb rozboru a kontroly vlastných nákladov. Podľa kalkulačných položiek sa zostavuje aj plán vlastných nákladov na tovarovú výrobu a plán zníženia vlastných nákladov porovnateľnej výroby. To znamená, že porovnaním skutočného zloženia vlastných nákladov s plánovaným môžeme zistiť, ktoré položky ovplyvnili nedodržanie, resp. splnenie alebo prekročenie plánu zníženia vlastných nákladov tovarovej výroby.

V tejto súvislosti treba uviesť, že podkladom pre zostavenie plánu vlastných nákladov na tovarovú produkciu a plánu zníženia vlastných nákladov porovnateľnej tovarovej výroby sú plánové kalkulácie, ktoré odrážajú plánom predpokladané zníženie vlastných nákladov.

Podkladom pre zostavenie rozpočtu nákladov na výrobu nie sú teda kalkulácie, ale priame údaje, vypočítané na základe plánovaného objemu produkcie a spotrebných noriem materiálu, na podklade údajov o evidenčných stavoch zamestnancov a mzdových fondoch, na podklade priamych výpočtov odpisov a pod.

Podkladom pre zistenie skutočnej úrovne a skladby vlastných nákladov

tovarovej výroby podľa kalkulačných položiek sú výsledné kalkulácie. Na základe týchto údajov o skutočných vlastných nákladoch na tovarovú produkciu možno urobiť kontrolu ako celkovej úrovne vlastných nákladov tovarovej produkcie, tak aj jednotlivých položiek nákladov, keďže v samom vládnom nariadení č. 41 z 19. augusta 1952 sa v odseku 3 uvádza, že „výsledná kalkulácia vlastných nákladov musí byť porovnateľná s predbežnou kalkuláciou čo do kalkulačnej jednice, aj čo do jednotlivých položiek nákladov”.

IV. Triedenie vlastných nákladov podľa kalkulačných položiek je podkladom pre triedenie vlastných nákladov na

- a) priame náklady, ktoré sa dajú vyčíslit na kalkulačnú jednicu priamo,
- b) nepriame náklady, pri ktorých sa nedá určiť náklad na kalkulačnú jednicu priamo (napr. odpisy a pod.). Takéto náklady môžu byť započítané do nákladov určitého výrobku len nepriamo (napr. úmerne mzdám výrobných robotníkov atď.).

V. Vlastné náklady na výrobu triedime aj podľa hľadiska závislosti od objemu produkcie, a to na

- a) náklady stále (statické, podmienené stále náklady),
- b) náklady premenlivé (dynamické).

Stále náklady na výrobu predstavujú také náklady, ktorých úroveň nezávisí priamo od objemu produkcie (náklady na osvetľovanie, príp. vykurovanie miestností, nájomné atď.).

Premenlivé náklady na výrobu vzrastajú alebo klesajú úmerne objemu produkcie (napr. suroviny atď.).

Je zrejmé, že rozbor, ktorý sa robí na základe triedenia vlastných nákladov výroby podľa znaku ich závislosti od objemu produkcie bude smerovať k tomu, aby sa podiel podmienené stálych nákladov na celkovom objeme vlastných nákladov výroby neustále znižoval.

VI. Konečne sa treba zmieniť ešte o triedení vlastných nákladov výroby na

- a) náklady výrobné,
- b) náklady režijné.

Vlastné náklady výroby „výrobné” predstavujú také náklady, ktoré sú priamo spojené s výrobným procesom v priemyselno-výrobných prevádzkach podniku.

Vlastné náklady výroby „režijné”, predstavujú také náklady, ktoré sú spojené s vlastným výrobným procesom v uvedených prevádzkach len nepriamo, vo forme nákladov spojených s organizáciou, evidenciou, plánovaním atď. výrobného procesu a jeho obsluhou (dielenský účtovníci, dispečeri a pod.).

Metódy štatistického sledovania dynamiky vlastných nákladov

Jednou zo základných otázok štatistického skúmania vlastných nákladov je otázka správneho sledovania ich dynamiky.

V tejto stati sa nebudeme zaoberať otázkou sledovania dynamiky vlastných nákladov jednotlivých výrobkov, ale problematikou skúmania dynamiky vlastných nákladov rôznorodej produkcie, pričom sa zmienime o kladoch a nedostatkoch niektorých metód výpočtov, keďže táto problematika sa nedotýka len pracovníkov v štatistike, ale aj plánovačov a napokon všetkých hospodárskych pracovníkov v podnikoch a v nadpodnikových orgánoch.

Vlastné náklady na jednicu vykazujú pri výpočtoch obdobné vlastnosti ako cena, keďže celkový úhrn vlastných nákladov je spojený s určitým objemom produkcie ($\sum q \cdot n$) podobne ako hodnota ($\sum q \cdot p$).

Celkový objem vlastných nákladov $\sum q \cdot n$ (podobne ako hodnota $\sum q \cdot p$) je, ako vidíme, súčtom súčinov dvoch veličín:

a) množstva (q), ktorému v štatistike v súvislosti s konštrukciou indexov hovoríme „extenzívna veličina”,

b) a ukazovateľa úrovne (vlastné náklady na jednicu, cena za jednotku množstva, produktivita práce a pod.), čiže v našom prípade n , ktorému hovoríme „intenzívna veličina”.

Preto nám pri skúmaní vlastných nákladov rôznorodej produkcie, či už v samom podniku alebo na nadpodnikových zložkách, nevyhnutne odpadá výpočet indexu vlastných nákladov z priemerných hodnôt vlastných nákladov (priemerné vlastné náklady na jednicu — n , čiže $\frac{\sum q \cdot n}{\sum q}$), keďže takýto priemer (priemerná intenzívna veličina), vypočítaný z nákladov rôznorodej produkcie, nemal by svojho nositeľa (extenzívnu veličinu) a bol by priemerom nejakého „početne priemerného výrobku”, ktorý nemá ani ekonomický, ani technický zmysel. Iste nebude mať význam výpočet priemerných nákladov na výrobu 1 t sivej liatiny, 1 spáľňovej súpravy a 1 hydraulického lisu a pod.

Dynamiku vlastných nákladov rôznorodej produkcie môžeme skúmať len porovnaním nákladových úhrnov, čiže pomocou agregátnych indexov a ich priemerových foriem. To znamená, že pri sledovaní vlastných nákladov rôznorodej produkcie nemáme index premenlivého zloženia, ktorý porovnáva priemerné vlastné náklady na jednicu v bežnom období s priemernými vlastnými nákladmi na jednicu v základnom období. Pritom je zrejmé, že môžeme porovnávať vlastné náklady bežného a základného obdobia len na rovnaký objem produkcie, čiže musíme zvoliť určité „stále zloženie” výroby.

Agregátny tvar indexu vlastných nákladov, pomocou ktorého môžeme sledovať dynamiku vlastných nákladov rôznorodej produkcie,

$$I. \frac{\sum q_1 n_1}{\sum q_1 n_0},$$

je indexom so stálou štruktúrou výroby bežného obdobia (q_1). Tento súhrnný agregátny index vlastných nákladov sa líši od individuálneho indexu vlastných nákladov stáleho zloženia, ktorý má tú istú formu

svojou konkrétnou náplňou, keďže napr. $\Sigma q_1 n_1$ nebude pri súhrnnom indexe predstavovať súčet nákladov toho istého výrobku v rôznych podnikoch, ale súčet nákladov rôznych výrobkov, či už v jednom podniku alebo v rôznych podnikoch. Podobne to bude pri agregáte $\Sigma q_1 n_0$.

V prípade, že si zvolíme za „stálu štruktúru“ štruktúru výroby v základnom období, môžeme súhrnný index vlastných nákladov vyjadriť agregátnou formou:

$$\text{II. } \frac{\Sigma q_0 n_1}{\Sigma q_0 n_0}.$$

Ktorý z uvedených indexov je správny? Je zrejmé, že oba druhy indexov sú správne, odpovedajú však na rôzne otázky.

I. index so stálou štruktúrou výroby *bežného obdobia* nám odpovedá na otázku, ako sa zmenili vlastné náklady bežného obdobia oproti vlastným nákladom základného obdobia prepočítané na množstvo výroby v bežnom období, II. index so stálou štruktúrou výroby *základného obdobia* nám odpovedá na otázku, ako sa zmenili vlastné náklady bežného obdobia prepočítané na množstvo výroby v základnom období oproti vlastným nákladom v základnom období.

Problematika oboch indexov sa nám objasní zreteľnejšie, keď si uvedomíme, že agregátne formy indexov nám dávajú možnosť zistiť rozdielom medzi čitateľom a menovateľom zlomku úsporu, resp. prekročenie vlastných nákladov v absolútnych veličinách.

Keď si vzorec I. $\frac{\Sigma q_1 n_1}{\Sigma q_1 n_0}$ napíšeme vo forme rozdielu, t. j.:

$$\Sigma q_1 \cdot n_1 - \Sigma q_1 \cdot n_0,$$

dostaneme skutočnú úsporu (prekročenie), ktorú podnik dosiahol tým, že znížil (prekročil) vlastné náklady oproti základnému obdobiu.

Rozdiel odvodený zo vzorca II. $\frac{\Sigma q_0 n_1}{\Sigma q_0 n_0}$, t. j.:

$$\Sigma q_0 \cdot n_1 - \Sigma q_0 \cdot n_0$$

nám hovorí, koľko by bol podnik ušetril (prekročil) na vlastných nákladoch, keby bol v základnom období vyrábala pri nákladoch bežného obdobia.

Pre prax, pravda, bude účelnejší I. index vlastných nákladov, kde za stálu štruktúru použijeme štruktúru výroby *bežného obdobia*. Tento vzorec sa používa pri praktickom sledovaní vlastných nákladov. Zo súhrnných agregátnych indexov vlastných nákladov rôznorodej produkcie môžeme odvodiť ich priemerové formy.

Tak napr. agregátnemu indexu I. $\frac{\Sigma q_1 n_1}{\Sigma q_1 n_0}$ odpovedá priemerový index (vážený aritmetický priemer), ktorý uvádza D. V. Savinskij¹

¹ Soustava průmyslové statistiky, čes. přehled, Praha 1950, 357. Savinskij používa pre označenie vlastných nákladov na jednicu symbol p . Odlišné označenie sme použili pre rozlíšenie vlastných nákladov na jednicu a ceny, pre ktoré používame symbol p .

$$\text{I. aritm.} = \frac{\sum \frac{n_1}{n_0} q_1 n_0}{\sum q_1 n_0}.$$

Tento index je správny, ale nepraktický, keďže nevyužíva „čisté váhy“. Podľa uvedeného vzorca treba vypočítať váhy ($q_1 n_0$) z množstva bežného obdobia (q_1) a vlastných nákladov na jednicu v základnom období (n_0). Tieto výpočty váh by bolo treba robiť osobitne, keďže nie sú uvedené v štatistických výkazoch.

Preto je výhodnejšie použiť priemernú formu indexu, vypočítaného ako vážený harmonický priemer individuálnych indexov, t. j.:

$$\text{I.} = \frac{\sum q_1 n_1}{\sum q_1 n_0} = \frac{\sum q_1 n_1}{\sum \frac{n_0}{n_1} q_1 n_1} = \text{I. harm.} = \frac{\sum q_1 n_1}{\sum \frac{q_1 n_1}{n_1}}.$$

Pri agregátnom indexe II. $\frac{\sum q_0 n_1}{\sum q_0 n_0}$ je výhodnejšie použiť aritmetický priemer, t. j.:

$$\text{II. aritm.} = \frac{\sum \frac{n_1}{n_0} q_0 n_0}{\sum q_0 n_0}.$$

Vidíme, že pri I. indexe nám harmonická forma priemeru umožňuje využiť „čisté váhy“ ($q_1 n_1$), ktoré predstavujú objem vlastných nákladov v bežnom období a ktoré môžeme bez opráv získať z bežného štatistického výkazníctva. Pri II. indexe nám forma aritmetického priemeru dovoľuje využiť „čisté váhy“ ($q_0 n_0$), t. j. objem vlastných nákladov v základnom období, ktoré môžeme tiež bez opráv získať z bežného štatistického výkazníctva.

Priemerové formy uvedených súhrnných indexov odpovedajú formám, ktoré sa používajú pri konštrukcii priemerových individuálnych indexov (indexy stáleho zloženia). Tu si však treba uvedomiť, že pri individuálnych indexoch sledujeme zmenu vlastných nákladov jedného výrobku alebo jedného druhu výrobkov, kým pri súhrnných indexoch sledujeme dynamiku vlastných nákladov pri rôznych výrobkoch. Preto individuálne indexy $\frac{n_1}{n_0}$, ktorých priemer vypočítavame, budú v súhrnných indexoch predstavovať indexy vlastných nákladov rôznych výrobkov v jednom alebo v rôznych podnikoch, na rozdiel od individuálnych indexov vlastných nákladov stáleho zloženia, kde $\frac{n_1}{n_0}$ predstavuje index nákladov toho istého výrobku v rôznych podnikoch.

Naše všeobecné výpočty indexov vlastných nákladov rôznorodej produkcie si znázorníme na príklade:

Príklad I

Vý- robky	Základné obdobie		Bežné obdobie		Individu- álne indexy vlastných nákladov v %	$q_0 n_0$	$q_0 n_1$	$q_1 n_1$	$q_1 n_0$
	Množ- stvo výroby	Vlastné náklady na jedn.	Množ- stvo výroby	Vlastné náklady na jedn.					
	q_0	n_0	q_1	n_1	$\frac{n_1}{n_0} \cdot 100$	v tisí- coch	v tisí- coch	v tisí- coch	v tisí- coch
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A	500	400	2800	390	97,50	200	195	1092	1120
B	3000	20	1500	18	90,00	60	54	27	30
C	9000	120	9000	118	98,33	1080	1062	1062	1080
Spolu	—	—	—	—	—	1340	1311	2181	2230

Výpočet indexu I. $\frac{\sum q_1 n_1}{\sum q_1 n_0} = \frac{2\,181\,000}{2\,230\,000} = 0,9780$, t. j. 97,80% vy-

jadrue zníženie vlastných nákladov v bežnom období oproti nákladom, ktoré by pri úrovni vlastných nákladov na jednicu v základnom období bolo treba vynaložiť na množstvo výroby bežného obdobia o 2,2%.

Rozdiel čitateľa a menovateľa tohto agregátneho indexu nám túto úspo-
ru vyjadrí absolútne, t. j. $\sum q_1 n_1 - \sum q_1 n_0 = 2\,181\,000 - 2\,230\,000 =$
 $= -49\,000$, —.

Výpočet indexu II. $\frac{\sum q_0 n_1}{\sum q_0 n_0} = \frac{1\,311\,000}{1\,340\,000} = 0,9783 = 97,83\%$ vyjadru-

je zníženie nákladov o 2,17%, ktoré by bol podnik dosiahol, keby bol to množstvo produkcie, ktoré vyrobil v základnom období vyrábala pri úrovni vlastných nákladov v bežnom období.

Rozdiel čitateľa a menovateľa uvedeného indexu II. $= \sum q_0 n_1 - \sum q_0 n_0 = 1\,311\,000 - 1\,340\,000$ nám hovorí, že podnik by bol za uvedených podmienok ušetril 29.000,—.

Nevýhodou týchto agregátnych indexov je, že k ich výpočtu by bolo treba vypočítať „nečisté agregáty”, a to:

a) pri I. indexe menovateľa ($\sum q_1 n_0$), kde by bolo treba urobiť súčet sú-
činov množstva výroby bežného obdobia (q_1) a nákladov na jednicu v zá-
kladnom období (n_0),

b) pri II. indexe čitateľa ($\sum q_0 n_1$), čiže súčet súčinov množstva vý-
roby v základnom období (q_0) a nákladov na jednicu v bežnom obdo-
bí (n_1).

S touto nevýhodou sme sa už stretli pri upozornení na nevýhodu indexu, ktorý uvádza D. V. Savinskij a ktorá vyplýva z nepraktickosti „nečistých foriem váh”.

Preto bude vhodné použiť pri niektorých praktických výpočtoch priemerových foriem indexy, ako sme uviedli.

$$\begin{aligned} \text{Výpočet indexu I. harm.} &= \frac{\sum q_1 n_1}{\sum \frac{q_1 n_1}{n_1}} = \\ &= \frac{2\,181\,000}{\frac{1\,092\,000}{0,9750} + \frac{27\,000}{0,90} + \frac{1\,062\,000}{0,9833}} = \frac{2\,181\,000}{2\,230\,000} = 0,978, \text{ t. j. } 97,8\%, \end{aligned}$$

čiže rovnaký výsledok ako nám udáva agregátny index I.

Rovnaký výsledok nám dáva aj priemerový index, ktorý uvádza D. V. Savinskij, t. j.:

$$\begin{aligned} \text{I. aritm.} \quad & \frac{\sum \frac{n_1}{n_0} q_1 n_0}{\sum q_1 n_0} = \\ &= \frac{0,975 \cdot 1\,120\,000 + 0,9 \cdot 30\,000 + 0,9833 \cdot 1\,080\,000}{2\,230\,000} = 0,978, \text{ t. j. } 97,8\%. \end{aligned}$$

Vidíme, že uvedený index dáva rovnaký výsledok, je však nepraktický, keďže nevyužíva údaje, ktoré poskytuje výkazníctvo. V prípade, že musíme vypočítať agregáty $q_1 n_0$, nemusíme použiť priemerovú formu indexu, ale môžeme použiť hneď presnejšiu agregátnu formu indexu, ktorá je v tomto prípade tiež oveľa jednoduchšia.

$$\begin{aligned} \text{Výpočet indexu II. aritm.} &= \frac{\sum \frac{n_1}{n_0} q_0 n_0}{\sum q_0 n_0} = \\ &= \frac{200\,000 \cdot 0,975 + 60\,000 \cdot 0,9 + 1\,080\,000 \cdot 0,9833}{1\,340\,000} = \frac{1\,311\,000}{1\,340\,000} = \\ &= 0,9783, \text{ t. j. } 97,83, \text{ čiže rovnaký výsledok, ako nám udáva II. agregátny index.} \end{aligned}$$

To, že výsledky priemerových indexov sú totožné s výsledkami agregátnych indexov, vyplýva zo skutočnosti, že základom našich súhrnných priemerových indexov sú indexy agregátne.

Napokon by bolo vhodné podotknúť, že sám index, zostavený na základe údajov o celkovej úrovni vlastných nákladov bežného a základného obdobia

$$\frac{\sum q_1 n_1}{\sum q_0 n_0}$$

nemá pre vlastné skúmanie dynamiky vlastných nákladov praktický význam, keďže sa tieto náklady vzťahujú k rôznym objemom výroby a môže sa použiť pre hrubé porovnanie s hodnotovým indexom výroby, t. j.:

$$\frac{\sum q_1 p_1}{\sum q_0 p_0}$$

Porovnaním týchto indexov by sa dalo zistiť, v akom pomere sa nachádza dynamika hodnoty výroby s dynamikou vlastných nákladov.

Podrobným skúmaním týchto vzťahov sa však nebudeme zaoberať, keďže by bolo treba rozobrať vzťah medzi cenou ako formou vyjadrenia hodnoty výroby a súčasne procesu rozdeľovania, a vlastnými nákladmi ako formou vyjadrenia výrobnej spotreby. To však nie je úlohou našich poznámok.

Kontrola plnenia plánu zníženia vlastných nákladov porovnateľnej tovarovej výroby

V štátnom pláne rozvoja národného hospodárstva sa určuje zníženie vlastných nákladov na zabezpečenie socialistickej rozšírenej reprodukcie. Samo zníženie vlastných nákladov sa určuje v pláne formou percentuálneho zníženia vlastných nákladov porovnateľnej tovarovej výroby oproti úrovni vlastných nákladov na porovnateľnú tovarovú výrobu v predchádzajúcom roku, čiže pomocou indexov vlastných nákladov ako aj absolútnou výškou zníženia vlastných nákladov, čo je dôležité pre stanovenie percenta zníženia cien, ako aj pre plánovanie akumulácie. Dynamiku plánovaného zníženia vlastných nákladov vyjadrenú percentom zníženia možno skúmať len pomocou indexu vlastných nákladov.

Plánované zníženie vlastných nákladov môžeme vyjadriť agregátnym indexom vlastných nákladov:

$$\frac{\sum q_{pl} n_{pl}}{\sum q_{pl} n_0} \cdot 100 - 100,$$

kde q_{pl} = plánované množstvo výroby,

n_{pl} = plánované vlastné náklady na jednicu výroby.

V uvedenom indexe ide v podstate o nám už známy I. index, pomocou ktorého sme sledovali dynamiku vlastných nákladov rôznorodej produkcie, pričom veličiny bežného obdobia sme nahradili plánovanými veličinami.

V uvedenom indexe porovnávame plánované vlastné náklady na porovnateľnú tovarovú výrobu s nákladmi, ktoré by bolo treba vynaložiť na plánované množstvo výroby pri úrovni vlastných nákladov na jednicu v základnom období. Ide tu teda zas o určitý druh indexu stáleho zloženia, kde stálym zložením výroby je plánované zloženie výroby.

Index, pomocou ktorého kontrolujeme plnenie plánu zníženia vlastných nákladov porovnateľnej tovarovej výroby, má tiež charakter agregátneho indexu so stálou štruktúrou výroby

$$\frac{\sum q_{pl} n_1}{\sum q_{pl} n_{pl}}$$

Aj v tom prípade je stálou štruktúrou výroby plánovaná štruktúra výroby a porovnávame skutočné vlastné náklady, ktoré bolo treba vynaložiť v bežnom období na plánovaný objem produkcie s objemom plánovaných vlastných nákladov.

Rovnaký výsledok dosiahneme, keď porovnáme index skutočnej dynamiky vlastných nákladov, počítaný na plánovaný objem produkcie, s indexom plánovaného zníženia vlastných nákladov, t. j.

$$\frac{\sum q_{pl} n_1}{\sum q_{pl} n_0} : \frac{\sum q_{pl} n_{pl}}{\sum q_{pl} n_0}$$

a po zjednodušení:

$$\frac{\sum q_{pl} n_1}{\sum q_{pl} n_{pl}}$$

Z uvedených agregátnych indexov možno z praktických dôvodov odvodiť

aj priemerové formy indexov: napr. index $\frac{\sum q_{pl} n_{pl}}{\sum q_{pl} n_0}$ možno s výhodou upraviť na priemerovú formu:

$$\frac{\sum q_{pl} n_{pl}}{\sum q_{pl} n_{pl} \frac{n_0}{n_{pl}}} = \frac{\sum q_{pl} n_{pl}}{\sum \frac{q_{pl} n_{pl}}{\frac{n_{pl}}{n_0}}}$$

Index $\frac{\sum q_{pl} n_1}{\sum q_{pl} n_{pl}}$ možno s výhodou upraviť na priemerovú formu:

$$\frac{\sum q_{pl} n_{pl} \frac{n_1}{n_{pl}}}{\sum q_{pl} n_{pl}}$$

Prakticky možno všetky metódy, ktoré sme v predchádzajúcej stati uviedli, aplikovať na kontrolu plánu vlastných nákladov, kde ukazovateľov základného obdobia nahradíme plánovanými ukazovateľmi. Rozdiel bude predovšetkým spočívať v tom, že pri kontrole plánu nebudeme porovnávať ukazovateľov bežného a predchádzajúceho (základného) obdobia, ale ukazovateľov, ktorí sú časove zhodní.

Keďže uvedenými indexami kontrolujeme plán zníženia vlastných nákladov porovnateľnej tovarovej výroby, nebude od veci zmieniť sa o niektorých pojmoch a otázkach.

Predovšetkým treba podotknúť, že v pláne vlastných nákladov kontrolujeme vlastné náklady na tovarovú výrobu, to znamená, úplné (celkové) vlastné náklady.

Pri porovnaní vlastných nákladov v čase alebo pri kontrole plánu zníženia vlastných nákladov tovarovej výroby treba vyriešiť otázku porov-

natel'nosti výroby, keďže sa dajú porovnávať len náklady na rovnaké výrobky. Preto z celkového množstva výroby, ktorých vlastné náklady porovnáваме, vylučujeme tie výrobky, pri ktorých nie sú porovnateľné vlastné náklady bežného obdobia s vlastnými nákladmi základného (predchádzajúceho) obdobia.

Hľadiská, podľa ktorých zaraďujeme výrobok do porovnateľnej výroby, sú uvedené v samých metodických pokynoch pre zostavenie štátneho plánu na rok 1954, str. 300.

Správne riešenie otázky porovnateľnosti musí vyplývať z vlastnej podstaty a účelu sledovania vlastných nákladov. Účelom skúmania vlastných nákladov je zistenie, či výroba dodala tie isté výrobky s nižšími alebo vyššími nákladmi na ich zhotovenie. Preto základným znakom pre určenie porovnateľnosti výroby musí byť znak totožnosti výrobku z hľadiska účelu použitia.

Z tohto hľadiska nie je rozhodujúce, akým technickým spôsobom bol výrobok zhotovený, resp. z akej suroviny bol vyrobený, v prípade, že zmena doterajšieho technologického procesu alebo zmena suroviny, konštrukcie atď. nemala za následok zníženie kvality výrobku, čiže za predpokladu, že nedošlo ku zmene použiteľnosti výrobku.

Znaky porovnateľnosti výroby môžeme na základe uvedených zásad zhrnúť do týchto bodov:

1. Porovnateľný je výrobok, ktorý bol vyrábaný v základnom období.
2. Porovnateľným ostáva výrobok aj vtedy, ak došlo ku zmenám výrobného procesu, použitého materiálu atď., pod podmienkou, že sa nezmenila jeho použiteľnosť, resp. akosť a že sa nezmenili schválené štandardy.
3. Výrobok, ktorý sa v základnom období začal vyrábať len pokusne (prototypy, zábehová výroba a pod.), nie je porovnateľným, keďže náklady na výrobu prototypov atď. sú vždy vyššie.
4. Služby výrobnej povahy (v priemysle tzv. práce priemyselného charakteru) sa vzhľadom na svoju individuálnu povahu nezahrňujú do porovnateľnej výroby.

Pre správne a čo najúplnejšie zobrazenie znižovania a celkovej dynamiky vlastných nákladov treba, aby bol objem porovnateľnej výroby čo najširší. Preto sa tiež pre posudzovanie porovnateľnosti výroby nepoužíva podniková metodika ale, ako sa uvádza v metodických pokynoch SÚP, „metódy odvetví (hlavných správ)“ podnikov podriadených priamo ministerstvám — hľadisko ministerstva. To znamená, že výrobok je porovnateľným aj vtedy, keď ho podnik v základnom období nevyrábal, ale keď ten istý výrobok v základnom období vyrábal, alebo ešte aj vyrába iný podnik v rámci hlavnej správy, prípadne u podnikov podliehajúcich priamo ministerstvu — iný podnik v rámci ministerstva.

Naše všeobecné výpočty si ozrejníme na uvedenom už príklade, v ktorom počítame s tým, že výrobky sú porovnateľné a že vlastné náklady na jednicu predstavujú úplné (celkové) vlastné náklady na jednicu:

Príklad II

Vý- robok	Pláno- vané množ- stvo v tis. ton. q_{pl}	Úplné vlastné ná- klady na jednicu (1000 t) v tis. Kčs			$q_{pl} n_0$	$q_{pl} n_{pl}$	$q_{pl} n_1$	Individuálne indexy vlastných nákladov		
		zákl. ob- dobie n_0	plán n_{pl}	bežné ob- dobie n_1				$\frac{n_1}{n_0} \cdot 100$	$\frac{n_{pl}}{n_0} \cdot 100$	$\frac{n_1}{n_{pl}} \cdot 100$
A	600	30	29	27	18 000	17 400	16 200	90,00	96,66	93,10
B	1400	20	18	16	28 000	25 200	22 400	80,00	90,00	88,88
C	2900	140	105	138	406 000	304 500	400 200	98,57	75,00	131,42
Spolu	—	—	—	—	452 000	347 100	438 800	—	—	—

$$\begin{aligned} \text{Plánované zníženie vlastných nákladov} &= \frac{\sum q_{pl} n_{pl}}{\sum q_{pl} n_0} \cdot 100 - 100 = \\ &= \frac{347\,100}{452\,000} \cdot 100 - 100 = 76,79 - 100 = \text{zníženie o } 23,21\% \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Kontrola plánovaného zníženia vlastných nákladov:} & \frac{\sum q_{pl} n_1}{\sum q_{pl} n_{pl}} \cdot 100 - 100 = \\ &= \frac{438\,800}{347\,100} = 126,42 - 100 = \text{prekročenie o } 26,42\% \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Druhý spôsob:} & \frac{\sum q_{pl} n_1}{\sum q_{pl} n_0} : \frac{\sum q_{pl} n_{pl}}{\sum q_{pl} n_0} = \frac{438\,000}{452\,000} : \frac{347\,100}{452\,000} = \\ &= 0,9708 : 0,7679 = 1,2642 = 126,42\% = \text{prekročenie o } 26,42\% \end{aligned}$$

Výpočet priemerových foriem uvedených indexov urobíme takto:

$$\begin{aligned} \sum \frac{q_{pl} n_{pl}}{n_0} &= \frac{\sum q_{pl} n_{pl}}{\frac{17\,400}{0,9666} + \frac{25\,200}{0,9} + \frac{304\,500}{0,75}} = \frac{347\,100}{452\,000} = 0,7679 = \\ &76,79\% \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \sum \frac{q_{pl} n_{pl} n_1}{\sum q_{pl} n_{pl}} &= \frac{17\,400 \cdot 0,931 + 25\,200 \cdot 0,8888 + 304\,500 \cdot 1,3142}{347\,100} = \\ &= \frac{438\,800}{347\,100} = 1,2642 = 126,42\% \end{aligned}$$

Toľko o niektorých otázkach štatistického skúmania vlastných nákladov. Išlo nám tu predovšetkým o hľadiská, podľa ktorých možno sledovať vlastné náklady štruktúralne, a ďalej o niektoré metódy sledovania dynamiky vlastných nákladov pri rôznorodej produkcii. Nijako sme nevyčerpali ani celú problematiku sledovania vlastných nákladov. To však nemohlo byť ani našou úlohou. Chceli sme len poukázať na niektoré metódy štatistického skúmania vlastných nákladov, bez ktorých hospodársky pracovník ťažko môže správne analyzovať prvky tohto syntetického ukazovateľa.

LADISLAV UNČOVSKÝ

EKONOMICKÉ A SOCIÁLNE NÁZORY G. BERZEVICZYHO

Koniec XVII. stor. donáša Uhorsku rad veľmi dôležitých ekonomických a politických zmien. R. 1718 sa končí skoro 200-ročné obdobie tureckej okupácie, počas ktorej Uhorsko bolo rozdelené na tri časti. Najväčšia časť až po južné Slovensko bola v rukách Turkov, Sedmohradsko ostalo viac-menej samostatné, pod vládou vlastných kniežat, kým Slovensko ovládané Habsburgovcami vykonávalo v tomto období úlohu Uhorského štátu.

Hospodárska a politická situácia rozdelenej krajiny bola veľmi zlá. Kým na západe najdôležitejšie krajiny pokračujú mohutným tempom na ceste kapitalistického vývoja, u nás prvky nového spoločensko-ekonomického poriadku začínajú prerážať len pomaly, horiac sa s celým komplexom negatívnych vplyvov a okolností.

Veľké námorské objavy rozprúdili v západnej Európe obchod, umožnili rozvoj manufaktúr, posilnili buržoáziu, ktorá sa stáva dosť silnou na to, aby hegemonne ovládala ďalší vývoj. Celkom iné následky mali tieto objavné cesty pre strednú a východnú Európu. Hlavné obchodné cesty stredoveku, ktoré prechádzali cez Alpy, Porýnie, Nemecko a naše krajiny, začínajú odumierať a spolu s nimi zakrpateli aj mestá a celé krajiny. Na rozdiel od západu mešťanstvo našich miest postupne upadalo; preto neskôr, v období vzniku a rozvoja kapitalizmu, úlohu buržoázie vo veľkej miere preberá časť šľachty, ktorá zastupuje buržoáziu na poli hospodárskom i politickom. Táto „pomešťančená šľachta“ hrala dôležitú úlohu aj v Uhorsku.

Prvky kapitalizmu sa u nás rozvíjajú podstatne pomalšie ako na západe. Tovarová výroba sa začína intenzívnejšie rozširovať, hlavne v dôsledku konjunktúry obilia, ktorú vyvolali boje s Turkami, povstania proti Habsburgovcom, neskôr napoleónske vojny. Rozvoj tovarovej výroby obilia, ktorá sa sústreďuje v rukách šľachty, vedie aj u nás — najskôr na Slovensku neobsadenom Turkami — k postupnému posilneniu procesu pôvodnej akumulácie.

Presun obchodných ciest a rozvoj tovarovej výroby v poľnohospodár-

stve sú hlavnými činiteľmi, ktorí od XVI. stor. ovplyvňujú hospodársku situáciu našich krajín. K nim pristupujú vojnové udalosti, ktoré sa odohrávajú vo veľkej miere na území Slovenska. Následok tureckých vojen treba vidieť aj v tom, že ešte aj v druhej polovici XIX. stor. bolo na území Slovenska podstatne viac šľachty ako v ostatných častiach Uhorska, čo taktiež nepriaznivo vplývalo na hospodársku a sociálnu situáciu nášho ľudu.

V priebehu XVIII. stor. stále viac vystupuje do popredia ďalší činiteľ, ovplyvňujúci hospodársky rozvoj Uhorska — politika Habsburgovcov, zameraná na centralizáciu svojich území a využitie nerakúskych krajín, predovšetkým Uhorska, v prospech rozvoja vlastného Rakúska.

Táto politika, už v začiatkoch označovaná za koloniálnu, ktorej prvý prejav badateľný pri oslobodení Uhorska od Turkov, úplne sa rozvíja práve v druhej polovici XVIII. stor. a začiatkom XIX. stor. Koloniálna hospodárska politika Rakúska voči Uhorsku bola vlastne súčasťou merkantilistickej hospodárskej politiky, ktorú Habsburgovci zavádzajú podľa vzoru iných absolutistických vládcov. Teoretické základy tejto politiky vypracovali rakúski merkantilisti Hörnigh, Becher a Schröder. Jej cieľom bolo zabezpečiť rozvoj kapitalistickej výroby v Rakúsku hlavne prostredníctvom ochranárstva, ktoré malo chrániť rozvíjajúci sa rakúsky kapitalizmus od konkurencie vyspelejších štátov. Ak štáty západnej Európy intenzívne využívali svoje zámorské kolónie ako zdroj pôvodnej akumulácie kapitálu, Rakúsko, ktoré sa oneskorilo pri delení kolónií, chcelo získať zdroj lacných surovín a isté odbytie práve v Uhorsku. Hlavným nástrojom rakúskej koloniálnej hospodárskej politiky boli clá. Suroviny a potraviny vyvážené do Rakúska skoro vôbec nepodliehali clu, kým za priemyselné výrobky sa platilo až 10—30%-né clo. Na druhej strane rakúske výrobky dovážané do Uhorska podliehali len 3%-nému clu, zato výrobky iných štátov 10—30%-nému clu. Tento colný systém ostal v platnosti s rôznymi obmenami až do roku 1850. Takto ochranárstvo bolo jedným z hlavných momentov rozvoja kapitalizmu v Rakúsku, pre Uhorsko a teda aj Slovensko znamenalo však brzdiaci prvok.

Uhorská šľachta, s výnimkou menšiny typu Rákóczyho a pod., nebojovala proti tejto politike, ale snažila sa len o to, aby si zabezpečila nedotknuteľnosť svojich privilégií, hlavne výsadu nezdaniteľnosti. Dôkazom tohto postoja šľachty je rad kompromisov, ktoré uzavrela s Habsburgovcami počas XVIII. stor.

Sociálne postavenie pracujúcich máš v Uhorsku bolo oveľa ťažšie ako v iných krajinách. Už po potlačení Dózsovoho povstania r. 1514 nastáva aj u nás obdobie „druhého vydania nevoľníctva“. Tripartitum uzákonil rad ťažkých povinností, ktoré sa tvrdošijne udržiavali cez celé storočie. K zosilneniu útlaku sedliactva podstatne prispelo rozšírenie tovarovej výroby v poľnohospodárstve. Súčasne s rozvojom tovarovej výroby sa na našich dedinách prehľbuje triedna diferenciácia. Časť roľníkov bohatne z kon-

junktúry poľnohospodárskych výrobkov a zamestnáva námezdné pracovné sily. Na druhej strane rozširovanie majerského hospodárstva vedie k vytvoreniu skupiny ľudí zbavených pôdy, ktorých mohli využívať vznikajúce manufaktúry. Tento osud čakal aj vojakov rozpustených hraničiarskych plukov a i.¹

Hospodárska politika Habsburgovcov a vládnúce feudálne vzťahy boli však príčinou slabého rozvoja manufaktúrneho priemyslu. Množstvo voľných pracovných síl nebolo dostatočné pre rozvoj kapitalizmu — nedostatočne bol tiež rozvinutý vnútorný trh, luxusná spotreba šľachty orientuje sa na importné výrobky. Situácia bola lepšia len v niektorých odvetviach, ktoré sa vyznačovali dlhou tradíciou, ako boli hutníctvo a železiarstvo, koncentrované prevažne na Slovensku.

Veľká časť manufaktúr, ktoré vznikajú v druhej polovici XVIII. stor., ležia na území Slovenska. Pokiaľ ide o spôsob vzniku, môžeme tieto manufaktúry rozdeliť do niekoľkých skupín. Niektoré manufaktúry založil štát hlavne v odvetví hutníckom a železiarskom; išlo hlavne o manufaktúry vyrábajúce zbrane. Už za rákóczyovských vojen pracovali na Slovensku veľké dielne na výrobu zbraní. Dôležitejšie sú zbrojárske manufaktúry, vznikajúce za napoleónskych vojen (Liptovský Hrádok, Banská Bystrica, okolie Zvolena). Na manufaktúrnú výrobu sa podarilo prejsť aj niekoľkým remeselníkom.

Tak vzniká koncom XVIII. stor. menší tkáčsky závod v Levoči, manufaktúra na hodváb v Bratislave a i. Najcharakteristickejšie sú, pravda, manufaktúry založené reprezentantmi novej, vznikajúcej triedy kapitalistov. V tejto skupine nájdeme veľký počet príkladov zakladateľských operácií príslušníkov „pomešťančenej šľachty“, ktorá sa zaujímala jednak o hutníctvo a železiarstvo, jednak o potravinársky priemysel. Druhú silnú časť tejto skupiny reprezentujú obchodníci.

Druhá polovica XVIII. stor. je napokon aj obdobím, keď naliehavo vystupuje do popredia rad zásadne dôležitých otázok sociálnych a národnostných. Prebúdzajú sa národnostné uvedomenie nielen Maďarov, ale aj ostatných národností Rakúska a Uhorska. Už r. 1728 vydáva Ján Baltázár Magin Obranu ako písomný prejav slovenskej národnej uvedomelosti. Aj nevyhnutnosť základných spoločenských zmien vystupuje ostrejšie do popredia. R. 1794 sa utvára Spoločnosť reformátorov, ktorá pod vplyvom francúzskej revolúcie chce odstrániť feudálne pomery v Uhorsku. Toto jakobínske hnutie bolo odhalené a jeho vodcovia Martinovič a spol. boli popravení. Rakúski panovníci sa zľakli domáceho hnutia i zahraničných udalostí a po reformách Jozefa II. jeho následníci (hlavne František 1792—1835) prechádzajú k stále ostrejším formám absolutizmu.

Druhú polovicu XVIII. stor. môžeme teda charakterizovať ako obdobie počiatku vyvrcholenia krízy feudalizmu. Rozvoj kapitalizmu sa stáva

¹ P. Pach, *Štúdie k pôvodnej akumulácii v Uhorsku*, SAV, Bratislava 1952.

objektívnou nevyhnutnosťou ďalšieho spoločenského pokroku. Za týchto sociálnych a politických podmienok vystupuje typický predstaviteľ poľnohospodárskej šľachty Gregor Berzeviczy.

Gregor Berzeviczy narodil sa 15. júna 1763 vo Veľkej Lomnici; pochádzal zo starej šľachtickej rodiny, ktorá sa odvodzovala od župana Rutkera (Rüdiger), ktorý údajne prišiel do Uhorska za Ondreja II. Svoje meno dostala od dediny Brezovica n/Torysou, kde ležal jej rodinný statok. G. Berzeviczy skončil gymnázium a základné právnické vzdelanie nadobudol v Kežmarku. Po skončení štúdiá r. 1782 koná povinnú advokátsku prax, pričom veľa cestuje po Uhorsku. R. 1784 odchádza študovať na univerzitu v Göttingen; zaujímajú ho rôzne odbory, ako história, ekonómia, filozofia, štatistika, kameralistika a i., hlavne sa však zameriava na právne a štátne vedy. V rokoch 1786—1787 navštívil Francúzsko, Belgicko a Anglicko; zvlášť silný dojem urobilo na neho Anglicko, kde študoval hospodárske pomery. Po návrate domov chcel uplatniť svoje znalosti a skúsenosti v štátnych službách. Roku 1795 sa vzdal svojho miesta na miestodržiteľstve v Budíne, vo veľkej miere pod dojmom procesu a popravy účastníkov jakobínskeho povstania, ako o tom sám píše v listoch matke. Celý svoj ďalší život trávi G. Berzeviczy vo Veľkej Lomnici a venuje sa predovšetkým štúdiu a vedeckej práci.

R. 1797 vyšla v Levoči Berzeviczyho prvá ekonomická práca *De commercio et industria Hungariae* (*O obchode a priemysle Uhorska*). Kniha mala široký ohlas a r. 1802 bola preložená aj do nemčiny. Ako uznanie Kráľovská vedecká spoločnosť v Göttingen ho zvolila za člena. R. 1804 napísal dôležitý spis *De conditione et indole rusticorum in Hungaria* (*O stave a povahe sedliakov v Uhorsku*), ktorý pre svoj pokrokový charakter mohol byť vytlačený len neskôr po značných ťažkostiach. Berzeviczy horlivo propaguje myšlienku rozšírenia medzinárodného obchodu; aby tieto svoje názory aj prakticky odôvodnil, podnikol r. 1795 a 1807 cesty do Poľska, na ktorých chcel preskúmať možnosti obnovenia obchodných stykov. Tieto cesty vykonal väčšinou na plti po riekach a došiel až do Varšavy a Gdanska. Viezol so sebou aj náklad vína, ktorý predal vo Varšave. Aj týmito cestami chcel podporiť svoje názory o obchode, ktoré uverejnil nemecky r. 1808 pod názvom *Náhled na ázijsko-európsky svetový obchod*, neskôr v petícii k viedenskému kongresu r. 1814 *O rozšírenie obchodu* a v dvoch peticiách Spišskej župy o obchode. Posledná dôležitá práca Berzeviczyho má názov *Oeconomia Publica Politica* (*Politická ekonómia*), ktorá vyšla tlačou až v maďarskom preklade r. 1902.

Záujmy G. Berzeviczyho boli veľmi široké a rozmanité. Pracoval ako funkcionár evanjelickej cirkvi, r. 1802 opísal ako dopisovateľ zasadanie snemu v Bratislave. Mal rád a dobre poznal Vysoké Tatry, o ktorých napísal r. 1820 štúdiu v rakúskom časopise *Oesterreichisches Tibur*.

Názory Berzeviczyho na hospodársku, sociálnu a politickú situáciu Uhorska

Význam G. Berzeviczyho spočíva predovšetkým v jeho názoroch na ekonomické, sociálne a politické polozenie vtedajšieho Uhorska; týmto otázkam venoval väčšinu svojich prác.

Originálne úvahy a pozorovania obsahuje predovšetkým spis *O stave a povahe sedliakov v Uhorsku*. Berzeviczy videl správne, že problém poddaného ľudu je ústrednou otázkou. Sám o tom píše v úvode k uvedenej práci: „Príčina toho, že pre moje skúmanie som zvolil tento predmet spočíva v tom, že sa mi zdá byť veľmi užitočný. Ide o väčšinu obyvateľstva, ktoré znáša všetky verejné bremená a tvorí základ krajiny všeobecne

vzaté aj politicky, ale hlavne preto, lebo uhorské kráľovstvo je agrárnou krajinou...“²

Ako uvádza, napriek mimoriadnej dôležitosti otázky poddaného roľníckeho ľudu, v praxi i v teórii sa jej venovala veľmi malá pozornosť. Tak pristupovala k tomuto problému aj vtedajšia históriografia, ktorú Berzeviczy kritizuje obdivuhodne správne: „Naši historikovia opisujú nie dejiny krajiny, ale kráľov, ich dedičské záležitosti, spory, vojny, výboje a osudy dôležitejších rodov. Ale to, aký bol vnútorný stav krajiny, ktoré boli príčiny blahobytu alebo biedy ľudu, ako sa vyvíjal vzájomný pomer jednotlivých tried obyvateľov, životné možnosti národa a forma vlastní, to sotva spomínajú. — Urobím to teraz ja, čo je k tomu potrebné.“³

Sám posudzuje otázku poddaného roľníckeho ľudu — „sedliactva“ — ako ho nazýva, z historického stanoviska. Prvú z troch kapitol spisu *O stave a povahe sedliakov* venoval vzniku a vývoju sedliactva v Európe. Sedliactvo podľa neho vzniklo v časoch sťahovania národov. V priebehu ďalších storočí badať zlepšenie jeho stavu a v časoch Berzeviczyho nevoľníctva, až na Rusko a Turecko, už neexistuje, lebo „tak teoreticky, ako aj prakticky považuje sa už za dokázané, že blahobyť tejto najpodstatnejšej triedy obyvateľstva je najistejším základom moci a národného hospodárstva.“⁴

V druhej kapitole sleduje vývoj a stav roľníctva v Uhorsku. Jeho situácia bola aj v minulosti ťažká a zhoršila sa najmä po nepodarenom povstaní J. Dózsua. Ani urbáre za Márie Terézie nedoniesli definitívne riešenie, „...pán, ktorý chce potlačiť svojho poddaného, má na to ešte vždy dost moci“.⁵

Súčasný osud uhorského sedliaka je „málo veselý“ a „ľarcha, ktorú znáša, nie je ľahká“. Berzeviczy vidí, že polozenie uhorských poddaných je ťažšie ako v ostatných častiach Rakúsko-Uhorska a v iných krajinách Európy. „Poddaný s celou sesiou, ktorý vlastní 24 jutár ornej pôdy, má odrobiť 104 dní ročne sám alebo 152 dní s potahom, zaplatiť 1 zl., musí ísť raz na dlhšiu furmanku, dodať 1 siahu dreva, 3 dni pomáhať pri poľovačke, odovzdať dve sliepky, 2 kapúňov, 12 vajec, z pol brava slaniny, tridsiatu čiastku teľaťa, zaplatiť 2 zl. za výrobu páleného a odovzdať desiatu časť úrody. Keď sa mu žení pán, platí 38 grajciarov. Dopredu nestanovené ľarchy sú: výkupné v prípade, že pán sa dostane do zajatia a diéty delegátom na snem. Sedliak je ďalej povinný odvádzať rímskokatolíckemu duchovenstvu desiatky. Vydržiava farára, kostolníka, notára, richtára, hájnikov a obecných sluhov. Len jeho prácou a nákladmi sa

² Gaal, *Berzeviczy Gergely élete és művei*, II. časť: *Berzeviczy Gergely közigazdasági művei*, Budapest 1902, 111.

³ C. d., 122.

⁴ C. d., 121.

⁵ C. d., 128.

budujú a udržujú verejné cesty, dodáva nováčkov, znáša ťarchu vojnových daní a všetky výdavky pokladnice."⁶

Od roku 1791 sedliak sa môže voľne sťahovať, jeho pozemok však je vlastníctvom pána, ktorý mu ho môže odobrať a prideliť inému. Tretina pozostalosti patrí pánovi. Nemôže zastávať verejný úrad a podlieha súdnej moci pánovej. Z toho všetkého vyplýva, že sedliak nemá v skutočnosti ani občianske ani osobné práva. I keď má právo odvolať sa, jeho sudcami sú „šľachtici a susedia, kamaráti so spoločnými záujmami namierenými proti sedliakovi, všetci sú príslušníci tej istej triedy".⁷

Na inom mieste píše: „Zemepán sa plne teší šľachtickým výsadám, je v spojení s vrchnosťami a súdmi. Naopak sedliak nikoho nepozná, nie je v styku s nikým a nemá k dispozícii účinné vplyvy."⁸

Na dôkaz ťažkej hospodárskej situácie roľníkov Berzeviczy uvádza vlastný výpočet nákladov a tiarch v porovnaní s príjmami. „Toto porovnanie — píše — nemôže byť matematicky presné, ale môže všeobecne podporiť vytvorenie dôkladnej mienky o položení sedliaka." Podľa tohto výpočtu ročné ťarchy a životné náklady sedliaka s celou sesiou sú 255 forintov 28 korún, kým výnosy jeho hospodárenia sú len 180 forintov. Rozdiel musí hradíť prácou za mzdu, furmankou, predajom plátna atď.

Stáročný útlak a gniaviaca hospodárska situácia ovplyvnili aj psychológiu sedliaka. Sedliak nedôveruje vrchnosti a „nenávidí každé nové opatrenie, najmä ak vychádza od zemepána, lebo vie, že úžitok pána je v rozpore s jeho záujmami a vidí v tom snahu pána rozmnožiť na jeho úkor svoje práva".⁹ Sedliak sa nesnaží, lebo vie, že ani s tou najväčšou usilovnosťou nemôže zlepšiť svoje postavenie. Uvažuje takto: „Keď nič nemám, nikto mi nič nemôže vziať, ak dačo mám, iste to musím dať inému."¹⁰

Teda príčina tohto nezájmu spočíva vo feudálnom útlaku. „Rozumný človek sa stáva lenivým, keď nadobudne to smutné presvedčenie, že nakoniec ani napätou usilovnosťou sa nemôže pozdvihnúť."¹¹

Berzeviczy pozoruje aj triednu diferenciaciu medzi roľníctvom; vrstvu dedinských boháčov označuje ako „dedinskú aristokraciu". Títo „buď pomocou svojho majetku, alebo svojich stykov majú vplyv a riadia veci dediny. Bohatý sedliak ľahko bohatne z chudoby druhých, ktorí keď sa dostanú do tiesne, dávajú svoje polia, lúky, za polovičnú cenu do zálohu, ale ďalej plnia za ne služobnosť a tak stále viac sa utápajú v dlžobách a biede."¹²

V druhej polovici XVIII. stor. sa vyostruje konflikt medzi hospodárskymi záujmami panovníka a šľachty; jeho podstatou bola otázka, kto

⁶ C. d., 129.

⁷ C. d., 129.

⁸ C. d., 151.

⁹ C. d., 147.

¹⁰ C. d., 149.

¹¹ C. d., 149.

¹² Gaal, l. c., 150.

bude viac vykorisťovať poddaných. Berzeviczy vystihol tento rozpor takto: „Záujem oboch o sedliaka nie je vždy súhlasný a často sa medzi nimi vyvinie rozpor. Zemepán považuje sedliaka za prostriedok potrebný k svojmu hospodárstvu, kým panovník vidí v ňom hlavne oporu svojej moci; pre neho je sedliactvo zdrojom vojakov, prameňom daňových príjmov, nositeľom všetkých verejných bremien, najpočetnejšou časťou obyvateľstva a vôbec predstavuje sám ľud (kurzívka G. Berzeviczyho). Preto panovník chce sedliakov udržať, vzdelat', urobiť šťastnými už aj vo vlastnom záujme.“¹³ Ako vidieť, Berzeviczy nevidel jasne podstatu tohto zápasu a aj tu idealizoval úlohu panovníka, ako to robil v iných otázkach.

Dane spolu s ostatnými dávkami a službami znamenali v XVIII. stor. najväčšie zaťaženie pre poddané roľníctvo. Všetky verejné bremená znášali len roľníci. Medzi najväčšie položky v poradí bremien, ako uvádza Berzeviczy, patrili ročné dane a poplatky, hlavne daň vojnová a daň domová. Sám spôsob vyrubovania a platenia dane pripúšťal rôzne svojvoľné zásahy vládnúcich. Daň sa rozvrhovala pomocou evidenčných daňových jednotiek; v starších časoch to boli tzv. porty (porta — pôvodne brána), podľa ktorých sa daň vyberala. Neskôr sa stala porta evidenčnou jednotkou, zahrnujúcou viac roľníckych usadlostí a podľa port sa rozpisovali dane len na župy, ktoré ich ďalej rozpisali na podklade tzv. dík (tiež evidenčná jednotka rôznej výšky, napr. na území Oravskej župy jednu díku tvorila 2 jutrá zeme, v župe Békésskej 56 jutár).¹⁴ Výška port a dík nebola presne stanovená. Podľa Berzeviczyho správna daňová politika závisí od troch hlavných podmienok: od správneho súpisu, od úmernosti daňového zaťaženia a nestranného vyberania daní. Konštatuje, že „u nás nejestvuje ani jedna z nich“.¹⁵ Na dôkaz svojho tvrdenia uvádza cenné údaje, ktoré čerpal z oficiálnych daňových súpisov z roku 1791. V Uhorsku popri 325 894 šľachticoch je 6 682 680 daňovníkov, ktorí však vlastnia sotva päťtinu tej zeme, ktorú vlastnia šľachtici. Tak dvadsatina obyvateľov Uhorska, ktorá vlastní 16/20 územia, neplatí vôbec dane, kým 16/20 obyvateľstva, ktoré vlastní len 4/20 zeme, platí všetky dane.¹⁶

Snaha zachovať tento stav predstavovala najdôležitejší motív politického postoja väčšiny šľachty. Ekonomické záujmy boli základom tých kompromisov, na ktoré šľachta pristúpila s Habsburgovcami. Kým na jednej strane sa úporne bránila zdaneniu, bola na druhej strane ochotná na ďalekosiahle kompromisy, pokiaľ sa nedotýkali jej záujmov. Túto skutočnosť videl aj Berzeviczy, ktorý vo svojich správach z bratislavského snemu r. 1802 píše o zmýšľaní šľachty takto: „Dvor sa nás bojí dotknúť, lebo žije vo viere, že jeho existencia je bez nás neistá. Využijme túto vieru a udržujme ju, pokiaľ je to len možné. Keď dvor žiada niečo

¹³ C. d., 151.

¹⁴ C. d., 140.

¹⁵ C. d., 70.

¹⁶ C. d., 142.

od krajiny, dajme mu to, veď to nejde z nášho. Musíme však udržať zdanie, že sa staráme o blahobyť a rozkvet krajiny, pritom sa však vždy starajme o vlastné záujmy. Dvor nás udržuje, ale nie kvôli našim pekným očiam, ale kvôli sebe. Aj my musíme tak robiť. Sloboda obchodu a odstránenie koloniálneho systému nech nie je našim vážnym úmyslom. Kto vie, či môžeme pri tom toľko vyhrať, koľko riskujeme?"¹⁷

Na odstránenie feudálneho daňového systému, ktorý bol jedným z najhlavnejších činiteľov udržiavania feudálnych vzťahov, navrhol Berzeviczy viac opatrení. Najmä v práci *Oeconomia publico politica* nájdeme náhľady na daňovú politiku, ktoré sa zdajú byť vo veľkej miere originálne. Sem patrí predovšetkým návrh na zavedenie progresívnej daňovej sadzby, ktorý podľa všetkého vyslovil u nás prvý Berzeviczy: „Verejné bremeno treba odvádzať spravodlivo rozvrhnutými platbami, bez ohľadu na osoby, nie úmerne k stúpajúcej platobnej schopnosti, ale progresívne.“¹⁸ Ten kto má viac výhod, musí znášať väčšie bremená. Kto má ročný príjem 100 000 forintov, má platiť daň podľa vyššej sadzby než ten, kto má len 100 forintov, lebo kým príjem 100 forintov tvorí nepostrádateľné minimum, v 100 000 forintoch predstavuje veľký nadbytok.

Útlak sedliactva zapríčinený prežitkami feudalizmu, najmä zastaralým daňovým systémom, považuje Berzeviczy za hlavnú príčinu zaostalosti uhorského poľnohospodárstva. Jeho názory na poľnohospodárstvo ukazujú na vplyv fyziokratov, ale vyplývajú hlavne z bezprostrednej situácie Uhorska, krajiny s veľmi málo rozvitým priemyslom. Poľnohospodárstvo považuje za najpevnejší základ života a blahobytu krajiny. Podľa neho, ľudia v honbe za bohatstvom zanedbali poľnohospodárstvo a neúmerne rýchlo rozvinuli obchod a priemysel, čo je príčinou priemyselných a obchodných kríz. „Opustiac istú cestu poľnohospodárstva, potkýňajú sa na ceste priemyslu a obchodu.“¹⁹ „Preto je najvlastnejším záujmom štátu a kráľa, aby čo najviac podporovali poľnohospodárstvo, ktoré je v Uhorsku na nízkej úrovni.“²⁰ Rozvoj poľnohospodárstva znemožňujú aj prekážky kladené obchodu poľnohospodárskymi výrobkami, najmä obilím a nesprávne rozdelenie vlastníctva pôdy. „Každý človek má právo na to, aby žil a má neodškriepiteľné právo na tú časť zeme, z ktorej môže vyžiť. Keď v dôsledku vývoja spoločnosti vznikli rôzne triedy, tej, ktorá zahrnuje masu poľnohospodárov, treba umožniť, aby mohla vyrábať aj pre tých, ktorí pôdu neobrábajú.“²¹

Podľa Berzeviczyho pôda sa dá lepšie obrábať v rámci malých hospodárstiev, čo v podmienkach málo rozvitej agrotechniky a pri nedostatku potrebných investícií bolo správne. Vidí však už výhody veľkovýroby vy-

¹⁷ Gaal, l. c., I. časť, 133—134.

¹⁸ L. c., 66.

¹⁹ C. d., 28.

²⁰ C. d., 155.

²¹ C. d., 27.

plývajúce z možnosti intenzívnejšieho hospodárenia, preto píše o veľkostatkoch, že „možno na nich hospodáriť s väčšou silou”.²² Pôda má ostať v súkromnom vlastníctve, treba len dbať o to, aby sa nekoncentrovala v rukách malého počtu vlastníkov.

Položenie poddaného možno zlepšiť aj rozšírením vzdelania. „Každému je výhodnejší schopný, bohatý poddaný, ako biedny, neschopný a nevzdelaný.” Treba sa preto starať aj o vzdelanie poddaného, ale hlavne v rámci zdokonalenia nižšieho školstva, lebo „na štúdie a vyššie vzdelanie ináč je sedliak neschopný”.²³

Komplex otázok týkajúcich sa postavenia poddaného roľníctva a úmerného rozloženia a daňového bremena najlepšie ukazuje všetky klady a zápory Berzeviczyho sociálno-politických názorov. Vidí jasne, že základnou podmienkou rozvoja Uhorska je zlepšenie postavenia roľníctva. Nechce ho však dosiahnuť nejakými radikálnymi zmenami, ale uvoľnením obchodu, rozvojom priemyslu, peňažného obehu a pod.²⁴ O otázke vlastníctva pôdy priamo píše: „...prax toľkých stáročí, i keď bola nespravodlivá, neslobodno rozvrátiť, ale vlastníctvo a rozdelenie pôdy treba rozširovať postupne a múdre, aby uľahčilo obživu každému.”

Najradikálnejšie vystupuje Berzeviczy v otázke úmerného rozloženia daní; jeho návrhy obsahujú požiadavku zdanenia šľachty. Nie div, že príslušníci privilegovanej triedy, ktorá tak úporne bránila svoje výsady, nenávideli Berzeviczyho predovšetkým ako odporcu nezdaniteľnosti šľachty. Napriek tomu, že vo všetkých názoroch vystupuje popri pokrokovosti aj šľachtická obmedzenosť, Berzeviczy predstihol súčasníkov o desiatky rokov. To platí najmä o jeho názoroch na roľníctvo a daňovú politiku.

Charakter ekonomického myslenia Berzeviczyho, ktorý sa neverie celkom zbaviť feudálnych prežitkov, prejavuje sa aj v náhľadoch na ostatné odvetvia národného hospodárstva.

Priemysel považuje za užitočný, ale len vtedy, keď rozvoj priemyslu nie je na úkor poľnohospodárstva a nesleduje uskutočnenie autarchie. Berzeviczy je za uplatnenie medzinárodnej delby práce, preto vystupuje proti ochranárskemu systému. Jeho názory sú zamerané proti merkantilistickej priemyselnej politike v duchu hospodárskej slobody, ktorá preniká celým jeho dielom. V tom istom zmysle sa obracia aj proti cechom, ktoré stratili svoju pokrokovú úlohu, brzdia súťaž a zvyšujú ceny. Preto pri súčasnom stave vecí pokladá za výhodné zrušiť všetky monopolistické cechové obmedzenia, aby remeslá mohol prevádzkať každý.²⁵

Okrem cechov sa „uspôsobením surovín pre ľudskú potrebu” zaoberajú aj „veľké remeselné závody a továrne”, t. j. väčšie dielne, ktoré „vyrá-

²² C. d., 28.

²³ C. d., 159.

²⁴ C. d., 155.

²⁵ C. d., 34.

bajú za pomoci deľby práce viac a dokonalejšie".²⁶ Z týchto slov jasne vyplýva, že Berzeviczy má na mysli manufaktúry. Svojím mimoriadnym pozorovacím talentom vystihol aj záporné stránky deľby práce, o ktorej píše, že zvyšuje síce výrobu, ale súčasne „okypťuje a znižuje talent“.

Ako uvádza Berzeviczy, v Uhorsku podľa výkazu miestodržiteľskej rady bolo r. 1777 30 921 osôb, zaoberajúcich sa remeslami, t. j. na 242 obyvateľov pripadla jedna osoba. Počet manufaktúr je však v krajine taký malý a bezvýznamný, že „ostro si zasluhujú osobitnej zmienky".²⁷ Na území Slovenska spomína Berzeviczy manufaktúry v Pondelku, Holiči, Haliči, Bratislave a i. Zdôrazňuje, že Uhorsko má dostatok surovín a šľachta vytvára veľký kúpyschopný dopyt po luxusných výrobkoch. Preto príčinou zaostalosti manufaktúrneho priemyslu je len hospodárska politika Viedne, táto „veľká choroba, pre ktorú Uhorsko upadá a čomu nemôže odpomôcť hojná milosť prírody".²⁸

U Berzeviczyho nachodíme tiež veľmi zaujímavé názory na rozmiestovanie výrobných síl. Manufaktúry sa nemajú zakladať „v hlavných mestách, ale riedko po celej krajine". „Na vidieku továrne viac pomáhajú sebe, susedom i verejnosti".²⁹ Týmito opatreniami chce zabrániť nadmiernej koncentrácii obyvateľstva v mestách a odstrániť hospodársku zaostalosť vidieka.

Popredné miesto v dielach G. Berzeviczyho zaujímajú otázky obchodu. Obchod vyplýva zo spoločenskej deľby práce — „zo spoločenskej organizácie ľudského pokolenia"³⁰ a vyrovnáva rozdiely bohatstva medzi jednotlivými krajinami.

Vnútornému obchodu slúžia, ako uvádza, predovšetkým výročné a týždenné trhy. V Uhorsku je vnútorný obchod slabo rozvitý, preto trhy majú malý obrat. Väčší význam majú niektoré význačné trhové strediská. Severné župy krajiny, ako Spiš, Orava, sú zásobované poľnohospodárskymi výrobkami z južnejších žúp; pre tento medzioblastný obchod význačnú úlohu hrajú trhy v Medzeve.

Úlohou štátu vo vnútornom obchode je odstraňovať všetky brzdiace vplyvy a podporovať súkromnú iniciatívu. Za takýchto podmienok vnútorný obchod prosperuje a „sám z vlastnej sily sa vyvinie na zahraničný obchod".³¹

Berzeviczy správne vystihol ohromný význam zahraničného obchodu v rozvoji hospodárstva Uhorska. Po celý život vynakladal veľké úsilie, aby prispel k obnove bývalého rozsahu uhorského zahraničného obchodu, hoci koncom XVIII. a začiatkom XIX. stor. neboli už na to objektívne predpoklady.

²⁶ C. d., 35.

²⁷ C. d., 193.

²⁸ C. d., 185.

²⁹ C. d., 40.

³⁰ C. d., 43.

³¹ C. d., 44.

Vo svojom rozbere Berzeviczy ukazuje, že zahraničný obchod Uhorska smeruje cez Komárno, Šopron a Bratislavu do Rakúska a Moravy, cez Košice, Prešov, Bardejov a Kežmarok do Poľska atď. Najvýznačnejším článkom vývozu je obilie, ktoré sa vyváža hlavne do Rakúska. Dávnejšie bol dôležitý aj vývoz vína, ktorý prestal pre ochranársku politiku Habsburgovcov, znemožňujúcu dovoz pruských priemyselných výrobkov do Rakúska. V dôsledku toho Prusko zakázalo dovoz tovarov aj z Uhorska. V rámci obmedzených vývozných možností Rakúsko však presadilo svoje menej kvalitné vína na úkor Uhorska. Táto hospodárska politika, ktorá prekáža rozvoju uhorského obchodu, podľa Berzeviczyho sa prejavuje ešte viac v relácii rakúsko-uhorskej; Uhorsko vyváža do Rakúska len suroviny a dováža hotové výrobky, zase zásluhou hospodárskej politiky Habsburgovcov. Hlavným nástrojom tejto politiky, „ktorá priviedla Uhorsko dokonale do takého stavu, ktorý sa obyčajne nazýva koloniálnym, je diskriminačný tridsiatkový systém“.³² Aj v tejto otázke sa Berzeviczy dovoľáva pomoci Františka I. „uhorského Trajana“, od ktorého očakáva obrat k lepšiemu.

Ako ďalšiu príčinu zaostávania uhorského obchodu Berzeviczy uvádza zlé pomery v doprave. Cestná sieť Uhorska smeruje hviezdicovito z Budapešti na Zemplín, cez Košice do Poľska, cez Tokaj do Horného Uhorska, z Bratislavy cez Trnavu do banských miest a i. Cesty sú zle udržiavané, lebo organizácia údržby je už zastaralá. V minulosti veľká časť uhorského obchodu išla severnou cestou, ako o tom svedčia údaje z Kežmarku, Levoče, Bardejova, Prešova, Košíc a i. Berzeviczy vyzdvihuje aj význam vodnej dopravy. „Vodná cesta — píše — je aj Dunajec od Spišskej Starej Vsi a Poprad do Ľubotína.“ Hlavný dôraz kladie na cestu idúcu z Košíc cez Nowy Sacz, Bochniu, Krakov do Gdynie, ktorá v stredoveku bola najdôležitejšou obchodnou cestou Poľska i Uhorska.³³ Úpadok obchodu pripisuje Berzeviczy zase okolnosti, že Viedeň skoncentrovala zahraničný obchod celej monarchie. Prvotnou príčinou bol však presun obchodných ciest, ktorý rozhodujúco zasiahol celú strednú Európu. Dôsledky tohto presunu pre Uhorsko a hlavne pre Slovensko opísal Berzeviczy asi ako prvý; sám po celý život bojoval za to, aby obnovil slávu obchodu cez Slovensko.

Berzeviczy navrhoval, aby sa využilo dočasné oslabenie zámorského obchodu, ktoré nastalo v dôsledku kontinentálnej blokády a znovu obnovil obchod v strednej Európe. Na uskutočnenie svojho plánu považoval za najdôležitejšie rozšíriť obchod medzi Rakúskom, včítane Uhorska, a Ruskom, práve využitím Popradu, Dunajca, Visly a Odry. Pred objavením Ameriky obchod skutočne smeroval tadiaľto. Historickému odôvodneniu svojho návrhu venoval osobitnú kapitolu vo svojich *Náhľadoch na ázijsko-európsky svetový obchod*.

³² C. d., 211.

³³ Sr. Jan Rutkowski, *Historia gospodarstwa Polski do 1864*, Varšava 1953, 49.

O pokrokovosti ekonomických a sociálnych názorov Berzeviczyho svedčia aj jeho náhľady na populačnú otázku. V úplnom protiklade k svojmu súčasníkovi anglickému vulgárnemu ekonómovi Malthusovi Berzeviczy hlása, že rast počtu obyvateľstva nemôže byť nikdy a nikde škodlivý. „Tieto ťažkosti, ktoré sa pripisujú rozmnožovaniu obyvateľstva, sú zapríčinené vlastne inými príčinami a sú aj ináč liečiteľné ako zmenšením stavu obyvateľov.“³⁴ Je v záujme štátu, aby sa obyvateľstvo rozmnožovalo, a obyvateľstvo sa bude rozmnožovať, ak sa zabezpečí blahobyť občanov. „Podporovať uzatváranie manželstiev a uľahčiť výchovu detí, podporiť priemysel a obchod, zvýšiť blahobyť aj u nižších tried; to sú najúčinnnejšie a najlepšie prostriedky rozmnožovania počtu obyvateľov.“³⁵

Podľa Malthusa vojny hrajú úlohu prirodzeného regulátora počtu obyvateľstva, a preto sú nevyhnutné. Názory Berzeviczyho sú neporovnateľne pokrokovejšie; podľa neho počet obyvateľstva treba rozšíriť aj tým, že sa prestanú viesť vojny a zníži sa počet armády. Píše: „Namiesto toho, aby sa dávali odmeny za to, že ľudia plodia chlapcov, ktorých možno brať za vojakov (kritizuje tu opatrenie Ľudvika XIV., ktorý takto chcel zvýšiť stav mužského obyvateľstva), omnoho lepšie by bolo zastaviť vojny...“³⁶

Na Berzeviczyho politické názory môžeme usudzovať aj z jeho správ z bratislavského snemu r. 1802. Uznáva určité zásluhy Habsburgovcov v minulosti, ale v súčasnej dobe rozvoj Uhorska znemožňuje koloniálny stav národného hospodárstva, nedostatky a chyby ústavy atď. Znovu zdôrazňuje, že vzťah Uhorska k Rakúsku je koloniálny. „Rakúsko sa díva na nás ako na hubu, ktorú v prípade potreby vyžmýka, potom jej dá čas, aby sa naplnila.“³⁷ Uhorsko je národnostne, nábožensky a spoločensky tak roztrieštené, že ho môžu ozdraviť len energické reformy.

Koniec XVIII. a začiatok XIX. stor. je už v znamení prebúdajúceho sa národného povedomia a rozširovania národnej reči a kultúry jednotlivých národností Uhorska. G. Berzeviczy bol si vedomý mnohonárodnosti Uhorského štátu a bol za úplnú rovnoprávnosť národov. „Štát môže zahrňovať viac národov, ktoré tam bývajú rovnakým právom a zasluhujú si rovnako ochranu zákona a vlády.“³⁸ Nevystihol však vývoj a národnostnú otázku chcel riešiť premenou Uhorska na jednojazyčný štát pomocou rozšírenia latinčiny. Na odôvodnenie tohto návrhu píše: „Vyžaduje to zákonitosť, lebo k toľkým národnostiam prináležajúcich ľudí, Maďarov, Nemcov, Grékov, Rusínov, Rumunov, ako možno lepšie zjednotiť než pomocou latinského jazyka, ktorý v určitom zmysle pre nikoho nie je cudzí.“³⁹

³⁴ C. d., 30.

³⁵ C. d., 31.

³⁶ C. d., 31.

³⁷ C. d., 133.

³⁸ C. d., 14.

³⁹ C. d., 160.

G. Berzeviczy ako politický ekonóm

Názory G. Berzeviczyho na hospodársku, sociálnu a politickú situáciu Uhorska sa opierajú o jeho široké teoretické znalosti predovšetkým v oblasti politickej ekonómie. Najsystematickejší prehľad jeho ekonomických názorov nachádzame v štúdiu *Oeconomia publico politica*, ktorú do končil 12. apríla 1819 v Lomnici a venoval Františkovi I., „obnoviteľovi poriadku, jasnému dobrému panovníkovi“.

V predslove k tejto práci píše: „Politická ekonómia je nielen užitočná, ale aj potrebná. Treba, aby ju pestovali tí, čo riadia štátne záležitosti, aj iní povolani a aby ju stále viac rozširovali. Vlády pri výkone svojich blahodárnych opatrení borili by sa s oveľa menej prekážkami, keby táto veda bola rozšírená.“⁴⁰ Jeho práca má za cieľ rozšíriť znalosti uhorských stavov, „ktoré sa tešia v Uhorsku zákonodarnej i správnej moci“. Toto praktické zameranie prejavuje sa aj v štýle a v spôsobe podania, lebo ako sám zdôrazňuje „nepíše systematicky, rozširujúc sa na všetky časti, ale zlomkovite a populárne“.⁴¹

V súhlase s názormi vládnúcimi v jeho dobe, Berzeviczy chápe ekonómiu ako jednu z dvoch hlavných súčastí vedy o štáte. Jeho ekonomické názory ukazujú, že bol dôkladne oboznámený s dielami najznámejších vtedajších ekonómov, z ktorých sám spomína Smitha, Stewarta, Raynala, Mirabeaua, Saya, Quesnaya. Jeho ekonomické názory nie sú väčšinou originálne, jeho zásluha spočíva predovšetkým v tom, že sa snažil získané vedomosti aplikovať na domáce pomery a takto ich aj rozširovať.

Pokiaľ ide o metódu skúmania, Berzeviczy snaží sa uplatňovať historickú empirickú metódu. Zdôrazňuje, že „... to, čo sa čerpá z idealistických teórií, stojí oveľa menej ako to, čomu nás učia dejiny a skúsenosti“.⁴² Len touto metódou možno odkrývať zákonité javy v hospodárskom živote. „... Vidím, že perie lieta vo vzduchu, či možno z toho vyvodit' dôsledky protiviace sa zákonu príťažlivosti? Ani v najmenšom, ale pozorne musím sledovať príčiny a keď to spravím, potvrdí sa zákon príťažlivosti aj touto zdanlivou výnimkou. Takýchto javov je veľa aj v politickej ekonómii. Len pozorným bádáním môžeme ich postaviť do svetla pravdy a podriadit určitým zásadám.“⁴³ Veľmi správne pochopil, že štúdium ekonomických javov sťažuje len fakt, že poznanie ekonomických zákonov naráža na materiálne záujmy: „Nikde nehrá takú veľkú úlohu sebecko, jednostrannosť a nespravodlivosť ako tu.“⁴⁴

Čisto teoretické otázky rozoberá Berzeviczy často veľmi stručne, a preto nejasne. Takto hovorí aj o otázke hodnoty a ceny, ktorá sa podľa neho

⁴⁰ Gaal, c. d., 8.

⁴¹ C. d., 6.

⁴² C. d., 4.

⁴³ C. d., 6.

⁴⁴ C. d., 6.

podobá na to, „čo je v metafyzike čas a priestor, lenže je praktickejšia”.⁴⁵

Berzeviczy napriek tomu, že poznal Smitha, pravdepodobne sa ani nechcel podrobne zaoberať týmito otázkami. Pri krátkej analýze tovaru nerozoznáva výslovne hodnotu výmennú a hodnotu úžitkovú, ale z textu vyplýva, že sa zaoberá úžitkovou hodnotou. Píše: „Hlavné príčiny hodnoty sú: či jej predmet patrí k potrebám človeka jesť, odievať sa, kúriť, svietiť, bývať, či má preň užitočnosť, zväčšuje blahobyť a či uspokojuje túhu po prepychu priamo či nepriamo? Regulátor hodnoty je skutočná či domnelá potreba.”⁴⁶

V otázke hodnoty vidno u Berzeviczyho viac koncepcií. Uvádza, že hodnotu určuje materiál a do tohto materiálu vložená práca. Na druhom mieste ilustruje však svoje poňatie hodnoty príkladom obilia a čaju, z ktorého vyplýva, že za tvorcú hodnoty uznáva výrobné náklady, medzi nimi dôchodky jednotlivých tried: mzdu a pozemkovú rentu (oba príklady sú z poľnohospodárstva). Hodnotu obilia tvorí pozemková renta, mzda, cena osiva, opotrebenie hospodárskeho zariadenia. U čaju ešte pristupujú dopravné náklady, clo a riziková prirážka. Táto koncepcia do veľkej miery zodpovedá nevedeckej koncepcii teórie hodnoty u Smitha.

Berzeviczy neuznáva síce prácu za výlučného tvorca hodnoty, ale práca môže podľa neho podstatne zvýšiť hodnotu. Ako príklad výrobkov, ktorých hodnotu zvyšuje práca, uvádza slamenné klobúky, oceľové výrobky a krajky. Berzeviczyho názory na hodnotu ukazujú, že napriek poctivej snahe a pomerne širokým vedomostiam neprenikol hlbšie do podstaty týchto javov. Znemožňovala mu to predovšetkým zaostalosť vtedajšieho Uhorska, bez rozvitého priemyslu a so všeobecne zaostalým hospodárstvom. K tomu pristupuje nesporne aj ten fakt, že jeho náhľady boli už ovplyvnené vulgárnou politickou ekonómiou, predovšetkým Sayom.

Podľa Berzeviczyho výšku ceny určuje „vlastnícke právo, výmena statkov, súťaž a nádej na zisk. Cena závisí od hodnotenia majiteľa predmetu, ľahkosti výmeny, od protihodnoty, ktorú môže poskytnúť kupujúci a od súťaže”.⁴⁷ Pripúšťa teda pôsobenie objektívnych i subjektívnych faktorov, hoci hlavnú dôležitosť podľa neho má ponuka a dopyt alebo v jeho terminológii „aktívna a pasívna súťaž, ktorá pohybuje ceny raz nad, raz pod hodnotu”.⁴⁸

Zmeny v hladine cien považuje za neprehľadné a nevyspytateľné; pozoruje teda živelnosť tovarového hospodárstva. Zmeny sú rôzne intenzívne pri jednotlivých výrobkoch, najviac sa pohybujú ceny obilia. Vysoké ceny nie sú škodlivé, ak sú spôsobené hojnosťou peňazí, ani keď ich príčinou je nedostatok výrobkov, lebo nakoniec vysoké ceny pôsobia na rozšírenie

⁴⁵ C. d., 19.

⁴⁶ C. d., 19.

⁴⁷ C. d., 19.

⁴⁸ L. c., 20.

výroby. Rozhodujúce je len, koľko je v krajine chudobných. Otázkou cien posudzoval Berzeviczy tiež z hľadiska svojich názorov na hospodársku slobodu; v tomto zmysle zavrhol štátne zásahy do tvorby cien ako „väčšinou nepotrebné a škodlivé“.

Pri rozbere cien narazil Berzeviczy letmo aj na problém vzájomného pôsobenia spotreby a výroby. Spotreba spôsobuje kúpy a predaje, tvorí ceny. „Celá vec sa podobá kužeľu, základňou ktorého je spotreba, výškou súťaž a pomer základne k výške je cena.“⁴⁹ Z týchto slov vyplýva, že pripisoval väčšiu dôležitosť spotrebe.

Berzeviczy venoval úvahám o otázke hodnoty jednu zo šestnástich kapitol svojej práce; na konci tejto kapitoly sa pokúsil o historický náčrt a porovnanie vývoja cien v Uhorsku, na základe vlastného štúdia prameňov, pričom si všima aj cenovú revolúciu po objavení Ameriky.

A. Smith napísal svoju klasickú knihu *Bohatstvo národov*. G. Berzeviczy venoval „bohatstvu“ prvú kapitolu svojej práce *Oeconomia politico politica*. Ani v tomto prípade nejde však do hĺbky a naznačuje len niektoré najdôležitejšie črty. Pojem bohatstva úzko súvisí a často dokonca splyva u neho s pojmom kapitálu. Podobne ako A. Smith stotožňoval „národný kapitál“ so súhrnom „kapitálov jednotlivcov“, Berzeviczy píše, že „spoločenské bohatstvo je súčasne aj súkromné bohatstvo a opačne“.⁵⁰ Kým však Smith vyzýval k rozširovaniu bohatstva výlučne rozvojom súkromnej iniciatívy, bez účasti štátu, na názoroch Berzeviczyho vidno vplyv „osvieteného absolutizmu“. Píše: „Čím bohatší je národ, tým mocnejší je kráľ, lebo kde je mnoho, tam možno veľa vziať a je čoho sa dotknúť v prípade núdze“. Tento výrok, ktorý sa nápadne podobá na Quesnayovo motto k dielu *Tableau économique*: „Chudobní sedliaci, chudobné kráľovstvo, chudobné kráľovstvo, chudobný kráľ“, ukazuje na vplyv absolutistickej monarchie, ktorý sa prejavoval u fyziokratov, ako aj u Berzeviczyho. Preto hospodárske zlepšenie chce dosiahnuť odvolávaním sa na materiálne záujmy panovníka. Štát musí podľa neho zošľachťovať ľudskú povahu, zvyšovať intelekt, zabezpečiť všeobecné vzdelanie, rozširovať idey, podporovať priemysel, rozvíjať majetnosť a upevňovať verejnú moc. Len ten štát je mocný, v ktorom málo ľudí trpí núdzu, kde žije dobre aj „spodný ľud“.

Majetok a bohatstvo predpokladá kapitál. Podľa Berzeviczyho „kapitál je to, čo ostane hotové po uspokojení potrieb“.⁵¹ Toto poňatie kapitálu sa tiež kryje s najprimitívnejšou Smithovou koncepciou kapitálu.

Berzeviczy rozoznáva kapitál súkromný — „hojnosť statkov súkromníkov“ — a verejný kapitál, ktorý „zahrnuje celý nadbytok krajiny, všetky nehnuteľnosti a hnutelnosti, všetky druhy práce a priemyslu, všetky

⁴⁹ C. d., 21.

⁵⁰ C. d., 9.

⁵¹ C. d., 10.

statky a dary prírody, všetky schopnosti a silu: telesné, intelektuálne, mravné a všetky odvetvia verejného vzdelania".⁵² Z tejto vety je na prvý pohľad jasné, že chápe kapitál aj v zmysle spoločenského bohatstva. Berzeviczy sa pokúsil vypočítať veľkosť spoločenského bohatstva Uhorska, ale znemožnil mu to, ako uvádza, nedostatok prameňov.

Kapitál vzniká zásluhou práce, usilovnosti a verejného vzdelania. Národné hospodárstvo sa nemôže rozvíjať bez kapitálu — „bez kapitálu niet rozvoja”.⁵³ Túto funkciu plní len kapitál produktívny, ktorý napomáha užitočnej výrobe, kým neproduktívny kapitál „ktorý sa mŕtvo povaluje” (ukryté peniaze a i.) má význam len ako poklad.

Berzeviczy vidí však aj negatívne stránky akumulácie kapitálu. Hoci podľa jeho názorov nad vlastníctvo niet nič posvätejšieho v štáte, akumuláciu kapitálu v rukách niekoľkých jednotlivcov považuje za škodlivú. Ak sa kapitál sústreďuje len v rukách malej hŕstky, nastáva situácia, keď „polovica tela hospodárstva trpí na prekrvenosť, druhá na chudokrvnosť”.⁵⁴

Poňatie stotožňujúce kapitál s pokladom považuje sám Berzeviczy za nesprávne. V tej súvislosti potiera názory merkantilistov, ktorí stotožňovali bohatstvo so zlatom a striebrom.

Kapitál nemôže byť nehybný, ale musí obiehať. Obeh sprostredkujú peniaze, buď zlaté a strieborné, ktoré majú vlastnú hodnotu, alebo papierové, ktoré nemôžu byť ničím iným, ako poukážky na peniaze. Berzeviczy pozná funkciu peňazí ako miery hodnôt, meradla cien, výmenného prostriedku a stelesnenia bohatstva.

Nadhodnota vystupuje u Berzeviczyho všeobecne pod názvom úrok. „Aj úrok, tak ako kapitál, možno brať vo všeobecnom význame, neobmedzujúc toto označenie len na úrok peňažný, ktorý tvorí len jeho časť, ale možno sem zahrnúť všetko, čo poskytuje zisk, pri predaji, investovaní, priekupníctve, obchode a prevádzaní priemyslu.”⁵⁵ Nerozlišuje teda jednotlivé formy nadhodnoty, zaoberá sa však veľkosťou nadhodnoty — „úroku” a jeho príčinami. „Vysoký je úrok tam, kde sa dá ľahko nadobúdať, kde kvitne priemysel a obchod, obeh peňazí je rýchly a vlastnícke právo je každopádne zabezpečené. Naopak úrok je nízky tam, kde sú prekážky priemyselnej činnosti, obchod stagnuje, hospodársky život je mdlý, vedomie ľudí je v zajatí nečinnosti a zúfalstvo paralyzuje sily.”⁵⁶ Príčiny „nízkeho úroku” vyplývajú v Uhorsku z feudálnej zaostalosti, koloniálnej hospodárskej politiky, existencie cechov a iných faktorov, proti ktorým Berzeviczy na rôznych miestach bojuje. Jeho slová zamerané proti „nízkemu úroku” smerujú vlastne proti okolnostiam, ktoré znemožňovali pô-

⁵² L. c., 10.

⁵³ L. c., 10.

⁵⁴ C. d., 11.

⁵⁵ C. d., 15.

⁵⁶ C. d., 14.

vodnú akumuláciu kapitálu a sťažovali rozvoj kapitalizmu. Smith poznal formy nadhodnoty a z nich odvodil triedy kapitalistickej spoločnosti. G. Berzeviczy sa nedostal a ani sa nemohol dostať k podobným výsledkom. Triedna štruktúra vtedajšej spoločnosti v Uhorsku bola oveľa menej vyhranená ako v Anglicku. Berzeviczy poníma triedy dvojako. Raz hovorí (už v práci *O obchode a priemysle Uhorska*) o troch triedach (v *Oeconomica publico politica* ich nazýva stavy), pričom pod pojmom „trieda“ nerozumie len triedu obyvateľov, ale aj časť národného hospodárstva vôbec. Toto poňatie pripomína poňatie tried u fyziokratov. Rozoznáva 1. triedu vyrábajúcu suroviny, ktorá podľa neho tvorí základ štátu, 2. triedu transformujúcu: dielne, manufaktúry, teda všetko čo mení suroviny na hotové výrobky, 3. vymieňajúcu triedu — obchod a i.

Na druhom mieste hovorí o 1. triede vládnúcej, 2. triede inteligencie, 3. triede vojakov, 4. triede priemyslu a obchodu, 5. triede prvovýrobcov. Na tomto rozdelení spoločnosti badať zreteľne feudálne stavovské chápanie spoločnosti. Vo svojej práci venoval osobitnú kapitolu meštiactvu, „... tiers état, ktorý ja nazývam mestské obyvateľstvo“,⁵⁷ kde bez hlbšej analýzy sleduje historický vznik meštianstva a jeho boj po boku kráľa. Vo svojom rozbere nemohol vidieť rozdiely medzi buržoáziou ako triedou, ktorá vznikala v období rozvíjajúceho sa kapitalizmu a meštianstva, ktoré tvorilo doplnok feudálnej spoločnosti. Do meštianstva zahrnuje v starom stavovskom zmysle nielen hospodársky činnú časť meštianstva, ale aj kňazov, umelcov, učiteľov a pod. V tejto časti jeho diela sa jasne odráža nedostatočný rozvoj kapitalizmu a buržoázie v Uhorsku XVIII. stor.

O námezdných robotníkoch, ktorých označuje za „triedu ľudí, ktorí žijú zo mzdy a nemajú kapitál“,⁵⁸ zmieňuje sa len letmo. Podľa jeho názoru práca robotníkov nie je celá zaplatená. Mzda zabezpečuje len ich existenčné minimum — „dostávajú len toľko, čo je potrebné, aby ďalej živorili“. Ak takíto robotníci nedostanú prácu, dostávajú sa do najväčšej biedy.⁵⁹ Považuje za potrebné, aby sa vláda starala o robotníkov, ktorí sú pracovití a predsa často nedostanú prácu. Nezamestnanosť jestvovala aj v podmienkach málo vyvinutého manufaktúrneho priemyslu s rovnako strašnými následkami ako za rozvitého kapitalizmu. Navrhuje, aby vláda podnikala verejné stavby, hlavne aby stavala cesty, ktoré by poskytlí robotníkom primerané zárobky.

Ako vidieť Berzeviczyho ekonomické názory vystupujú pomerne nejasne a nejdú do potrebnej hĺbky a šírky. Napriek tomu ukazujú na jeho bohaté znalosti, na výnimočnú snahu rozšíriť znalosti politickej ekonomie medzi svojimi krajanmi a hlavne na schopnosť aplikovať teoretické poznatky na konkrétne podmienky Uhorska. Hoci väčšina jeho názorov nie je originálna, predbehol aj ako ekonóm svojich súčasníkov.

⁵⁷ C. d., 41.

⁵⁸ C. d., 19—20.

⁵⁹ C. d., 20.

G. Berzeviczy žil v dobe, keď v Uhorsku bojovali dve protichodné tendencie: úporne sa brániaci feudalizmus a stále silnejšie sa hlásiaci kapitalizmus. Na osobnosti i diele Gregora Berzeviczyho vidno odraz tých činiteľov, ktorí určujú historický vývoj Uhorska koncom XVIII. a začiatkom XIX. stor. Žil v zemi, kde sa zvrátil normálny vývoj kapitalizmu a utvára sa „pomešťančený feudalizmus“ (Marx). Miesto buržoázie zaberá vo veľkej miere „meštiacka šľachta“, ktorá sa stáva hlavným nositeľom nových myšlienok. Tento vývoj má za následok zaostávanie krajiny, ktorá sa dostáva hlavne hospodársky pod cudziu nadvládu. Boj proti útlaku nevedie buržoázia, ale pomešťančená šľachta, kým málo rozvitá buržoázia je jej spojencom. Pravda, len menšia časť šľachty sa ujíma tejto úlohy. Väčšina šľachty bráni prežitky feudalizmu, ktoré tvoria brzdiaci prvok v hospodárskom a spoločenskom vývoji Uhorska.

Berzeviczy bol ideologickým predstaviteľom pomešťančenej šľachty. Ako človek mimoriadnej erudície a talentu v mnohých ohľadoch správne vystihol hospodársky i politický stav vtedajšieho Uhorska. Vo svojich prácach bojuje proti hlavným príčinám zaostalosti. Preto bojuje proti feudalizmu a využíva v tomto boji svoje znalosti klasickej politickej ekonómie. Ako teoretik je prvým a najvýznačnejším stúpencom klasickej školy buržoáznej politickej ekonómie v Uhorsku. V duchu tejto školy, ako príslušník „pomešťančenej šľachty“ bojoval za uskutočnenie hlavnej požiadavky rozvíjajúceho sa kapitalizmu: za hospodársku slobodu. Požiadavka slobody hospodárskej činnosti vystupuje u neho ako reakcia proti najrôznejším feudálnym prežitkom (cechy atď.) a proti rakúskemu protekcionizmu. Neuvedomil si, že liberálna hospodárska politika mohla prospieť Uhorsku len v meradle vnútroštátnom. V hospodárskych vzťahoch k zahraničiu uplatňovanie zásady hospodárskej slobody môže prospieť len silnej rozvinutej buržoázii, ktorá už ovládla priemysel a vnútorný trh a nepotrebuje ochranu. Nie je náhoda, že otázka voľnosti hospodárskej činnosti vystupuje v Berzeviczyho diele tak často. Táto otázka ostala jedným z ústredných problémov rozvíjajúcej sa buržoázie v Uhorsku počas XIX. stor.

Ako sme už spomenuli, hlavné zásluhy Berzeviczyho — ekonóma spočívajú v jeho schopnosti aplikovať učenie klasickej buržoáznej politickej ekonómie na uhorské pomery a vyvodit' z nich väčšinou správne uzávery pre hospodársku politiku. Berzeviczy prvý zavádza do Uhorska politickú ekonómiu ako vedu nového, kapitalistického poriadku.

Osobnosť i činnosť Berzeviczyho má však aj druhú stránku: je to Berzeviczy ako príslušník šľachty. Svoju príslušnosť k šľachte napriek všetkým výhradám uvedomele priznával.

Berzeviczy patrí k tej skupine uhorskej šľachty, ktorá ostala verná absolutistickému dvoru. Kým na jednej strane medzi prvými poznal podstatu a následky politiky Habsburgovcov voči Uhorsku, na druhej strane sa nemohol postaviť na zásadne odmietavé stanovisko voči nim. Nerozoznal ani rozdiely medzi jednotlivými príslušníkmi Habsburgovského rodu.

Čakal pomoc od Františka I., neuvedomujúc si rozdielne podmienky v období jeho vlády — doby po francúzskej revolúcii — a v období vlády Jozefa II. Poklonkovanie pred habsburským absolutizmom a snaha o rozvoj Uhorska sú dva protiklady, ktoré sa objavujú v celom diele Berzeviczyho a najlepšie prezrádzajú jeho šľachtický pôvod.

Posudzovanie Berzeviczyho v neskorších časoch najviac ovplyvnil jeho postoj k národnostnej otázke. Ako vyplýva z jeho názorov, izoloval sa od veľkého prúdu národného vývoja, preto sa jeho myšlienky stretli s malým porozumením a nepôsobili v širšom kruhu, tak ako myšlienky azda menej originálnych a menej hlbokých mysliteľov, ktorí však lepšie chápali význam vznikajúceho národnostného hnutia. Toto stanovisko, ako aj postoj k Habsburgovcom ostro vytykali Berzeviczymu aj pokrokoví činitelia vtedajšieho Uhorska, ktorí s ním súhlasili v iných otázkach. Hlavne preto zapadlo meno Berzeviczyho na dlhý čas do zabudnutia.

G. Berzeviczy sa narodil, žil a zomrel na Slovensku. Zaoberal sa otázkami, ktoré sa týkali Slovenska, mnohé svoje pozorovania čerpal zo slovenských pomerov, preto oprávnene patrí jeho dielo aj do dejín ekonomického myslenia na Slovensku.

Oprava.

Prosíme čitateľov, aby si v 2. čísle Ekonomického časopisu urobili túto opravu: V článku s. Imricha Rubíka *K otázke predmetu úsekových ekonomík* na str. 168 v treťom riadku namiesto „...zakrývať vykorisťovateľský charakter roľníckeho hospodárstva“ má správne byť „...zakrývať vykorisťovateľský charakter veľkostatku a pracovný charakter roľníckeho hospodárstva“.

TRI PŮVODNÉ PRÁCE Z PROBLEMATIKY NÁŠHO POĽNOHOSPODÁRSTVA

MICHAL FALTAN, CESTA SLOVENSKEHO ROĽNÍCTVA K SOCIALIZMU

Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry,
Bratislava 1954, strán 156.

X. sjazd KSČ stavia do popredia otázky nášho poľnohospodárstva. Nejde pritom len o riešenie naliehavých produkčných problémov, o riešenie otázok, ako zlepšiť zásobovanie obyvateľstva. X. sjazd znovu veľmi jasným spôsobom poukazuje na to, že jediným definitívnym riešením roľníckych otázok je kolektivizácia, prestavba rozdrobenej roľníckej malovýroby na socialistic-kú družstevnú veľkovýrobu. Kolektivizácia je hlavným a v perspektíve jediným prostriedkom, ako dosiahnuť podstatné zvýšenie poľnohospodárskej výroby. Ak chceme zabezpečiť úspešný priebeh kolektivizácie, treba sa dobre na túto úlohu pripraviť, treba vyzbrojiť široký okruh politických i hospodárskych pracovníkov ideologicky, aby sa vedeli v zložitých problémoch združstevnenia bezpečne orientovať, aby mali pred očami perspektívu vývinu nášho poľnohospodárstva.

Znalosťou politických a politicko-ekonomických problémov prestavby poľnohospodárstva možno prekonať prakticismus v riešení týchto otázok, prakticismus, ktorý nám dosiaľ v prestavbe dediny narobil mnohé škody.

Faltanova kniha *Cesta slovenského roľníctva k socializmu* je takouto teoretickou výzbrojou pre pracovníkov na roľníckom úseku. Autor si kladie za cieľ dať čitateľovi ucelený, široký a pritom hlboký teoretický rozbor roľníckych otázok vôbec a najmä na Slovensku. Kniha je tvorivou aplikáciou

marx-leninského učenia na vývin v poľnohospodárstve na Slovensku. Chce riešiť veľmi vážne súčasné politické a politickoekonomické otázky nášho poľnohospodárstva, problematiku upevňovania JRD. Chce dať jasnú orientáciu a perspektívu v práci na prestavbe nášho poľnohospodárstva. Autor vcelku zvládol túto úlohu úspešne.

Materiál je rozvrhnutý do 11 kapitol. V prvej kapitole zhŕňa najdôležitejšie časti marx-leninského učenia o roľníctve, o triednom charaktere dediny, o zákonnostiach vývoja a vývojových tendenciách roľníctva, o zväzku roľníckej triedy s malým a stredným roľníkom v období boja o moc a v období výstavby socializmu. V tejto kapitole autor vysvetľuje podstatu buržoáznej teórie agrarizmu, odhaľuje jeho pravé ciele v predmníchovskej republike a poukazuje na jeho fašizujúci charakter. Kapitola dáva stručný, avšak ucelený prehľad o základných otázkach roľníckej politiky.

V nasledujúcich štyroch kapitolách sa autor zaoberá historickým vývinom poľnohospodárstva na Slovensku od posledných rokov feudalizmu až do roku 1945. Táto časť knihy obsahuje cenný materiál z dejín vývinu nášho poľnohospodárstva. Štatistikami a faktami ukazuje, ako prebiehal na našej dedine proces triedneho rozkladu, ako rástla u nás trieda dedinskej buržoázie a ako sa veľká časť slovenského obyvateľstva postupne proletarizovala. V tejto časti sa ďalej názorne, presvedči-

vo ukazuje, akými formami vnikal kapitalizmus do poľnohospodárstva a ako pustošivo pôsobili ekonomické zákony kapitalizmu na poľnohospodársku výrobu.

Zvláštnu pozornosť venuje autor rozboru foriem a podstaty vykorisťovania malého a stredného roľníka za kapitalizmu. Špecifickou formou tohto vykorisťovania bolo vysávanie roľníkov úrokmi z pôžičiek. Finančný kapitál sa postupne fakticky zmocňoval základného výrobného prostriedku pôdy a ako veriteľ oberal roľníkov o podstatnú časť dôchodku. Monopolistický kapitál neustále rozširoval tzv. cenové nožnice, teda disproporcii medzi cenami poľnohospodárskych výrobkov a cenami priemyselných tovarov, ktoré nakupoval roľník. Iný spôsob vykorisťovania sa prejavuje v rozširovaní árendálneho pomeru a vo zvyšovaní árendy. Pre svoje ciele zneužil finančný kapitál aj roľnícke družstevníctvo.

V ďalšej kapitole autor objasnil legendu o prosperite roľníctva za tzv. slovenského štátu. Uvádza doklady o technickom úpadku poľnohospodárstva v tomto období a o tom, že za ľudáckeho režimu bohatla v rámci vojnovnej konjunktúry len úzka vrstva dedinských boháčov.

Táto časť knihy dáva jasný a správny obraz o situácii a o vývoji poľnohospodárstva v kapitalizme, presvedčivo dokazuje beznádejnosť ekonomického polohy slovenského roľníctva za kapitalizmu.

Zvláštna časť tejto knihy je venovaná boju KSČ za záujmy roľníckeho ľudu v predmníchovskej republike. Poukazuje na zradu sociálnej demokracie na záujmoch dedinskej chudoby, na malých a stredných roľníkoch v zápase o prvú pozemkovú reformu. V ďalšom líči boj KSČ o správnu líniu v roľníckej politike a za zlepšenie životných podmienok roľníctva, teda boj strany proti útoku finančného kapitálu, exekvujúceho desaťtisíce malých roľníkov, boj proti obilnému monopolu, ktorý mal zabezpečiť nadzisky veľkostatkárom. Rozoberá program výro-

nej pomoci malému a strednému roľníkovi v podmienkach kapitalistickej sústavy, tak ako to predniesol s. Široký na celoslovenskej konferencii KSČ v Banskej Bystrici r. 1937.

V piatej kapitole autor líči víťazný boj s reakciou v rokoch 1945—1948, keď KSS oslobodzovala roľníka od kapitalistického vykorisťovania a poskytnutím veľkej materiálnej pomoci roľníkovi a jeho výrobe dokázala upevniť zväzok robotníkov s malým a stredným roľníkom, ktorí vo februárových dňoch vystúpili ako spojenci robotníckej triedy.

V nasledujúcich kapitolách sa rozoberajú už aktuálne problémy súčasnej prestavby nášho poľnohospodárstva. S osobitnou starostlivosťou je spracovaná kapitola o nevyhnutnosti socialistickej prestavby nášho poľnohospodárstva a o cestách tejto prestavby. Autor ekonomickým materiálom dokazuje neudržateľnosť malovýroby, nevyhnutnosť previesť túto na veľkovýrobu, a to na veľkovýrobu družstevnú, socialistickú. Rozoberá zvláštnosť socialistickej prestavby v poľnohospodárstve, ktorá spočíva v tom, že sa deje na podklade dobrovoľnosti a v ostrom triednom boji s poslednou triedou kapitalizmu — dedinskými boháčmi. V kapitole Tvorenie predpokladov pre socialistickú premenu dediny autor rozoberá, ako strana a ľudovodemokratická štátna moc pripravovali podmienky pre masový prechod roľníkov do družstevnej veľkovýroby.

Okrem základných predpokladov — uchopenie a upevnenie moci robotníckou triedou a socialistická industrializácia — rozvádza a hodnotí ďalšie predpoklady kolektívizácie, ako výstavbu STS, politiku obmedzovania a zatlačovania kulakov, rozvíjanie nižších foriem roľníckeho družstva, upevňovanie štátnych majetkov a pod.

Tieto kapitoly vyčerpávajúcím spôsobom rozoberajú základy našej roľníckej politiky v období priprav kolektívizácie.

V ďalšom autor rozvádza históriu zakladania JRD a metódy, ktoré sme pritom používali. Kritizuje porušenie

zásady dobrovoľnosti pri zakladaní JRD v niektorých okresoch a práve z týchto príčin hlboko rozoberá niektoré politické otázky pri zakladaní JRD.

Správnosť teoretických téz o JRD autor potvrdzuje na vývoji a hospodárskych výsledkoch JRD. Posledná časť knihy je venovaná súčasným páličivým problémom politického, organizačného, hospodárskeho upevnenia JRD. Správne poukazuje na nevyhnutnosť a naliehavosť upevnenia JRD, kde treba upevniť novovzniknuté výrobné vzťahy v boji so starými predstavami, zvyklosťami individuálneho roľníka. Reakcia sa snaží práve využitím malovýrobných prežitkov vo vedomí družstevníkov rozvracať JRD a hamovať tak cestu dediny k socializmu a ekonomickému pokroku. Za najdôležitejšiu úlohu v tomto smere pokladá vyriešenie otázok správneho pomeru družstevníkov ku spoločnej práci, k spoločnému družstevnému vlastníctvu. Odhaľuje tu rôzne nepriateľské kulacké „teórie“. V zhode s politickoekonomickým charakterom JRD vidí kľúč k upevneniu JRD v umení vedieť spájať osobné záujmy družstevných roľníkov so spoločnými záujmami družstiev. V tejto súvislosti poukazuje na nedostatky v plánovaní na JRD, v organizácii práce, v odme-

ňovaní družstevníkov, v kolektívnom vedení družstva, v politickej i organizačnej úrovni vedúcich funkcionárov družstevníkov, v správnom uplatňovaní úlohy STS, v organizovaní socialistickej sùťaže, v poskytovaní pomoci zo strany okresných straníckych a poľnohospodárskych orgánov atď. Súčasne s kritikou nedostatkov naznačuje cesty, ako tieto nedostatky prekonať.

V závere knihy hodnotí doterajšie výsledky v kolektivizácii, ako záruku krajšej a šťastnejšej budúcnosti roľníctva.

Práca s. Falt'ana je cenným príspevkom do našej politickej a politickoekonomickej literatúry. Je to prvé dielo, ktoré komplexne rozoberá všetky otázky vývinu nášho poľnohospodárstva, demonštruje zákonitosti tohto vývinu, dáva jasnú orientáciu i perspektívu v roľníckych otázkach. Práci možno vytknúť to, že pomerne veľká časť je venovaná historickému vývinu a len menšia aktuálnym problémom výstavby a upevnenia JRD. Aj keď sú problémy upevnenia JRD nadhodene správne, bolo ich treba viac rozviesť, podložiť ich dokumentárnym materiálom a hlbšie ich rozpracovať.

Ján Tomčáni

STEFAN FIŠERA, PLÁNOVANIE V JEDNOTNÝCH ROLNÍCKYCH DRUŽSTVÁCH

Státné poľnohospodárske nakladateľstvo, Bratislava 1954.

Jedným z predpokladov ekonomického upevnenia našich JRD je dobre fungujúce, vnútrodružstevné plánovanie. Nevieme si ani dobre predstaviť, ako by mohlo niektoré družstvo pracovať, organizovať svoju výrobu a vôbec hospodáriť, keby nemalo vlastný celoročný výrobný plán a rozpočet príjmov a výdavkov. Avšak sama skutočnosť máť takýto plán nestačí. Ide o to, aby boli tieto plány správne zostavené, aby boli tak počas celého roku záväznou smernicou a pomocníkom

v činnosti družstva. Ide tiež o to, aby družstvá, najmä ich funkcionári, správne chápali funkciu výrobného plánu a rozpočtu príjmov a výdavkov a aby týmto dokumentom priznávali najmejnej taký význam, ako napr. postaveniu hospodárskej budovy, vykonaniu zberu úrody a pod.

Presvedčiť našich družstevníkov o veľkej dôležitosti výrobného plánu a rozpočtu družstva, naučiť ich a umožniť im vypracovávať bezchybné plány, to je úloha poľnohospodárskych

odborníkov, či už pracujú v poľnohospodárskej správe, v poľnohospodárskych školách, ústavoch, na STS a pod.

Takýto cieľ si vytýčil aj dr. Fišera napísaním knihy **Plánovanie v jednotlivých roľníckych družstvách**. V Predhovore doslovne hovorí: „Účelom tejto publikácie je presvedčiť našich družstevníkov o nevyhnutnosti a užitočnosti výrobného a pracovného plánu, ako aj rozpočtu príjmov a výdavkov a poskytnúť pomoc pri jeho zostavovaní.“ Prvá časť úlohy plní v I. kapitole, ktorú nazval **Hlavné zásady plánovania v poľnohospodárstve** a druhú časť v ostatných jedenástich kapitolách.

V I. kapitole rozpracováva autor v podstate tieto myšlienky: Porovnáva pozíciu poľnohospodárstva v kapitalizme a v socializme, dokazuje možnosť a nevyhnutnosť plánovania v poľnohospodárstve za socializmu a v období jeho výstavby a uvádza do vzťahu vnútrodružstevné plánovanie s národohospodárskym plánovaním. Ukazuje najprv vo všeobecnosti, potom v relácii k poľnohospodárstvu na ničivé pôsobenie zákona konkurencie a anarchie výroby za kapitalizmu. Na druhej strane vysvetľuje účinnosť zákona plánovitého a proporcionálneho rozvoja národného hospodárstva. Rozoberá vzťahy medzi prírodnými silami a plánovaním poľnohospodárskej výroby, ďalej vzťahy medzi plánmi JRD a ostatných odvetví národného hospodárstva a vnútro podnikový plán JRD hodnotí ako objektívnu nevyhnutnosť, ktorú privedie so sebou spoločné hospodárenie členov JRD a vzájomná závislosť výsledkov jedného odvetvia alebo jedného pracovného kolektívu od výsledkov druhého.

Prednosťou tejto kapitoly je, že autor tu vysvetľuje niektoré pojmy politickej ekonomie veľmi populárnou formou, pochopenie týchto pojmov sprístupňuje používaním vhodných a názorných porovnaní z praktického života a správne aplikuje všeobecné zásady politickej ekonomie na poľnohospodárstvo vôbec a osobitne na na-

še poľnohospodárstvo. Metódou stranickeho agitátora dokazuje, že plánovanie v JRD tvorí dialektický celok s celým systémom plánovania národného hospodárstva a uvádza rukolapné fakty o ekonomických účinkoch správneho plánovania v JRD. Je nepochybné, že mobilizačnú silu tejto časti publikácie by bol podporil príklad takého konkrétneho družstva, ktorému správne plánovanie pomohlo k dobrým výsledkom hospodárenia. U nás je už viac takýchto družstiev. Takýto živý príklad by nebol na ujmu celkového zamerania publikácie, ba naopak, bol by v súlade s populárnym výkladom látky a zodpovedal by nárokom ľudí, ktorým je dielo adresované.

Treba poukázať aj na usporiadanie tejto kapitoly. Zdá sa, že prvá kapitola je tou časťou diela, kde chcel autor — v súhlase s koncepciou, vyslovenou v Predhovore — zhromaždiť materiál, ktorý by presvedčil družstevníkov „o nevyhnutnosti a užitočnosti výrobného a pracovného plánu“. Za túto domnienku hovorí skutočnosť, že v ďalších častiach knihy sa už autor k tejto materii nevracia a že ani niet tam preňu miesta. Preto by bolo lepšie, keby bol autor podľa obsahu, ktorý má nesporne agitáčný charakter, zvolil aj názov kapitoly a jednotlivých podkapitol. Náplňou týchto pomenovaní malo byť napr. porovnanie kapitalistickej minulosti v poľnohospodárstve so socialistickou prítomnosťou, možnosť a nevyhnutnosť plánovania v poľnohospodárstve a pod. Keď sa autor rozhodol venovať prvú kapitolu hlavným zásadám plánovania v poľnohospodárstve, tento obsah a poslanie kapitoly mal zvýrazniť v názvoch podkapitol, najmä však mal túto časť usporiadať tak, aby hlavné zásady plánovania v poľnohospodárstve nezapadli v obsiahom — z hľadiska takto chápaného obsahu kapitoly — nie celkom dobre členenom texte. Lepšie usporiadanie tejto časti by bolo len znásobilo všetky tie klady, ktoré ona nesporne má. Spôsob, s akým Fišera pristúpil k úlohe vysvetliť niektoré závažné ekono-

mické otázky plánovania v poľnohospodárstve, môže byť príkladom, ako máme o najvážnejších otázkach politickej ekonómie hovoriť k masám.

Aj II. kapitola, v ktorej sa autor zaoberá zásadami rozpisu okresného plánu na jednotlivé JRD, svedčí o širšom poňatí úlohy, na ktorú sa Fišera podujal napísaním knihy o plánovaní v JRD. Pravda, autor tu nepredkladá len vyčerpávajúcu inštrukciu, ako majú okresné poľnohospodárske správy rozpisovať plán výroby a dodávok na JRD. Jednotlivé zásady rozpisu zoširoka odôvodňuje, hľadaním a spájaním rôznych súvislostí umožňuje komplexne sa dívať na tento problém a pre úplné pochopenie vecí dáva miesto výpočtom a príkladom, čím nepriamo potiera rôzne formy povrchnosti a šablónovitosti pri rozpise, proti ktorým oprávnené horlí na viacerých miestach tejto kapitoly. Vedúcou myšlienkou tejto kapitoly je požiadavka, aby okresné poľnohospodárske orgány prizerali pri rozpise na ekonomické a prírodné zvláštnosti družstva. Porušenie tejto požiadavky má za následok neplnenie plánu a poruchy v celom národnom hospodárstve. A tu sa žiada povedať, že s ekonomickými podmienkami výroby sa autor dostatočne nevyporiadal. Práve preto, že knihu napísal pre družstevníkov, mal prehľadne uviesť aspoň hlavné ekonomické podmienky výroby, mal ich aspoň zhruba objasniť a podľa možnosti z každej z nich vyvodit' dôsledky pre rozpis okresného plánu. V podkapitole Prechod na trávopoľnú sústavu sa nemal uspokojiť len informatívnym vymenovaním ekonomických podmienok v súvislosti s vysvetľovaním postupu pri hospodársko-technických úpravách pozemkov. Jednej ekonomickej podmienke venoval autor zvýšenú, zasluženú pozornosť: stavu pracovných síl v JRD. Za obdobné rozpracovanie aj ďalších ekonomických podmienok, dôležitých z hľadiska rozpisu okresného plánu, boli by mu povďační aj pracovníci poľnohospodárskej správy, ktorí so záujmom študujú túto knihu a učia sa z nej.

V ďalších ôsmich kapitolách (III.—X.) zaoberá sa autor otázkami celoročného výrobného plánu a rozpočtu príjmov a výdavkov, ako aj otázkami pracovných plánov pre jednotlivé sezóny, teda tematikou, ktorá tvorí ústredný motív publikácie. Hrubou kostrou týchto častí — ako nie je ani ináč možné — je formulár celoročného výrobného plánu JRD, ktorý vydalo Ministerstvo pôdohospodárstva. Vzhľadom na obmedzený rozsah týchto poznámok nie je, pravda, možné zastavovať sa pri jednotlivých častiach výrobného plánu, rozpočtu a sezónnych plánov, každú osobitne rozoberať a vyhodnocovať. Všetky tieto kapitoly a ich dielové state majú spoločného menovateľa, ktorým je autorova snaha splniť aj druhú časť vytýčeného cieľa: naučiť družstevníkov zostavovať dobré plány, snaha pomôcť im pri vnútrodružstevnom plánovaní. Túto snahu rozvíja na 160 stránkach knihy. Ukazuje, ako treba postupovať pri vyplňovaní jednotlivých častí celoročného výrobného plánu, aké podklady treba k tomu použiť, ktorú prácu treba vykonať skôr a na ktorú zase treba naviazať. Slovný text spestruje radom príkladov a prepočtov a prácu so zostavovaním plánov uľahčuje zaradením rôznych tabuliek (kŕmne dávky, percento brakovania stáda, dávky hnojív, výživné hodnoty krmíva a pod.) do textu. Neobmedzuje sa však len na otázky metodiky a techniky zostavovania plánov; cennou súčasťou týchto kapitol sú state, v ktorých sú rozpracované základné organizačné problémy družstiev. Týka sa to najmä prípravy k zostavovaniu celoročných výrobných plánov, teda preverovania výkonových noriem, zostavovania stálych pracovných skupín, zhodnotenia výsledkov hospodárenia v predchádzajúcom roku a pod.

Posledná kapitola (XII.) je venovaná kontrole plnenia plánu. Obsahuje zásady kontroly, ktoré vykonávajú jednak orgány družstva, jednak mimodružstevné orgány. V tejto súvislosti sa hovorí o jednotlivých častiach družstevnej evidencie a vysvetľuje sa ich

funkcia z hľadiska kontroly činnosti JRD.

Štýl, spôsob vyjadrovania zodpovedá poslanju knihy.

Publikácia je síce určená pre druž-

stevníkov, je však dobrým pomocníkom aj v práci orgánov poľnohospodárskej správy a študijnou príručkou žiakov poľnohospodárskych škôl.

Martin Ostrovský

ONDREJ PETER, ÚČTOVNÁ EVIDENCIA V JEDNOTNÝCH ROĽNÍCKYCH DRUŽSTVÁCH

Štátne poľnohospodárske nakladateľstvo, Bratislava 1954, strán 285.

Úsek poľnohospodárskej výroby je predmetom neprestajnej pozornosti našej strany a vlády. Socializácia dediny sa stala jednou z najnaliehavejších úloh dneška. X. sjazd KSČ s náležitou hĺbkou rozobral nedostatky a disproporcie, ktoré v našom poľnohospodárstve jestvujú, načrtnol opatrenia, akými tieto nedostatky odstrániť a súčasne mobilizuje všetkých pracovníkov, aby svojou svedomitou a poctivou prácou pomohli nášmu poľnohospodárstvu, čím prispejú ku zvýšeniu životnej úrovne všetkých pracujúcich.

Zvlášť veľkú pozornosť venoval X. sjazd jednotným roľníckym družstvám a ich upevňovaniu. Už v minulosti sa venovalo otázkam upevňovania JRD aj ich organizácii veľa pozornosti, o čom svedčí uznesenie strany a vlády o upevnení a ďalšom rozvoji JRD z 3. júna 1952 a vládne vyhlásenie zo dňa 15. septembra 1953. Avšak smernice X. sjazdu presahujú svojím rozsahom a významom všetky doteraz uskutočnené opatrenia.

Medzi základnými úlohami, ktoré treba riešiť, na prvom mieste stojí úloha „dosiahnuť v najkratšom čase podstatné zvýšenie poľnohospodárskej výroby, aby bol zabezpečený dostatok potravín, najmä mäsa, pre zvyšujúcu sa potrebu obyvateľstva a dostatok surovín pre potravinársky a ľahký priemysel“.

Je pochopiteľné, že úlohy, vytýčené nášmu poľnohospodárstvu X. sjazdom, možno zvládnuť len využitím všetkých možností zvýšenia výroby, najmä na úseku jednotných roľníckych druž-

stiev, ktoré sa k začiatku tohto roku podieľajú na celkovej výmere ornej pôdy takmer 33%.

Sú to predovšetkým otázky riadenia a organizácie, otázky zvyšovania odborných znalostí, otázky správneho finančného hospodárenia družstiev a otázky správneho odmeňovania družstevníkov, ktoré sa v dôsledku vyšších úloh musia stať stredobodom pozornosti všetkých riadiacich a kontrolných orgánov, ale aj všetkých družstevníkov.

Uspokojivé vyriešenie týchto otázok prispeje do značnej miery k ekonomickému upevneniu roľníckych družstiev a povedie k masovému vstupu jednotlivo hospodáriacich roľníkov do týchto ohnísk socialistickej poľnohospodárskej výroby.

Mimoriadnu úlohu pri zlepšovaní organizácie a riadenia družstiev, pri zlepšovaní ich finančného hospodárenia i správneho odmeňovania má účtovná evidencia. Je preto pochopiteľné, že sa jej stavom zaoberala vláda na svojom zasadnutí dňa 3. júna 1952 a ako jeden z krokov na zvýšenie jej úrovne stanovila vypracovanie učebnice účtovnej evidencie pre poľnohospodárske školy, ktoré sa zaoberajú výučbou účtovníkov pre jednotné roľnícke družstvá.

Ekonomickí pracovníci na úseku účtovnej evidencie pochopili dôležitosť tohto uznesenia a podujali sa vypracovať učebnice účtovnej evidencie v jednotných roľníckych družstvách. Ako prvá práca z účtovnej evidencie poľnohospodárskych družstiev bola v prekla-

de vydaná práca kolektívu sovietskych autorov I. I. Bika, G. V. Vaščinského, C. I. Krasanova, G. S. Nazarova, N. P. Sidelkina, L. P. Sobolevského, M. M. Suknova a A. V. Umnova **Buchgalterskij učot v kolchozoch**, Moskva 1949/III, (prepracované a doplnené vydanie za vedenia redakcie V. A. Čuvikova). Prácu preložili pracovníci Ústavu poľnohospodárskej ekonomiky v Prahe a vydalo ju Státní zemědělské nakladatelství v Prahe.

Druhou prácou, ktorá sa zaoberá uvedenou problematikou je kniha inž. J. Mužného **Účetní evidence v JZD**, Praha 1953. Túto prácu Ministerstvo pôdohospodárstva na základe uznesenia vlády o novej organizácii poľnohospodárskeho školstva určilo za učebnicu pre poľnohospodárske školy.

Tretou prácou, ktorá vyšla doteraz na tomto úseku, je práca inž. Ondreja Petra **Účtovná evidencia v jednotných roľníckych družstvách**.

Práca sovietskych autorov, ktorá vyšla u nás pod názvom **Účetní evidence v kolchozoch** (podvojné kolchozní účetnictví), slúžila za podklad pri vypracovávaní smerníc a predpisov, upravujúcich účtovnú evidenciu v našich jednotných roľníckych družstvách. Pri budovaní našej účtovnej evidencie muselo sa pochopiteľne prihliadať na iný vývojový stupeň nášho poľnohospodárstva, ako aj celého národného hospodárstva, napredujúceho k socializmu, čo sa nevyhnutne muselo odraziť aj na požiadavkách kladených na účtovnú evidenciu.

Na prvom mieste bolo treba prihliadať na nedostatok odborných účtovníckych kádrov v JRD. V dôsledku toho nebolo a ani dnes nie je možné zachytávať v sústave účtovnej evidencie JRD v peňažnom vyjadrení všetky hospodárske procesy, najmä zmeny v stave materiálových zásob a zvierat tak, ako sa podobné hospodárske procesy zachytávajú v sústave účtovnej evidencie sovietskych kolchozov. Preto aj v našej sústave evidencie JRD nachádzame len 9 účtovných kníh, kým v sovietskych kolchozoch sa

vedie 15 účtovných kníh, v ktorých sa omnoho podrobnejšie zachytávajú zmeny hospodárskych prostriedkov a hospodárske procesy, pričom náklady sa rozčleňujú podľa určitých hľadísk. Aj evidencia pracovných jednotiek sa v sovietskych kolchozoch robí nielen podľa družstevníkov, ako je to dnes v našich JRD, ale aj podľa jednotlivých druhov prác a plodín.

Je prirodzené, že pre naše hospodárstvo a pre pracovníkov v JRD pri-nášajú sovietske práce veľa nových a hodnotných poznatkov. Najcennejšími sa však stávajú až vtedy, keď sa sovietske skúsenosti tvorivo aplikujú na našu vlastnú problematiku. A práve o túto tvorivú aplikáciu sa vo svojej práci pokúsil inž. Ondrej Peter, pričom si položil za úlohu:

a) rozobrať úlohy účtovnej evidencie v JRD,

b) vysvetliť na základe poznatkov marxizmu-leninizmu včítane politickej ekonómie metódu účtovnej evidencie uplatňovanú v JRD,

c) rozobrať účtovné doklady, organizáciu a techniku účtovnej evidencie, používanú v súčasnej praxi.

Podkladom pre vypracovanie jeho práce boli predovšetkým sovietske skúsenosti, najmä spomenutá práca kolektívu sovietskych autorov, ďalej Vzorové stanovky, ktoré pochopiteľne boli tiež vypracované na základe sovietskych skúseností. Okrem toho autor použil všetky nariadenia, pokyny a smernice k účtovnej evidencii, vydané do konca roku 1953 Ministerstvom pôdohospodárstva a Poverenictvom pôdohospodárstva. V práci sa jasne odrážajú bohaté pedagogické skúsenosti autora, ako aj bohatá prax, ktorú získal ako poradca v účtovnej evidencii jedného roľníckeho družstva v Bratislavskom kraji a počas prevádzkovej praxe poslucháčov Vysokiej školy ekonomickej v Bratislave pri výpomoci na uzávierkových prácach v jednotných roľníckych družstvách v Čalovskom okrese.

Práca s. Petra je rozdelená do 12 kapitol, zoskupených v podstate do dvoch častí. Hoci autor v práci toto

zoskupenie výslovne neuvádza, vyplýne logicky z vlastného obsahu a súvislosti jednotlivých kapitol.

Prvá časť obsahuje kapitoly I až V (až po stranu 63), druhá časť kapitoly VI až XI (až po stranu 281).

V prvej časti svojej práce uplatnil autor najmä svoje pedagogické skúsenosti, ktoré získal pri prednášaní tejto matérie na Vysokej škole ekonomickej. Objasňuje tu základné pojmy účtovnej evidencie a úlohy účtovnej evidencie v jednotných roľníckych družstvách (I. kapitola), zloženie hospodárskych prostriedkov podľa ich formy a zdrojov (II. kapitola), súvahu (bilanciu) jednotného roľníckeho družstva a vplyv pohybu hospodárskych prostriedkov na súvahu JRD (III. kapitola), ďalej sústavu podvojného účtovníctva ako spôsob zachycovania tohto pohybu (IV. kapitola) a napokon organizáciu a techniku účtovných zápisov a účtovných kníh.

Prvá časť je písaná ľahko prístupným slohom, ktorý umožňuje aj laikovi vniknúť do danej problematiky a osvojiť si pritom aj základy podvojného účtovania, potrebné pre pochopenie celej sústavy účtovnej evidencie v JRD. Napriek tomu sa autor nedopúšťa pri vysvetľovaní splošťovania, ale naopak snaží sa vykladať látku teoreticky zdôvodniť a priblížiť čo najviac súčasnej praxi. Tak napr. už prvý účtovný prípad sa zaoberá vstupom nového člena do JRD a vplyvom jeho prínosu (strojov a živého inventára) na skladbu hospodárskych prostriedkov družstva, vyjadrených v súvahe. Tým chce vyjadriť dynamiku celej hospodárskej činnosti JRD a podčiarknuť, že príchod členov do družstva je vlastne len začiatok celého radu hospodárskych operácií, ktoré neskoršie z ich činnosti vyplývajú.

Aj ostatné hospodárske javy a procesy, ktoré autor v práci osvetľuje z hľadiska účtovnej evidencie a na ktorých demonštruje družstevnú problematiku, sú starostlivo vybrané ako charakteristické.

Napriek snahe autora vysvetliť činnosť družstva a skíbiť preberanú ma-

teriú s politickou ekonómiou socializmu, postráda II. kapitola hlbšie vysvetlenie hospodárskych prostriedkov z hľadiska priebehu procesu reprodukcie v JRD. Vysvetlenie zloženia hospodárskych prostriedkov z tohto hľadiska bolo by prispelo k hlbšiemu pochopeniu ekonomických procesov prebiehajúcich na JRD.

Pri triedení účtov (str. 47—48) uvádza autor nevhodný príklad pre označenie aktívneho účtu, ktorý sa môže v priebehu roka premeniť na účet pasívny. Nechal sa tu strhnúť nesprávnou praxou, ktorá sa tu uplatňovala v minulosti, a hovorí: „Niekedy sa stáva, že účet, ktorý bol na začiatku roka aktívny, počas roka sa zmení na pasívny. Príklad: ak má družstvo na začiatku roka uložené finančné prostriedky v štátnej banke na bežnom účte..., ide zrejme o aktívny účet. Ak sa však postupom času uložený vklad vyčerpá, môže družstvo dostať pri splnení určitých podmienok úver od štátnej banky. Ak zúčtovávame pôžičku na tom istom účte, zmení sa nám tento z aktívneho na pasívny.“

Treba poznamenať, že tento spôsob odporuje požiadavkám na finančnú kontrolu hospodárskych prostriedkov družstva, a preto je neprípustný. V prípade, že družstvo má nedostatok vlastných prostriedkov, poskytnie mu banka úver, ktorý však treba vykázat' a evidovať na osobitnom účte. Bežný účet v štátnej banke nemôže mať pasívny zostatok, a preto ako príklad bolo treba v tomto prípade uviesť účet odberateľov, dodávateľov a pod.

V druhej časti svojej práce sa inž. Ondrej Peter detailne zaoberá problematikou evidencie na JRD podľa jednotlivých druhov hospodárskych prostriedkov a hospodárskych procesov, ktoré sa v nich odohrávajú. V tejto časti, ktorá organicky naväzuje na predchádzajúcu časť, prechádza od vysvetlenia základných pojmov účtovnej evidencie k vysvetľovaniu účtovnej evidencie v cele šírke, t. j. vysvetľuje väzbu medzi syntetickou a analytickou evidenciou a medzi prvotnou evidenciou (prvotnou dokumentáciou). Autorovi

sa podarilo v druhej časti práce podať tieto jednotlivé úseky účtovnej evidencie ucelene, v ich vzájomnej organickej spojitosti, pričom na tento účel použil bohatý schematický materiál. Treba najmä poďakovať, že autor použil typové vzory prvotnej evidencie, veľmi podrobne vysvetlil ich účel a význam a zdôvodnil dôkladne väzbu medzi prvotnou evidenciou a analytickou, resp. syntetickou evidenciou. Úlohy prvotnej evidencie, ktoré autor v práci rozoberá, sú v súlade so Smernicami prvotnej evidencie v JRD, ktoré vydalo Ministerstvo pôdohospodárstva v marci 1954. Nepatrný rozdiel je pri vzore výkazu o voľnom predaji výrobkov na družstevnom trhu a v niektorých iných dokladoch.

Význam prvotnej evidencie je zdôraznený aj tým, že typové vzory obsahujú záznamy, na ktoré naväzuje účtovanie na analytických a syntetických účtoch, vysvetľované v schémach a vo vlastnom texte. Tým autor dáva vlastne návod na správne vyjadrenie ekonomického obsahu hospodárskych operácií v prvotnej evidencii, od ktorého je závislá správnosť a vieryhodnosť celej účtovnej evidencie.

Autor sa pri popise prvotnej evidencie energicky vyrovnáva s pojmom „pomocné záznamy“, o ktorom hovorí, že je škodlivý a demobilizuje pracovníkov družstiev, ktorí potom týmto zápisom nevenujú patričnú pozornosť.

Kolobeh hospodárskych prostriedkov vysvetľuje autor v druhej časti práce tak, že každá kapitola vychádza najskôr z politickoekonomického vysvetlenia príslušných druhov hospodárskych operácií v nej rozoberaných a z ich vplyvu na skladbu hospodárskych prostriedkov družstva, prípadne, ak ide o vysvetlenie hospodárskych prostriedkov, vychádza z ich významu a funkcie v národnom hospodárstve všeobecne a v hospodárstve družstva zvlášť. Veľmi vhodne a správne používa autor na tento cieľ Vzorové stanovy JRD, ktoré sú vlastne zovšeobecnením skúseností z budovania sovietskych kolchozov a ktoré vyjadrujú podstatu

ekonomiky JRD a ich poslanie pri budovaní socializmu.

Pri vysvetľovaní evidencie procesu reprodukcie v družstve vychádza autor z evidencie základných prostriedkov (VI. kapitola). Rozoberá pojem základných prostriedkov, druhy používaných základných prostriedkov, ich triedenie z hľadiska účtovnej evidencie a rozoberá účtovanie prírastkov a úbytkov základných prostriedkov v syntetickej a analytickej evidencii. Vyrovnáva sa aj so závažnou a aktuálnou otázkou oceňovania základných prostriedkov, nadobudnutých svojpomocou v rámci investičnej výstavby.

Na druhom mieste rozoberá autor (VII. kapitola) evidenciu výrobkov poľnohospodárskej výroby a ostatných zásob. Všíma si najskôr evidencie zásob, nákupu a spotreby osív, sadív a krmív a ďalej sa zaoberá, evidenciu výrobkov získaných z vlastnej výroby. Pokračuje evidenciou výrobkov živočíšnej výroby a evidenciou tvorby a rozdeľovania naturálneho dôchodku družstva (predaj výrobkov ratlinnej a živočíšnej výroby, prídely osív a sadív do osivového fondu, krmív do krmivového fondu a evidenciou výrobkov pridelených sociálnemu fondu).

Osobitnú pozornosť venuje evidencii poľného inventára z vlastných osív a z nakúpených osív. Na str. 166—167 vysvetľuje spôsob účtovania výmeny osív za šľachtené a vyčistené osivá od Krajského výkupného podniku. Spôsob účtovania, ktorý autor uvádza, nie je však úplný. Účtovanie uvedené na str. 161, resp. 166—167 je možné len v takých prípadoch, keď z osív získaných výmenou bude úroda až v budúcom roku. V takomto prípade možno účtovať cenový rozdiel na účet poľného inventára z nakúpených osív (čo je aj v súlade s pokynmi, ktoré vydalo Ministerstvo pôdohospodárstva pre zostavovanie účtovnej uzávierky JRD za rok 1953). Avšak v takých prípadoch, ak z osív získaných výmenou bude úroda už v bežnom roku, treba cenový rozdiel pri výmene zúčtovať na účet 349 — Odmeny špecialistom a remeselníkom. Treba ešte spomenúť, že prav-

depodobne nedôslednosťou korektorov vkázli tlačové chyby do legendy k príkladu č. 25 (na str. 166), ktorý rieši túto otázku.

Na konci tejto kapitoly rozoberá autor evidenciu zásob pomocnej výroby a evidenciu zásob materiálu, zadováženeho pre účely investičnej výstavby.

Evidenciu zvierat venuje autor ďalšiu kapitolu (VIII. kapitola); rozoberá v nej význam a úlohy účtovnej evidencie podľa uznesení strany a vlády z februára a marca 1952 a vysvetľuje evidenciu stavu a pohybu zvierat (prevzatia zvierat do spoločného chovu, nákupu zvierat, získania zvierat darovaním, narodenia zvierat, váhových prírastkov, predaja a uhynutia zvierat).

Nebolo by na škodu, keby bol autor pri vysvetľovaní evidencie finančných prostriedkov (IX. kapitola) a záväzkov družstva v krátkosti rozobral funkciu peňažných prostriedkov a úverov z hľadiska politickej ekonomie tak, ako to urobil pri rozbere evidencie ostatných hospodárskych prostriedkov a procesov. Vlastná evidencia pohľadávok a záväzkov, tak syntetická, ako aj analytická, je v tejto časti podrobne spracovaná.

V ďalšej časti (X. kapitola) práce rozoberá autor evidenciu členských podielov, nedeliteľných a ostatných fondov. Zaoberá sa osobitosťami evidencie tvorby vlastných zdrojov hospodárskych prostriedkov, ktoré nám vyjadrujú ekonomickú základňu družstva, vytvorenú z prínosov členov družstva do nedeliteľného fondu a do fondov členských podielov, ako aj z výsledkov hospodárskej činnosti družstva vytváraním osivových, krmivových a ostatných účelových fondov.

Pri rozbere účtu Nedeliteľný fond — prídely z peňažných dôchodkov autor jednoznačne konštatuje, že „splátky na investičné, dlhodobé a konsolidačné úvery, ktoré koniec-koncov znižujú dosiahnutý peňažný dôchodok, účtujú sa na konci účtovného roka ako zvýšenie tohto nedeliteľného fondu“ (str. 221). Tu by sa žiadalo spomenúť, že nie v každom prípade musí ísť o zvýšenie nedeliteľného fondu. Ak pôžičke In-

vestičnej banky, na ktorú bola urobená splátka, zodpovedá nejaké fiktívne aktívum na účtoch 291 — Ostatné aktíva — preplatky záloh na pracovné jednotky, 292 — Ostatné aktíva — základacie náklady, 294 — Ostatné aktíva — náklady na úhradu v budúcom roku, zaúčtuje sa na konci roka suma urobenej splátky na stranu Má dať účtu 983 — Účet peňažných dôchodkov a na stranu Dal príslušného účtu Ostatné aktíva (účty 291, 292, alebo 294).

Rozboru otázok, týkajúcich sa evidencie práce a odmeňovania členov družstva (XI. kapitola), a to: zásadám odmeňovania, vlastnej evidencii práce a odmeňovania v rastlinnej a živočíšnej výrobe, evidencii pracovných jednotiek a doplnkového odmeňovania, venuje autor veľa pozornosti, lebo táto otázka má pre zainteresovanie družstevníkov na spoločnom hospodárení mimoriadny význam.

Podľa nášho názoru bolo by po metodologickej stránke správnejšie začleniť XI. kapitolu k rozboru otázok týkajúcich sa rozdeľovania naturálneho dôchodku v VII. kapitole, kam obsah tejto kapitoly logicky patrí. V VII. kapitole autor uvádza príklad správneho rozdelenia naturálneho dôchodku družstva členom; k ucelenosti výkladu by bolo prispelo spojenie zásad odmeňovania, evidencie práce a miezd so zásadami rozdeľovania naturálneho dôchodku.

V poslednej časti knihy (XII. kapitola) rozoberá autor účtovnú uzávierku ako vyvrcholenie účtovných prác na JRD. Vykladá postup pri záverečných účtovných prácach počínajúcich zistením skutočného stavu hospodárskych prostriedkov výročnou inventúrou, porovnanie a zosúhlasenie účtovného stavu so skutočným stavom, zostavenie súvahy ako prehľadu aktív a pasív družstva ku dňu uzávierky a konečné vyčíslenie peňažných dôchodkov a ich rozdelenie. Nakoniec sa zaoberá vlastnou uzávierkou účtovných kníh a zostavením ročného výkazu. K úplnosti práce by bolo prispelo, keby autor v poslednej kapitole uviedol spôsob zo-

stavenia a stručný rozbor mesačného výkazu hospodárenia JRD.

Napriek niektorým nedostatkom je práca inž. Petra veľkým prínosom na úseku poľnohospodárskej literatúry. Jej úlohou je pomocou účtovnej evidencie priviesť ekonomiku najzaostalejšieho odvetvia nášho národného hospodárstva na vyššiu úroveň, príp. zabezpečiť predpoklady pre to, aby evidencia bola účinným nástrojom upevňovania socialistických výrobných vzťahov na dedine a zvyšovania produktivity práce v poľnohospodárskej výrobe. Okrem toho uvedená publikácia zaplňuje medzeru v našej literatúre pokiaľ ide o evidenciu v našich JRD. Nemali sme doteraz prácu, ktorá by tak detailne rozoberala problematiku evidencie v JRD v spojitosti s politickou ekonomikou socializmu, s plánovaním a financovaním poľnohospodárskeho družstevníctva.

Práca je na dobrej ideologickej úrovni, lebo autor tvorivo aplikuje teóriu marxizmu-leninizmu na danú problematiku v JRD. Politicky je práca zameraná tak, aby napomáhala k zlepšeniu a spresneniu účtovnej evidencie a tým k upevneniu JRD vôbec.

Doterajšia organizácia účtovnej evidencie na JRD sa opiera ešte o starú osnovu, vyhlásenú v súvislosti s jednotnou úpravou podnikového počtovníctva, preto sú už niektoré prvky súčasnej metódy záväzne predpísané pre JRD prekonané. Avšak vzhľadom na poslanie tejto práce, zameranej pre praktické potreby evidenčných kádrov na JRD, autor si nemohol dovoliť pozmeniť predpísané spôsoby riešenia alebo terminológiu, ktorá je záväzná, hoci je so zreteľom na situáciu účtovnej evidencie v iných odvetviach už prekonaná.

Napriek tomu sa autor neuspokojuje len s výkladom tohto stavu účtovnej evidencie, ale na viacerých miestach súčasný stav kritizuje (pod čiarou) a ukazuje na možnosti budúceho vývoja, ktorý povedie k zlepšeniu a spresneniu evidencie.

Ak porovnáme prácu inž. Petra s už spomínanou prácou inž. Jozefa Muž-

ného **Účetní evidence na JZD**, vidíme medzi obidvoma prácami veľký kvalitatívny rozdiel. Napriek tomu, že práca inž. Mužného bola vypracovaná v rámci splnenia uznesenia strany a vlády zo dňa 3. júna 1952 o novej organizácii poľnohospodárskeho školstva, vykazuje značné nedostatky rázu metodického, vecného a terminologického.

Najzávažnejším nedostatkom je izolovanosť výkladu účtovnej evidencie jednotlivých hospodárskych prostriedkov a procesov JRD a úplné odtrhnutie od Vzorových stanov. Tak napr. izolovane od problematiky účtovania sa rozoberajú výrobné prostriedky a ich zdroje (na str. 28—33), podrobne, avšak izolovane sa rozoberajú účtovné doklady (str. 34—38), účtová osnova a náplň jednotlivých tried a účtov v nej obsiahnutých (str. 49—64), odtrhnuté od syntetickej evidencie sa rozoberá analytická evidencia, a to kniha osobných účtov, kniha evidencie pracovných jednotiek, kniha zvierat, kniha investícií. Až na str. 87 sa autor dostáva k vysvetľovaniu teórie a techniky účtovania, ktorej je venované len 21 strán z celkového rozsahu 156 strán. Na záver tejto časti práce inž. J. Mužného sú pripojené praktické cvičenia a príklady, ktoré nenavazujú na formuláre, ktoré autor v práci uvádza.

Celkom odtrhnuté od účtovnej evidencie uviedol na konci práce inž. Mužný kapitolu o financovaní zase s prílohou nevyplnených formulárov predpísaných pre financovanie JRD a postrádajúcich väzby na účtovnú evidenciu.

Celý postup výkladu je v rozpore s dialektikou, pretože veci nepodáva v ich vzájomnej súvislosti, ale odtrhnuté od seba. Okrem tohto podstatného nedostatku má práca rad iných nedostatkov, napr. v 1. časti sa snažil autor podať stručný vývoj účtovnej evidencie, čo sa mu však na dvoch stránkach nemohlo nijako podariť. Výklad sploštil a dopustil sa aj niektorých vecných chýb, napr. na str. 9 uvádza, že „podnikové počtovníctví se dělilo do nedávna na účetnictví fi-

nančné, provozní a na účetnictví pomocné (skladní, investiční, mzdové), organisované podle zákona č. 116/46 Sb., a je dnes nahrazeno synthetickou a analytickou evidencí". V tomto prípade pozabudol na ďalšie tri odbory, z ktorých jednotné podnikové počtovníctvo pozostávalo, a to na rozpočtovníctvo, kalkuláciu a štatistiku, čo pri historickom výklade vývoja našej účtovnej evidencie neslobodno opomenúť.

Veľmi problematický a spoštený je výklad metód účtovania. Termín „americké účtovníctvo“ odôvodňuje vraj od jeho rozšírenia v Amerike, v čom sa líši dokonca aj od bežne tradovaného spôsobu vysvetľovania pôvodu tohto názvu, ktorý si získal pre svoju praktickosť.

Inž. J. Mužný sa zaoberá aj niektorými pojmi, ktoré z hľadiska dnešnej účtovnej evidencie v JRD nemajú vôbec praktický význam ani opodstatnenie, ako napr. skonto. Na druhej strane uvádza obsérne problematiku evidencie oprávok zo základných prostriedkov a problematiku oceňovacích odchýlok materiálových zásob bez toho, žeby spomenul, že sa tento spôsob v súčasnej evidencii v JRD nepoužíva.

Pokiaľ ide o terminologické nedostatky treba spomenúť, že používa ešte pojem majetok namiesto aktíva, v súvahe označuje stranu Má dať a Dal namiesto označenia Aktíva a Pasíva, člení účtovné prípady napr. z hľadiska hmoty namiesto z hľadiska konkrétnej formy a pod).

Je zarážajúce, že takáto práca bola schválená Československou akadémiou pôdohospodárskych vied a výnosom Ministerstva pôdohospodárstva zo dňa 16. júla 1953 ako učebný text pre žiakov v poľnohospodárskych účtovníckych školách.

Nemožno hlavnú vinu za tieto nedostatky zvalovať na autora práce, ale predovšetkým na Ministerstvo pôdohospodárstva, ktoré je vrcholným orgánom pre riešenie otázok účtovnej evidencie v poľnohospodárstve. Kým Ministerstvo pôdohospodárstva schvá-

lilo túto prácu, malo ju s autorom prediskutovať a odstrániť uvedené nedostatky. Z tohto príkladu vidno, že pracovníci Ministerstva pôdohospodárstva na úseku účtovnej evidencie majú k uzneseniam strany a vlády formálny pomer.

Ak sa pozrieme na prácu inž. Ondreja Petra z tohto hľadiska, treba veľmi kladne hodnotiť jeho iniciatívu vypracovať takúto pomôcku v snahe zlepšiť účtovnú evidenciu v JRD. Práca inž. Ondreja Petra prevyšuje prácu inž. J. Mužného nielen po obsahovej a metodologickej stránke, ale aj po stránke ideologickej. Po grafickej stránke môže slúžiť za vzor všetkým prácam podobného druhu. To isté možno povedať aj o odbornej terminológii.

V tomto smere pracovníci Ústavu poľnohospodárskej ekonomiky B. Butovský, V. Piskáček a J. Krblich pristupovali k prekladu práce **Buchgalterskij učot v kolchozoch** pomerne nesvedomito, keď namiesto bežne používaných termínov účtovnej evidencie používali nesprávne termíny, čím veľmi znehodnotili cennú sovietskú prácu a prispeli k zmätku v terminológii našej účtovnej evidencie. Uvedieme len niektoré príklady: Namiesto českých zaužívaných pojmov, ako je napr. rozvaha, obratová predvaha, účetní osnova, číslicový znak účtu, souvztažnost účtu, oběh dokladů, běžné účtování, základní prostředky, zúčtování, účetní evidence nákladů, pokladní kniha, používajú svojrázne termíny účetní rozvaha, výkaz obratu, účtový plán, zkratky účtů, obrat dokladů, korespondence účtů, účetní registrace, základní výrobní prostředky, vyúčtování s úřady, účetnická evidence nákladů, pokladníková kniha a iné. Z toho jasne vidieť, že prekladatelia v účtovnej evidencii JRD vôbec nepracovali a problémom nerozumeli. Je to tým závažnejšie, že knihu prekladali ako kolektív pracovníkov Ústavu poľnohospodárskej ekonomiky, teda inštitúcie, ktorá má byť predvojom poľnohospodárskej ekonomickej vedy u nás.

Jozef Sedláček a Jozef Sojka

J. Popelová

K FILOZOFICKEJ PROBLEMATIKE MARXOVHO KAPITÁLU

V tejto publikácii, ktorá vyšla na počesť X. sjazdu Komunistickej strany Československa, pokúsila sa autorka osvetliť filozofické názory Karola Marxa, uložené v jeho najväčšom spise *Kapitál*. Autorka si rozdelila celú problematiku do štyroch kapitol. V prvej kapitole Genéza materialistickej dialektiky vykladá vznik i vzrast Marxových názorov, predovšetkým jeho materialistickej dialektiky, jej hlavné zdroje i vývojové etapy až k vrcholnému spracovaniu v prípravných ekonomických prácach ku Kapitálu a v Kapitáli samom. V druhej kapitole autorka ukazuje, ako Marx pomocou dialektickej metódy a materialistického spôsobu výkladu odhaľuje dialektičnosť hospodárenia, ako revolučne búra predstavy buržoázných ekonómov o večnosti ekonomických zákonov kapitalizmu a odhaľuje zákony pohybu hospodárskych procesov v kapitalistickej formácii. Tretia kapitola je venovaná rozboru logiky, dialektiky a gnozeológie Kapitálu. Konečne v štvrtej kapitole autorka ukazuje Marxa ako veľkého bojovníka za pravú ľudskosť, ktorá ho dovedla až k formulovaniu proletárskej revolúcie. Kniha je určená nielen filozofom, ale má význam pre všetkých našich vedcov i jednoduchých čitateľov, ktorí si prebojovávajú svoj prechod od minulých omylov k vedeckému svetovému názoru. V závere knihy je priložené skrátené resumé v ruskom, nemeckom a anglickom jazyku.

Vydala Československá akadémia vied v Prahe, sekcia filozofie a histórie, str. 192, brož. 12.50 Kčs.

SOUPLIS PRAMENŮ K DĚJINÁM FEUDÁLNÍHO ÚTISKU I. — FINANČNÍ PROKURATURA

Táto publikácia je prvým zväzkom súboru materiálov, ktoré majú postupne prispieť k rozvoju historickej práce o dejinách nášho pracujúceho ľudu v období feudalizmu. Tento prvý zväzok prináša prehľad zachovaného materiálu z archívu finančnej prokuratúry alebo fiškálneho úradu, v ktorom sa zobrazujú mnohé spory jednotlivých poddaných i celých dedín, poddaných mestečiek s panstvami a vrchnosťami, ktoré sa riešili na vyšších úradoch. Sú tu zozbierané dokumenty o daňovom zafažení obyvateľstva, ktoré bolo veľkou príťažou pracujúcich, o značných robotných povinnostiach atď. Nájdeme tu tiež množstvo údajov o neplnení rôznych zmlúv zo strany vrchností, o nezákonnom vymáhaní vrchnostenských pohľadávok, o neporiadnom vedení pozemkových kníh, záznamov platov a povinností poddaného, o neporiadkoch pri dávaní polí i celých usadlostí poddaných do árendy a pod. Táto publikácia je prvá svojho druhu, ktorá sa pokúša štatisticky podchytiť všetky bezprávia páchané feudálmi na poddaných a doložiť tak spôsob života poddaného obyvateľstva. Súpis je významným prínosom našej historickej vede a je určený predovšetkým študujúcim histórie a učiteľom dejepisu na všetkých našich školách.

NČSAV, sekcia filozofie a histórie. Str. 608, príl. 1. Brož. 99.— Kčs.

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Slovenskej akadémie vied

Ročník II, 1954, číslo 5

Vydalo v Bratislave roku 1954

Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavný redaktor dr. Štefan Heretik

Tajomník redakcie Penka Rašková

Vytlačila Pravda, vydavateľstvo ÚV KSS, Bratislava

Výmer PIO čís. 7293/50-III/2

Cena kart. Kčs 9,—

F — 50 443

NAŠA VEDA číslo 9 — september 1954 uverejňuje:

Akademik I. Hrušovský, Proti objektivizmu vo vede. — Dr. J. Martinka, Samuel Mikoviny, typ mnohostranného budovateľa. — Inž. Š. Gabmayer, Hospodársky prínos a úspory z plynofikácie. — Dr. A. Habovštiak, O nárečových výskumoch pre Atlas slovenskej jazyka. — Inž. L. Molnár, Úspešná výstava laboratórnych prístrojov a chemických výrobkov. — Akademik O. J. Šmidt, O vzniku Zeme a planiet. — Recenzie. —

PRAVNICKÉ ŠTÚDIE ročník II. číslo 1 uverejňuje:

M. Vietor, Zákonitosť a triedny boj. — V. Knapp, Ekonomické problémy socializmu v SSSR a veda občianskeho práva. — Š. Luby, Krajná múdza. — J. Spišiak, Základné fondy. — L. Bianchi, Metódy odbúravania zhromažďovacieho práva v predmnichovskej ČSR. —

Číslo 2 uverejňuje:

F. Poláček, Skutková podstata trestného činu (I). — J. Spišiak, Šeky v našom hospodárstve. — B. Andres, Osvojení a umiestení detí do péče pěstounské. — K. Plank, Úprava manželstva v novom maďarskom manželskom zákone. — L. Košta, Úloha NV pri štátnom vedení JRD. —

Číslo 3 uverejňuje:

J. Spišiak, Družstevná rodina. — L. Bianchi, Vznik orgánov samosprávy a ich postavenie k buržoáznej ČSR. — Š. Luby, Niektoré problémy záväzkového práva (I). — F. Poláček, Skutková podstata trestného činu (II). —

SLOVENSKÁ LITERATÚRA číslo 3 uverejňuje:

Bohatý materiál k problematike súčasnej slovenskej textológie a edičnej praxe. K. Rosenbaum v článku Úlohy slovenskej textológie objasňuje súčasný stav i problémy vydávania diel klasikov našej literatúry, J. Ambruš v článku Dielo Ludovíta Štúra (K problematike akademického vydania) podáva jednak kritický prehľad všetkých pokusov o vydanie Štúrovho diela v minulosti a jednak rozvádza návrh na úplné vydanie tohto diela v Slovenskej akadémii vied a S. Šmatlák v článku O problematike vedeckého vydania diela P. O. Hviezdoslava rieši otázku koncepcie tohto vydania. Tretie číslo „Slovenskej literatúry“ ďalej uverejňuje kritické Poznámky k vydávaniu diela Jána Kalinčiaka od J. Felixa a kritický článok K novým vydaniám Hviezdoslavových diel od S. Šmatláka. V rubrike Rozhľady prináša číslo preklady troch významných príspevkov zo sovietskej diskusie o textológii (z r. 1952—53 — D. Blagoj, G. Makogonenko, B. Mejlach, Za vzorné vydávanie klasikov, V. Grigorenko, Ešte raz o vydávaní klasikov a redakčný článok Lit. gazety Vec celonárodného významu), článok významného poľského literárneho vedca K. Górskeho o poľskej textológii a článok E. Terraya O vydávaní klasikov v NDR. — V rubrike Archív uverejňuje 3. číslo „Slovenskej literatúry“ pramennú štúdiu Z. Sojkovej Ludovít Štúr a Praha a príspevok K. Štollmanna Stodesať rokov skrytá báseň Andreja Sládkoviča, Milina? — Číslo uzaviera recenzia knihy A. Mráza Zo slovenskej literárnej minulosti, ktorú napísal M. Tomčík.

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS číslo 1—2 uverejňuje:

P. I. (Knyšev) Kušner, O procese zmien v niektorých etnografických zvláštnostiach života roľníckeho obyvateľstva v mnohonárodnostných oblastiach SSSR. — A. Húščava, Kytá — stará miera konopí a ľanu. — M. Markuš, Ozdobné rohy na východnom Slovensku. — J. Staňková, Poznámky k papučárstvu v súčanskej dolině. — Š. Apáthy, Šindliarstvo v okolí Bardejova. — J. Pátková, Vplyv továrenskej výroby na ľudový odev trnavského okolia. — V. Nosáľová, Vplyv hospodárskych zmien na vývoj horehronského ľudového odevu v období kapitalizmu. — E. Čajánková Život a kultúra rožkovianskych Cigánov I. — J. Komorovský, Poznámky k ľudovej tradícii o kráľovi Matejovi. — Materiálne — Archív — A. Huščava, Archívne pramene k etnografickým štúdiám. — Recenzie a referáty.